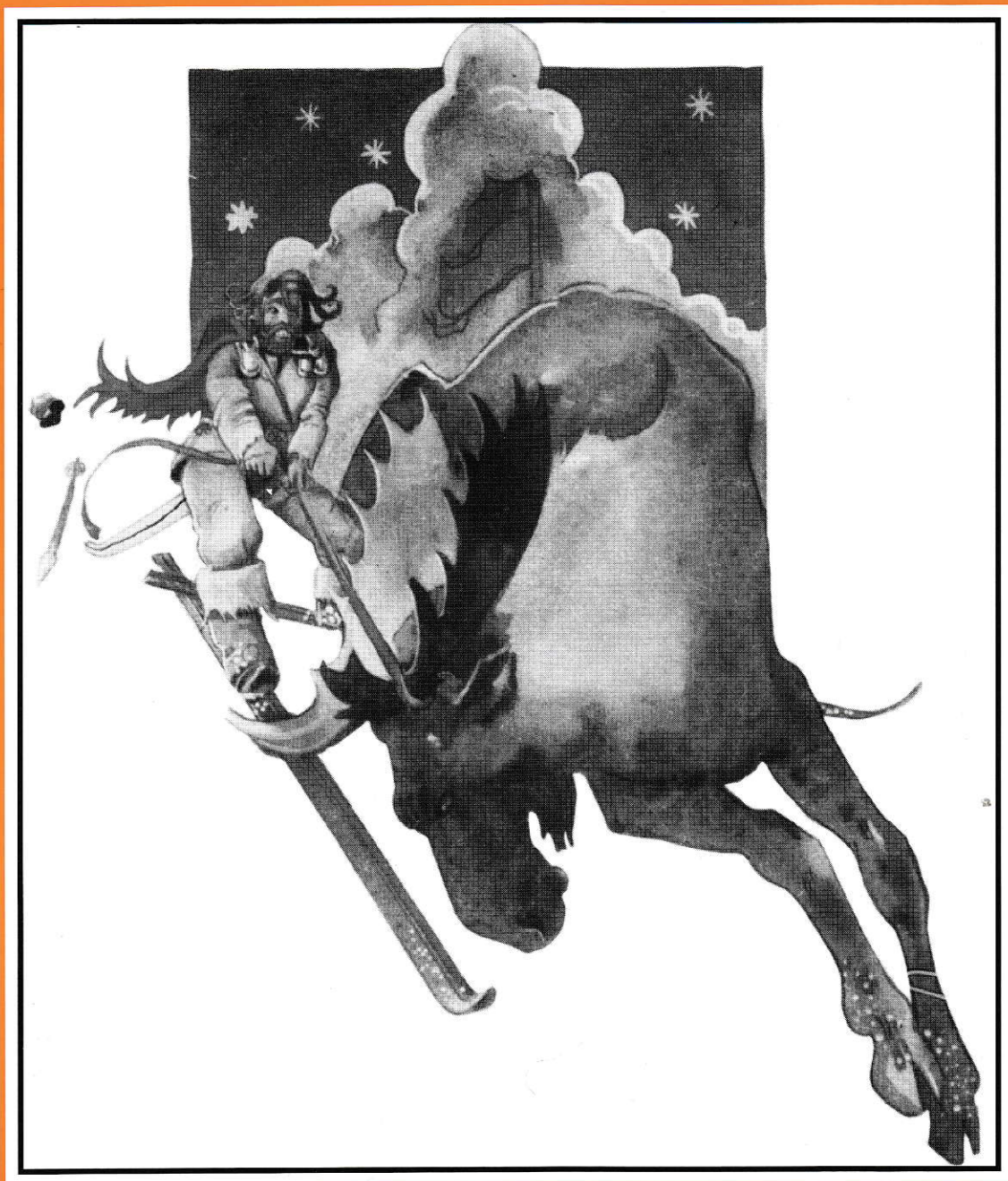

Laryjalan Leimo

N:o 1-2 1999

KALEVALAN TEEMANUMERO

LAHJAKSI SUOMALAISELLE

Heimolehti Karjala —
suomalainen lahja
suomalaiselle.

Lisätietoja os.
Heimolehti KARJALA
Kauppakatu 41
53100 Lappeenranta
puh. (05) 453 1700

KANSIKUVA: Eeli Jaatisen Kalevala-kuvitusta: Lemminkäinen hiihtää Hiiden hirven.

JESITEX

KANKAITA valmistajille ja jälleen-
myyjille EDULLISESTI.

Rullakatu 6 F 36
15900 Lahti 90
Puh. 03-23 455

NURMEKSEN KAUPPA OY

Kaupanteon keskipiste
Ylä-Karjalassa

Rakennusliike

RAKENNUSNELIÖ OY

Helsingintie 9 A 1, 24100 SALO
Puh. 02-317 262, telefax 02-332 626

Juuriltaan Karjalainen yritys

Karjalan Seimo

KARJALAN SIVISTYSSEURAN ÄÄNENKANNATTAJA

Runsaasti kuvitettu, aikaansa seuraava karjalainen
aikakauslehti, 83 vuosikerta. Ilmestyy kuusi kertaa
vuodessa kaksoisnumeroina. 220 sivua monipuolista
lukemista Karjalan historiasta ja nykypäivästä.

Tilausmaksu 1999
kestotilauksena 115 mk
vuositilaus 120 mk (Suomi ja pohjoismaat)

Maksun voi parhaiten suorittaa Karjalan Sivistys-
seuran ps-tilille 800015-61719 osoitteella
Luotsikatu 9 D 10, 00160 Helsinki.

Kalevalan juhluvuosi Karjalan tasavallassa

Uuden Kalevalan 150-vuo-
tisjuhlavuoden vietto Karjalan
tasavallassa huipentuu kolmeen
tapahtumaan, avajaisiin 25. pñä
helmikuuta, kesällä Kalevalas-
sa (Uhtualla) pidettävään suur-
juhlaan ja päättäjäisiin joulu-
kuussa. Juhlavuoden valmiste-
luista huolehtii toimikunta, jon-
ka kokoonpano on seuraava:
Sergei Katanandov, Viktor Ah-
tijev, Eino Karhu, Pekka Zai-
kov, Eino Kiuru, Armas Mišin,
Juri Savvatejev ja Juri Djuzev.
Mukana on siis valtiovallan,
tieteiden, taiteiden ja korkea-
koulujen edustajia.

Petroskoissa järjestetään
karjalaisien, vepsäläisien ja
suomalaisien kulttuuripäivät.
Helmer Sinisalonen Sampo-bale-
tin uusi produktio esitetään
draamateatterin näyttämöllä.
Tasavallan kouluissa järjeste-
tään koululaisille Kalevalan
kuvitus- ja kirjoituskilpailuja.
Kesällä on luvassa myös mat-
koja Vienan Karjalaan runon-
laulajien kotikyliin. Kalevala-
vuoden aikana järjestetään pie-
nempimuotoisia juhlia myös
piirikeskuksissa, Kalevalassa ja
muualla.

Sampo- palkinto kulttuuri- työntekijöille

Karjalassa on perustettu
Sampo-palkinto kirjailijoita ja
taiteilijoita varten. Palkinto
myönnetään kerran kahdessa
vuodessa viidelle taiteilijalle tai
ryhmälle palkintona merkittä-
västä teoksesta kirjallisuuden,
kuvataiteen, teatterin tai musii-
kin alalla.

KAAKKOIS-SUOMEN
rajavartioston valvomilla raja-
asemilla (Vaalimaa, Nuijamaa,
Niirala) rajan ylitti molempiin
suuntiin yhteensä 3,6 miljoonaa
henkilöä eli 9 pros. enem-
män kuin edellisenä vuonna.

Niiralassa rajan ylittäjiä oli
viime vuonna 630 000 henki-
löä. Vilkkainta oli Vaalimaalla,
1,8 miljoonaa rajanylittäjää. -
Luvut ovat suuria, kun muis-
taa, että vuosikymmenen alus-
sa puhuttiin kymmenistä tuhan-
sista.

KARJALAN HEIMO

KARJALAN SIVISTYSSEURAN ÄÄNENKANNATTAJA

N:o 1-2

Helsingissä, maaliskuun 2. päivänä

1999

Lehti ilmestyy 6 kertaa vuodessa kaksoisnumeroina. Julkaisija Karjalan Sivistysseura ry, Luotsikatu 9 D 10, 00160 Helsinki. Puh. (09) 171 414 (tiistaisin klo 10-15). Puheenjohtaja: Pentti Keynäs, puh. (09) 135 2828, sihteeri: Annikki Lipponen, puh. (09) 782 980 (iltaisin).

Tilauhinnat: Kestotilaus 115,- kotimaassa ja Pohjoismaissa, 135,- muut maat. Vuosikertatilaus 120,- kotimaassa ja Pohjoismaissa, 140,- muut maat.

Ilmoituskonttori: T:mi Katja Honganmäki, Satakielentie 6-10 B 5, 58200 Kerimäki, puh. (015) 543 105, fax (015) 534 190.

Ilmoitushinnat: Vuoden loppuun: Takakansi 2 625,-, sisäkannet II-III 2 415,-, ts. 1/1 s. 2 310,-, 1/2 s. 1 575,-, 1/3 s. 1 260,-, 1/4 ss. 993,-, 1/6 s. 745,-, 1/8 s. 620,-, 1/10 s. 545,- ja 1/16 s. 475,-. Neuvottelukunta: Paavo Ahava, Paavo Harakka, Tapio Hämynen, Ville Lahelma, Laina Lahti, Valto Peiponen, Silja Rummukainen, Senni Timonen, Oskari Toivokainen ja Sakari Vuoristo.

Päätoimittaja: Sakari Vuoristo, Mäklöörinkatu 6 A 21, 15240 Lahti, puh./fax (03) 730 4075.

ILMOITTAMALLA TÄSSÄ LEHDESSÄ TUET KARJALAISNUORTEN OPISKELUA.

Postisiirtotili 800015-61719

- Perustettu 1906 -

ISSN 0449-8828

Uuden Kalevalan juhlavuotena 1999

Runonlaulajien muisto velvoittaa

Karjalan Sivistysseurassa on sen perustamisesta saakka vallinnut selkeä tietoisuus siitä, että rikas karjalainen kulttuuri on vanhojen runonlaulajien perintöä: siksi heidän muistonsa ja merkityksensä on pidettävä pyhänä karjalaisten ja koko kansakunnan elämässä.

Tästä vakaumuksesta kasvoi seuramme mittava runonlaulajien patsasprojekti. Alkunsa se sai kesällä 1927, jolloin Raja-Karjalan rahvas kokoontui Suistamon vanhalle hautausmaalle kunnioittamaan runontaitaja Iivana Onoilan ja kanteleensoittaja Teppo Jäniksen muistoa ja paljastamaan heille omistetun runonlaulajapatsaan.

□□□

Vuonna 1935, kun maassamme vietettiin Kalevalan riemuvuotta - tuolloin epos täytti 100 vuotta - Karjalan Sivistysseura pystytti järjestyksessä seitsemännen runonlaulajapatsaansa Tuupovaaran Öllölään, Pörsämön erämaakalmistoon. Muistomerkki on omistettu Mysysvaaran Pedrille, Pedri Shemeikalle.

□□□

Vuonna 1985, jolloin Kalevala täytti 150 vuotta, Karjalan Sivistysseura päätti kunnianpuheenjohtaja Boris Karpelan ehdotuksesta, että rajan taa jäänyt Tolvajärven runonlaulajapatsas pystytetään uudelleen Tuupovaaran Hoilolaan. Näin tapahtui. Tämä muistomerkki on omistettu Vornasten ja Shemeikkain runonlaulajasuvuille, joista jälkimmäisestä on tässä numerossa erikoisartikkeli.

□□□

Uuden Kalevalan 150-vuotisjuhlavuoden lähestyessä seuramme johtokunnassa virisi ajatus ryhtyä toimin yhteisen muistomerkin pystyttämiseksi Kalevalan laulajille. Yhteistyökumppaniksi hankkeeseen tuli Kalevalaseura. Projektin taiteellinen puoli on uskottu kuvanveistäjä Martti Aihalle, jonka kanssa em. seurat toteuttivat syksyllä 1995 Kieleväisten runonlaulajasuvun muistomerkin, Vaassilan kiven, Vuonnisen kylään. Kalevalan laulajien muistomerkki sijoitetaan Kuh-

moon tämän vuoden syksyllä valmistuvan Kalevalainformaatiokeskuksen Juminkeon pihapiiriin.

□□□

Karjalan Heimon nyt käsillä oleva numero on omistettu kalevalaisille aiheille ja nimenomaan runonlaulajien muistolle. Samat teemat tulevat esille myös muissa kuluvan vuoden numeroissa.

SAKARI VUORISTO

Tolvajärven patsaan paljastusjuhla Tuupovaaran Hoilolassa

1950-luku oli vienalaisperinteen kerääjien kulta-aikaa Suomessa

1950-luku ja vielä seuraavan vuosikymmenen alkupuolikin oli maassamme perinteenkerääjille antoisaa aikaa. Noina vuosikymmeninä täällä - ja aivan lähinaapurissa Ruotsissa - eli kahdeksan merkittäväksi luonnehdittavaa runonlaulajaa. Sellaista tilannetta ei ollut aikaisemmin ollut eikä myöskään enää koskaan tule olemaan. Täydellä syyllä voidaan puhua runonlaulajien viimeisestä sukupolvesta.

Nuo merkikihenkilöt, jotka kohtalo ja useimman kohdalla sodan kirot olivat heittäneet eri puolille Suomea, olivat seuraavat: Nasti Huotarinen, Akonlahti (1883-1973), Domna Huovinen, Vuokinsalmi-Kuivajärvi (1878-1963), Mari Kyyrönen, Vuokkiniemi (1883-1979), Iro Remsu, Vuokkiniemi (1879-1971), Mari Remsu, Vuokkiniemi (1893-1979), Marina Takalo, Oulanka (1890-1970), Anni Tenisov, Vuokinsalmi-Tollonjoki (1878-1956) ja Elmi Tšokkinen, Suojärvi (1885-1979).

Heistä ainoastaan Domna

Huovinen oli tullut ennen valankumousta Suomen puolelle kylään. Kaikki muut olivat joutuneet lähtemään sotaa ja sortovaltaa pakoon, ikuiselle evakotielle, osa jo vuonna 1922, kuten Marina Takalo tai Nasti Huotarinen, josta tuli kaksikertainen pakolainen, kun talvisota häätöi hänet pois Viipurista; toiset tulivat Suomeen myöhemmin, pääosin vuonna 1944.

Tulo Suomeen ei tuonut automaattisesti julkisuutta. Ehti kulua melkein vuosikymmen, joissakin tapauksissa paljon enemmänkin, ennenkuin näistä karjalaisnaisista tuli perintetutkijain tuttavuuksia. Niinpä esimerkiksi Marina Takalo "löydettiin" vasta kesällä 1959 Kuusamosta, Mari Kyyrönen ja Remsun serkukset Iro ja Mari 1951 Ruotsista ja Anni Tenisov 1952 Helsingistä.

Kaikki oli silti sattuman kauppaa. Anni Tenisov olisi todennäköisesti saanut kalastella loppuikänsä Vihdissä Tuohilammen kartanon mailla kalevalaisia lauluja hyräillen, el-

lei hänen heimolaisensa Domna Huovinen olisi sattunut Helsinkiin. Anni kuuli tuon tiedon radiosta ja halusi välttämättä saada yhteyden serkkuunsa, jota ei ollut nähnyt yli neljäkymmenen vuoteen.

"No, siitä se sitten alkoi se runonkokoajien paraati", muisteli Alekski Kujala, Anni Tenisovin poika noita aikoja. Haastattelijoita kävi hänen äitinsä luona aivan yhtenä virtana. "Siinä oli Ala-Könni, Väisänen, Simonsuuri, Lahelman rouva... ketä kaikkia olikin. Suurin urakka oli se, kun äiti kävi laulamassa sinne arkistoon nauhalle".

On syytä panna merkille, ettei juuri kukaan näistä runonlaulajista ollut vanhalla kotiseudullaan kuuluisa runon enempää kuin muunkaan perinteen taitajana. He eivät juurikaan poikenneet muista ikäistään naisista. Mahdollista onkin, että he olisivat jääneet unohtuiksi.

Mitä nämä runonlaulajien viimeisen sukupolven edustajat antoivat suomalaiselle kan-

sanperinteen ja kansanrunouden tutkimukselle? Lyhyesti sanottuna tavattoman paljon lähes kaikkia perinnelajeja kalevalamittaisista runoista ja lastenlauluista sananlaskuihin ja arvoituksiin saakka. Vielä tärkeämpää kokonaisuuden kannalta oli, että tutkijoilla oli nyt aikaa selvittää informanttiansa kanssa taustat, toisin sanoen vienalaiskylän koko vuosikierto, arkinen aherrus, juhlat, häät ja hautajaiset, sosiaaliset suhteet, uskonnollinen elämä, vanhan runon, taian tai loitsun todellinen miljöö sekä se, keneltä, milloin ja missä tilanteessa runon taitaja oli runonsa oppinut. Toisin sanoen talteen saatiin runsaasti sellaista tietoa, mitä aiemmilla ja varsinkaan varmemmilla kerääjillä ei ollut aikaa kysellä, ei kiinnostusta tai mahdollisuusakaan selvittää.

□ □ Seuraavassa esittelemme lyhyesti nämä kahdeksan runonlaulajaa ja karjalaisperinteen tietäjää aakkosjärjestyksen mukaan.

NASTI HUOTARINEN

Nasti Huotarinen kuului siihen karjalaispolveen, joka oli tullut pakolaisena Suomeen kevättalvella 1922. Hän oli syntynyt Kontokissa Akonlahden kyläryhmän Kuikkaniemellä kesäkuussa 1885 tai 1883. Kirkonkirjoissa oli jälkimmäinen syntymävuosi, mutta Nasti itse piti edellistä vuosilukua oikeana. Isä Sirke oli Tullinimestä ja äiti Outi Jehrimänvuorasta, molemmat siis akonlahtelaisia. Se, mitä hän oli ehtinyt nähdä ja kuulla koti-Karjalassa lähes neljäkymmenen vuoden aikana, oli hänen muistissaan hämmästyttävän elävänä. Ei liioin Suomessa vietetyt vuosikymmenet olleet jättäneet paljonkaan jälkeä hänen henkiseen maailmaansa, kaikkein vähiten kielenkäyttönsä. Syitä siihen, miksi Nasti Huotarinen pysyi akonlahtelaisena läpi elämänsä, voi vain arvailla. Häntä paljon haastatelleen Pertti Virtarannan mukaan yksi syy oli mahdollisesti se, ettei hänellä ollut lapsia, vaikka oli ollut kahdesti miehellä, ensin rajan takana Saarijärven pienessä kylässä, sitten Suomessa aviossa Jyskyjärveltä lähteneen Yrjö Aittavaaran (ent. Muntijev) kanssa. Nopeasti suomalaistuvat lapset ovat monissa tapauksissa vaikuttaneet merkittävästi myös vanhempiensa karjalaisen perinteen väistymiseen. Nasti Aittavaaran elinympäristö oli Suomessakin aina karjalainen ja karjalaisuutta arvossa pitävä. Suuri onni - perintetutkimusta ajatellen - oli se, että Nasti eli lähes kaksi vuosikymmentä Ontroppa-veljensä pojan Vasselein (myöh. nimeltään Viljo Jyrinoja) perheessä, jossa karjalaisuus oli kunniaasiassa.

Tärkein syy hänen vankkaan karjalaisuuteensa oli kuitenkin hänen mielenlaatunsa: hän eli ja halusi elää lapsuutensa ja nuoruutensa Akonlahdessa olipa suomalainen asuinpaikka sitten Kajaani tai Hyvinkää, Kotka tai Viipuri, Maikkula tai Kuhmo.

Nasti Huotarinen oli tutkijain tuttava jo 1930-luvulta lähtien. Hänen runsasta muistitietoa panivat talteen mm. tunnetut tutkijat V.

J. Mansikka, E. A. Virtanen ja Lauri Simonsuuri. Viimemainittu myös äänitti levyille Nasti Huotarisen runonlaulanta sekä Kotkassa 1938 että Jouko Hautalan kanssa Helsingissä 1939.

Myös veljenpoika Vilho Jyrinoja kirjoitti ennen sotavuosia runsaasti muistiin Nastin kertomaa. Hänen tarkoituksenaan oli lähettää kaikki Nastilta saamansa tiedot yhtenä mahtavana lähetyksenä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle, mutta toisin kävi: Viipurin pommituksissa joulukuussa 1939 tuhoutui Jyrinojan koti, ja siinä meni myös tämä vuosien uurastus.

Kun Pertti Virtaranta etsi Suomessa asuvien karjalaisten joukosta parhaita kielen ja perinteen osaajia, Vilho Jyrinoja neuvoi hänet Nastin Huotarisen puheille. Ensimmäiset haastattelut tapahtuivat kesäkuussa 1953. Siitä alkoi vuosiakausia (1953-57) jatkunut yhteistyö, jonka tuloksena syntyi huomattava määrä nauhoitteita. Paljon Nasti Huotariselta tallennettua perinnettä on painettuna kirjoissa "Vienan kansa muistelee (1958), "Kultarengas korvaan" (1971) ja "Vienalaisia lastenlauluja" (1973). Virtarannan runsaat sanamuistiinpanot tulevat hyödynnetyiksi Karjalan kielen sanakirjan toimitustyössä.

Perustellusti voi sanoa, että karjalaisuuden - kielen ja henkisen perinteen - tutkimukselle Nasti Huotarinen on merkinnyt tavattoman paljon. - Nasti Huotarinen kuoli Kuhmossa lokakuussa 1973. (SV)

DOMNA HUOVINEN

Domna Huovinen oli syntynyt Vuokinsalmen Siitarilassa vuonna 1878. Hänen isänsä oli Siitarilan Karhunen, äiti Tatjana Akonlahden Hukkasalmen Nykäsiä. 17-vuotiaan Domnan haki naisekseen Kuivajärvelle Livana ja Tuarie Huovisen poika Hilippä. Tämä tapahtui v. 1895 ja tästä liitosta voi sanoa, että jos oli runontaitajia nuoren morsiamen suvussa, niin ainakin tasaveroinen ellei tiedoiltan mahtavampikin oli sulhasen suku.

Uudella kotipaikallaan Domna alkoi elellä Hilipän kanssa. Hän oli tarmokas ja työteliäs emäntä, joka piti suuren talon kunnossa. Vuosien varrella perheeseen syntyi yksitoista lasta.

Domna Huovisen maine perinteentaitajana ja yhtenä vanhan runon parhaista esittäjistä tuli tunnetuksi jo 1930-luvulla. Vävyensä, kirjailija Onttoni Miihkalin opastamana hän matkusti 1935 esiintymään Helsinkiin Kalevalan 100-vuotisriemujuhlisiin.

Domnan tietoja tallennettiin erityisesti 1950-luvun alkupuolella: Jouko Hautala ja Lauri Simonsuuri 1952, Erkki Ala-Könni ja Pertti Virtaranta kahta vuotta myöhemmin. Olympiavuoden 1952 keväällä Domna, tuolloin 74-vuotias vireä vanhus, oli kokonaisen

viikon helsinkiläisten puheenaiheena vieraillessaan pääkaupungissa. Hän esiintyi radion Päivän peilissä, antoi haastatteluja sanoma- ja aikakauslehdille ja esitti taitojaan Kestikartanossa Elias Lönnrotin syntymän 150-vuotisjuhlassa.

Karjalan Sivistysseuran naisjaoston maaliskuiseen kokoukseen Domna, 'karjalaisen runomahdin kuningatar' saapui odotettuna kunniavierana.

Domna Huovisen rikas runoperintö oli peräisin synnyinseudulta, rajan takaa. Enimmät muinaisrunonsa hän kertoi oppineensa ämmöltään Marpalta, joka oli Vuokinsalmen Vatasia ja vanhemmalta sisareltaan Okahvielta. Itkuvirsien taitajana Domna oli erityisen huomattava, eikä tämä taito ollut pelkästään runonkerääjiä varten: hän itki Kuivajärven ja Hietajärven häissä ja hautajaisissa aina 1950-luvun lopulle saakka. Itkunsä hän oli oppinut jo tyttönsä äidiltään Tatjanalta, joka muistelujen mukaan oli ollut "oikein mahtava itkijä".

Domna Huovisesta (kuolinvuosi 1963) jäi kaikille hänet tavanneille kaunis, lämmin muisto. Alekski Lahelma, seuramme pitkäaikainen puheenjohtaja, joka vietti perheineen useita keskiä Kuivajärvellä, kuvailee Domnaa näin:

"Mieleeni nousevat ystävälliset seesteiset kasvot, lempeästi tuikkivat silmät, jotka kertovat saavutetusta sisäisestä tasapainosta ja rauhasta sekä koko olemus ja käytös, jotka kuvastavat henkistä mahtavuutta. Tämmöisenä olen oppinut tuntemaan Kuivajärven laulajavanhuksen, Domna Huovisen". Erkki Ala-Könni näki Domnassa "herkkää nöyryyttä ja poikkeuksellista arvokkuutta".

Karjalan Sivistysseuran vuosikokouksessa 1959 päätettiin ryhtyä toimiin muistomerkin pystyttämiseksi Huovisten tietäjä - ja runonlaulajasuvun muistolle Suomussalmen Kuivajärven kylään. Mukaan tuli myös säätiö Väinölä ja monien vaiheiden jälkeen hankkeesta kasvoi suuri projekti, karjalaismallinen hirsitalo, Domnan Pirtti. Alekski Lahelma jätti puheenjohtajan tehtävät voidakseen täyspainoisesti omistautua suurhankkeen toteuttamiselle. Suunnitelmat esiteltiin ja hyväksyttiin Vaasan vuosikokouksessa. Rakennus valmistui ja se vihittiin karjalaisten runonlaulajien ja karjalaisen hirsirakentamisen pysyväksi ja näkyväksi muistomerkiksi 20.9.1964. (SV)

MARI KYYRÖNEN

Mari Kyyrönen o.s. Lesonen oli syntynyt 1883 Vuokkiniemen Venehjärven kylään kuuluvassa Niskajärven yksinäisessä uudistalossa Niskalankosken rannalla.

Isä oli Ortjon Jehhimä, Venehjärven Lesosia ja äiti Anni oli Karhu-Kirilän tytär Latvajärven Vasonvaarasta.

Vuonna 1903, Petrunpäivänä, 20-vuotias Mari vietiin morsiamena Vuokkiniemen Kyyrölään Ontrei Kyyrösen vaimoksi. Marille ja Ontreille kasvoi aikaa myöten suuri perhe, syntyi kaikkiaan kymmenen lasta, joista nuorimmainen, Huoti (Heikki) nimeltään, 1927. Pienten peltotilkkujen viljely, karjanhoito ja kalastus eivät riittäneet suuren joukon elantoon, joten Ontrei kävi rahdinajossa, kulki laukkukaupalla ja oli rakentamassa Muurmannin rautatietäkin. Karjalan kansannousun jälkeen perhe oli pari vuotta Suomessa, mutta palasi, kun pakolaisille luvattiin amnestia, kotiin pääsiäisenä 1924.

Jatkosodan päättyessä Mari ja Ortjo siirtyivät kesällä 1944 nuorimmaisensa Heikin kera Suomeen, missä asettuivat elämään Lapualle. Siellä perheenpää kuoli 1947. Olojen epävarmuuden ja monenlaisten huhujen takia äiti ja poika jatkoivat loppukesästä 1950 soutuveneellä Tornionjoen poikki Ruotsiin, minne noihin aikoihin muutti tuhansia karjalaisia. Siellä Lundin yliopistossa tuohon aikaan työskennellyt Pertti Virtaranta tapasi Mari Kyyrösen ensimmäisen kerran Heikki-pojan välityksellä keväällä 1951.

Ensitapaamisessa Sjömarkenissa oli mukana toinenkin vuokkiniemäläinen perinteentaitaja Iro Remsu. - Tuo haastatteluajanjaksosta (28.5 - 4.6. 1951) oli yksi tuloksekkaimmista viikoistani, muistelee Pertti Virtaranta Mari Kyyrösestä myöhemmin laatimassaan pienoiselämäkerrassa (Kalevalaseuran vsk 46/1966). Tästä alkoi tutkijan ja perinteentaitajan pitkä yhteistyö, joka jatkui sittemmin aina 1960-luvulle saakka Suomessa, jonne Kyyröset olojen vakiinnuttua rohkenevat palata syyskuussa 1952.

Mari Kyyrönen oli omaksunut ja säilyttänyt muistissaan poikkeuksellisen paljon vienalaista elämäntapaansa ja perinnetietoa, runsaasti satuja, sananlaskuja ja arvoituksia sekä lastenlauluja. Marin perinne oli lähtöisin enimmäkseen kolmesta Vuokkiniemen kyläs-

tä, Latvajärven Vasonvaarasta äidin kautta, syntymäseudulta Venejärvestä sekä kolmanneksi Vuokkiniemen pokostalalta, missä hän oli miehellä. Hänen asemansa karjalaisen perinteen tallennuksessa oli merkittävä.

Virtarannan lisäksi Mari Kyyrösen perinnettä tallensi Väinö Kaukonen syyskuussa 1943, jatkosodan aikaan eräisiin Vienan kyliin tekemällään keruumatkalla sekä Ruotsissa professorit Julius Mägiste ja Gösta Holm. Marin haastattelijoihin kuuluu myös Juha Kouvo; hän äänitti Marin perinnettä vv. 1967 ja 1968 peräti 24 tuntia.

Mari Kyyrösen siirtyi korkeassa iässä tuonilmaisiiin elokuussa 1979, ja hän sai viimeisen leposijansa Seinäjoen hautausmaahan elämänkumppaninsa Ontrein vierelle. (SV)

IRO JA MARI REMSU

Tollonjoen kylän nimi lähellä Vuokkiniemen pokostaa on jäänyt kulttuurihistoriaan eräiden siellä eläneiden hyvien kertojien ja runonlaulajien ansiosta. Sieltä olivat kotoisin mm. Anni Bogdanov o.s. Remsu, joka oli 62-vuotias, kun Väinö Salminen haastatteli häntä 1918, hyväksi laulajaksi mainittu Hoto Remsu, siellä eli miehelässä Anni Tenisov, joka vietti vanhuudenpäivänsä Suomessa sekä serkukset Iro ja Mari Remsu.

Iro ja Mari olivat syntyneet Tollonjoen Jehrimän talossa, Iro 1879 ja Mari 1893. Iro, joka oli lapsena jäänyt täysorvoksi, oli v:sta 1903 naimisissa Tollonjoen Virrassa Riiko Remsun kanssa. Vuonna 1944 Iro muutti Suomeen ja keväällä 1948 edelleen Ruotsiin, missä hän asui Boråsissa poikansa Riston luona.

Marin mies Riiko Simananpoika Remsu kuoli ensimmäisessä maailmansodassa. Mari siirtyi Suomeen 1922, asui pisimpään Sotkamossa ja Kemissä, mistä monien muiden karjalaisten tavoin lähti epävarmojen olojen takia Ruotsiin. Hänkin asettui Boråsiin.

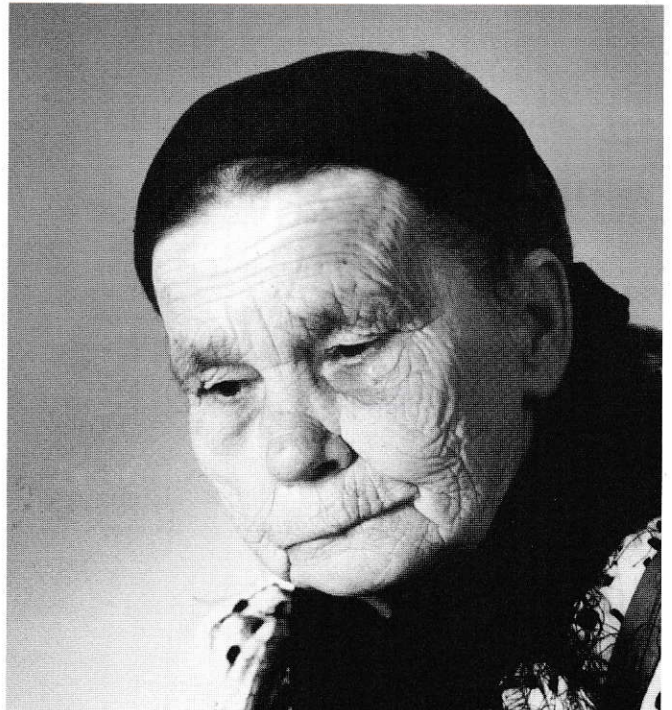
Molemmat serkukset olivat mukana 1958 Boråsiin perustetun suomalaisen ortodoksisen seurakunnan toiminnassa alusta alkaen. He esiintyivät mm. monissa Kalevalan Kansa Kerhon järjestämässä karjalaisjuhlissa laulaen vanhaa runoa, kertoen starinoita ja muisteloja entisestä elämästä Vuokkiniemen seuduilla, Mari myös itkuvirsiä esittäen.

Helmi ja Pertti Virtaranta haastattelivat ja nauhoittivat sekä Iro Remsua että Mari Remsua useita kertoja vv. 1951-55, ehkä eniten Iroa. Hän oli näet säilyttänyt vieraassa kieliympäristössä karjalaisen puheenpartensa aivan sellaisena kuin sitä Tollonjoella oli oppinut ja puhunut. Tallennetussa laajassa materiaalissa on eniten kieltä koskevia muistiinpanoja sekä runsaasti myös asiantietoa kylän arkielämästä, elinkeinoista, juhlista, häistä ja hautajaisista. Iro

ja Marin tietoja on paljon teoksessa ”Vienan kansa muistelee” (1958). Kirjassa ”Vienalaisia lastenlauluja” (1973) on Irolta kolmisenkymmentä laulua. Hää - ja kuolinritkut eivät olleet Irolle outoja, mutta näissä perinnelajeissa Mari oli häntä etevämpi. Remsun serkusten perinnettä kävivät Ruotsissa tallentamassa myös mm. Erkki Ala-Könni, Lauri Honko ja Juha Pentikäinen.

Serkukset Iro ja Mari olivat ihmisinä sangen erilaisia. Iro oli hyväntahtoinen, hiljainen hyreksijä, Mari taas kovin äkkinäinen luonne. Kummallakin oli erinomainen muisti ja molemmat olivat lukutaidottomia. Nämä kaksi seikkaa ovat Pertti Virtarannan mukaan aina sidoksissa toisiinsa. A. A. Borenius totesi jo 1873 Suomen Kuvalehdessä: ”Lukutaito, muistitiedon leppymätön vihollinen”.

Iro Remu kuoli 1971, Mari-serkku kahdeksan vuotta myöhemmin, 1979, kumpikin Boråsissa. Karjalan Sivistysseuran ja Ruotsin suomalaisen ortodoksisen seurakunnan toimesta pystytettiin 1973 Iro Remsun haudalle Nina Sailon suunnittelema muistokivi, jossa on Iro ja Mari Remsun korkokuvat. (SV)

MARINA TAKALO

Pohjois-Vienan yksinäinen suurlaulaja Marina Takalo, omaa sukuaan Nikitin, syntyi Oulangan kunnassa Taavon kylässä Pääjärven rannalla 3. p:nä elokuuta 1890. Runonkerääjät löysivät hänet vasta kesäkuussa 1959 Kuusamon Heikkilänkylästä. Marina oli tuolloin liki 70-vuotias. Ensimmäisenä häntä kävi puhuttamassa Pertti Virtaranta.

Mutkikas oli ollut Marinan tie Kuusamoon, mutta toisaalta tuttu ja tavallinen useimmille vanhoille vienankarjalaisille; maanpakolaisuus ja uusien elinsijojen etsiminen, juurettomuus ja koti-ikävä.

Kansanrunouden tutkijoille Marina Takalo oli tärkeä löytö. Hän oli perinteentaitajana harvinaisen monipuolinen ja lisäksi hyvä kertoja. Näin on todennut Juha Pentikäinen, joka haastatteli Marinaa vv. 1960-69. Vuosikymmenen kestäneen tiiviin kenttätutkimuksen tuloksena Pentikäinen julkaisi laajan uskontoantropologisen tutkimuksen "Marina Takalon uskonto" (1971), joka valaisee paitsi Vienan ortodoksisen uskonnollisuuden eri muotoja, perinteen asemaa yhteisössä myös sitä, miten perinteestä ohjautuva, luku- ja kirjoitustaidoton ihminen muokkaa maailmankatsomustaan suullisen tiedonvälityksen menetelmin. Tallennetussa aineistossa, mm. nauhoituksia yli 60 tuntia, on harvinaista materiaalia, esim. Ryöstettyjen neitojen laulu, josta ennen Takaloa on ainoastaan yksi täydellinen toisinto, nimittäin Martti Haavion muistiinpano Ogoi Määräselältä Suojärveltä.

Marina Takalon isä Iivana Nikitin oli laukkukauppias ja eli 95-vuotiaaksi (1834-1929). Häneltä Marina oli oppinut koko joukon satuja ja legendoja, vanhoja runoja sekä metsästys- ja kalastusloitsuja. Täti Olona oli perinteensiirtäjänä vielä tärkeämpi. Kolmantena oppimestarina oli äiti Stepanie. Kaiken kaikkiaan noin 90 pros. Marinan runoista ja loitsuista oli perhepiirissä opittua.

Vuonna 1911 Marina meni miehelle ja muutti Oulankaan, missä perhe sitten asui toistakymmentä vuotta, aina Karjalan kohtalonvuosiin saakka. 1922 edessä oli siirtyminen Suomeen. Täällä Marina asui monella eri paikkakunnalla etupäässä Pohjois-Suomessa, kauimmin Kuusamossa ja Kemissä. Puoliso Olli Takalo kuoli 1961, Marina 1970.

Marina Takalon vahva runoperinne osoitti, että "pohjoisen raja-alueen", toisin sanoen Uhtuasta pohjoiseen sijaitsevien Oulangan ja Kiestingin kuntien, leimaaminen runoköyhäksi alueeksi ei pitänyt paikkaansa. Toisaalta on huomattava, että jos runonlaulajan kriteerinä pidetään huomattavaa vanhan runon varastoa (Karjalan laulajat s. 20), Marina oli alueensa ainoa tunnettu, mitat täyttävä laulaja. Muitakin saattoi olla - ja epäilemättä oli - mutta harvat pohjoisessa liikkuneet kerääjät eivät sattuneet heitä tapaamaan.

Kalevalaseura palkitsi Marina Takalon tunnustuspalkinnollaan vuonna 1965. Merkkitaipauksen kunniaksi Karjalan Sivistysseuran Kemian alaosasto järjesti päivälliset Marinan kunniaksi. Vuonna 1990 Karjalan Sivistysseura pystytti yhteistyössä Kuusamon kunnan kanssa Marina Takalon muistomerkin Kuusamon keskustaan.

(SV)

ANNI TENISOV

Anni Tenisov o.s. Karhuni syntyi Vuokinsalmessa vuonna 1878. Hänen äitinsä oli tunnettu häävirsien esittäjä Tatjana Karhunen, sukuaan Kivijärven Lesosia ja isä Siitarin Hoteli, Domna Huovinen isän Hilipän veli. - Anni Tenisov vietti lapsuutensa Vuokinsalmessa, pääosan elämästään Tollonjoella ja vanhuuden päivät Helsingissä sekä Vihdin Otalammilla. Häntä pidetään meillä yhtenä sodanjälkeisen ajan merkittävimmistä venäläisen runoperinteen taitajista.

Jo nuorena, vajaat 16-vuotiaana Anni-tyttönen joutui palvelukseen läheiseen Kivijärven kylään, Puahkomienvuoran Puavilaiseen eli kuuluisaan Mustapiän taloon. Tästä muodostui merkittävä jakso Annin elämässä. Sokie Miihkali, talossa isännöyttä pitävän Huoti Perttusen isä, kävi usein poikansa luona, viipyi pitkiäkin aikoja ja lauloi illat pitkät päreen valossa muinaisrunoja. Anni auttoi monin tavoin vanhaa runomestaria, kylvetti, syötti ja kyyti hevosella - sekä painoi tarkasti mieleensä kaiken kuulemansa.

Mustapiässä ollessaan Anni tapasi kisapirtissä mukavan pojan, Issakan Huotin (Denisov), jonka kanssa sittemmin meni naimisiin ja muutti miehelään Tollonjoelle. Karjalan murrosvuosina perhe hajosi tilapäisesti, mutta loppujen lopuksi Suomeen jäi vain heimosodat käynyt Aleksi-poika, ja tällä seikalla oli vuosikymmenien kuluttua suuri merkitys.

Jatkosodan aikana Aleksi hommasi näet vanhan äitinsä luokseen Suomeen, ja näin monille tutkijoille - heistä mainittakoon vain Jouko Hautala, Lauri ja Alli Simonsuuri sekä Erkki Ala-Könni - tarjoutui tilaisuus tallentaa Annin laajaa perinnerepertuaaria.

Siirtyminen Suomeen ei vielä merkinnyt julkisuutta: tieto pääkaupungissa asuvasta vienankarjalaisesta runontaitajasta tavoitti tutkijat vasta 1952, kun Anni ja hänen serkkunsa Domna Huovinen esiintyivät Helsingissä Elias Lönnrotin 150-vuotisjuhlan päättähtinä.

Anni Tenisov teki suuren vaikutuksen häntä haastattelemissa käyneisiin tutkijoihin. Erkki Ala-Könni kuvaili häntä 'sielukkaaksi romanttikoksi' ja hän sekä Simonsuuret tekivät saman havainnon: Anni Tenisov oli alkukantainen, luonnonvarainen laulaja, joka ei pystynyt sanelemaan yhtään säettä, koska oli tottunut ne aina laulamaan.

Arhippaiselta Miihkalilta Anni kertoi saaneensa mm. Väinämöisen polvenhaava -runon ja Lemminkäisen matkan Päivölän pitoihin, mutta ilmeisesti myös paljon muitakin kalevalamittaisia runoja. Niskajärvessä hän oli oppinut Lesoni Hovatalta karhuntaipovirren Lähemmä ohon ovilla. Muina keskeisinä oppimestareinaan Anni mainitsi oman äitinsä Tatjana ja anoppiakka Muarien, joka oli syntytään Kivijärven Lesosia.

Ensimmäisen kerran Anni kertoi esiintyneensä 'suurelle yleisölle' Vuokkiniemen Kalevalajuhlissa talvella 1942. Saman vuoden

syksyllä Tollonjoelle osui jatkosodan aikaisella keruumatkallaan liikkunut Väinö Kaukonen, haastatteli Annia kahtena päivänä ja kirjoitti muistiin mm. 600 säettä kalevalaista runoa.

Elämä pääkaupungissa ei miellyttänyt Annia. Hän vietti kesät Vihdin Otalammilla, minne myös pojan perhe sittemmin siirtyi. Siellä vanhuksen elämä päättyi joulukuussa 1956.

Vuonna 1957, vuoden kuluttua Anni Tenisovin kuolemasta, Karjalan Sivistysseura ja Kalevalaiset Naiset pystyttivät hänen haudalleen Vihdin vanhalle kirkkomaalle Nina Sailon muotoileman muistomerkin. Se tekee kunniaa ei ainoastaan kummun alla lepäävälle Anni Tenisoville, vaan kaikille karjalaisille naisille, jotka ovat runoa laulaneet ja itkuvirsiä taitaneet. (SV)

ELMI TŠOKKINEN

Elmi Tšokkinen - meillä laajalti tunnettu suojärveläinen runonlaulaja - oli syntynyt 1885 Suojärven Aittasillassa metsänvartijan tyttärenä. 21-vuotiaana hän meni miehelään Korpiselän Tšokin kylään Sergei Tšokkiselle. Perheeseen syntyi kaikkiaan yksitoista lasta, joista kuitenkin neljä poikaa menehtyi jo lapsena ja kaksi kaatui sodassa.

Runotaitonsa ja perinteensä Elmi oli oppinut lähinnä kahdelta taholta, mummoltaan Palaga Hapolta, joka oli sukuaan Tolvajärven Vornasia sekä anopiltaan, Tolvajärvellä syntyneeltä Marppa Tšokkiselta. Kun sekä lapsuudenkoti että Tšokin talo sijaitsivat karjalaisten kulttuuripitäjien yhtymäkohdassa, niin hirvenhiitäjät sekä metsä- ja kalamiehet niin Suistamolta, Soanlahdesta, Korpiselästä ja Ilomatsista olivat molemmissa jokaviikkoisia vieraita. Juuri näiltä korprien vaeltajilta Elmi sai kuulla paljon perimätietoa ja suakkunoita. Uskonnollisen kodin kasvattina hän osasi kuoria tiedoista joutavat pois ja säilyttää arvokkaat perimätiedot.

Päinvastoin kuin monet tuon ajan runontaitajat Elmi osasi sekä lukea että kirjoittaa, sillä hän oli ollut Suojärven ensimmäisen suomenkielisen, Varpakylään perustetun kansakoulun oppilaita.

Raskas evakkotaival - sota oli vienyt kaksi poikaa, aviomies kuollut ja koti menetetty ikipäiviksi - toi Elmin 1950 Helsinkiin. Siellä alkoi elämä uusissa oloissa. Oli aika muistella kaikkia hyviä nuorena opittuja asioita. Tuttavat vetivät Elmin mukaan pääkaupungin karjalaistoimintaan, suojärveläisten seuran työhön niin neuvojaksi kuin ohjelman suorittajaksikin. Seurasaaressa ulkomuse-

ossa tarvittiin karjalaista perinnetietoa ja käden taitoja; vanhojen asioiden muistajia oli vähän, osajia vielä vähemmän. Niin Elmistä tuli Seurasaaressa Raja-Karjalan talon, Pertinotšan, loistava emäntä moneksi vuodeksi. Maine kasvoi ja esiintymiskutsuja sateli ympäri Suomea; Elmistä tuli ikäänkuin menetetyn Karjalan kulttuurilähettiläs.

Elmi Tšokkista kävivät useita kertoja haastattelemassa kansanperinteen tutkijat Erkki Ala-Könni ja Lauri Simonsuuri.

Vihdin hautausmaalle 1957 Anni Tenisovin haudalle pystytetyssä muistomerkissä on taiteilija Nina Sailon luoma reliefi, joka esittää Elmi Tšokkista itkemässä Anni Tenisovin hautajaisissa. Muistomerkin paljastusjuhlassa itkijänä oli Tatjana Saalasmaa. - Elmi Tšokkinen siirtyi tuonilmaisiiin Helsingissä lähes 94-vuotiaana 12.4.1979. (SV)

Uudesta Kalevalasta juhlan kunniaksi uusi venäjännös

Karjala-kustantamo julkaisi Kalevalan 150-vuotisjuhlan vuoden kynnyksellä, viime marraskuussa, Lönnrotin Kalevalan 2. painoksen eli ns. Uuden Kalevalan tuoreen venäjännöksen. Uuden Kalevalan näihin saakka tunnetuin venäjänkielinen käännös ilmestyi jo 110 vuotta sitten. Tämä L.P. Belskin käännös on ilmestynyt lukuisina uusina painoksina ja eri taiteilijoiden kuvittamana.

Uusi käännös, jonka ovat tehneet petroskoilaiset filologit Eino Kiuru ja Armas Mišin, julkistettiin Helsingissä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran järjestämässä tilaisuudessa 25. marraskuuta ja Petroskoissa Karjalan kansallisten kulttuurien keskuksessa 10. joulukuuta.

Eino Kiuru (s. 1929) ja Armas Mišin (s. 1935) ovat kum-

pikin juuriltaan Inkerin suomalaisia. He ovat toimineet tutkijoina mm. Venäjän tiedeakatemian Karjalan tiedekeskuksessa. Kiuru on kunnostautunut erityisesti inkeriläisen kansanperinteen tutkijana ja julkaisijana, Mišin taas on kirjallisuuden tutkija ja kääntäjä, joka aloitti runoilijauransa venäjänkielillä runoilla 1960-luvulla vaihtaen sittemmin venäjän kielin lapsuutensa suomeen.

Kalevalan kääntäjiksi Kiuru ja Mišin olivat ihanteellinen työpari; perinteentutkija on vastannut tekstin asiatarckuudesta, runoilija kielellisestä ilmaisusta. Kääntäjien mielestä Belskin miehisen juhlallinen sankariteostyylillä ei tehnyt oikeutta Kalevalan alkuperäiselle hengelle, lyyriselle laulurunoudelle ja huumorille. Belskin tekstistä löytyi myös selviä vääriä kääntäjävirheitä.

Eepoksen kääntäminen keski nelisen vuotta ja voitettavana oli koko joukko ongelmia, joista Armas Mišin kertoi mm. seuraavaa: ”Suurimpana kompastuskivenä oli eepoksen kahdeksanjakoinen runomitta. Painolisten ja painottomien tavujen säännölliselle vaihtelulle ei venäjän kielessä ole vastaavia rakenteita, joten sitä jäljiteltiin monin eri keinoin. Eepokselle ominainen alkusointi tuotti myös vaikeuksia. Se yritettiin korvata siten, että samaan riviin valittiin mahdollisimman tarkasti sanoja, joissa oli samoja kirjaimia ja äänneitä”.

”Kalevalassa useampi rivi on yhdistetty ilman ja-konjunktiota. Tämä tuotti vaikeuksia. Muissa venäjänkielissä käännöksissä ei ole selvittykään ilman ja-konjunktiota, minkä seurauksena rinnakkainen toiminta onkin muuttunut vuoro-

taiseksi”.

Asiantuntijoiden mukaan Kiuru ja Mišin ovat onnistuneet palauttamaan venäjännöksen lähemmäksi luontevaa ja ilmaisutarkkaa kansankieltä. Käännöksen ensimmäinen, tuolloin puoliväliin ehtinyt versio ilmestyi vuosina 1995-97 jatkokertomuksena Sever-aikakauslehdessä. Saamansa kannustavan palautteen ja kritiikin tekijät ovat voineet ottaa huomioon teoksen viimeistelyvaiheissa. Kirjan ovat luontoaiheisiin vinjettikuvien somistaneet petroskoilaiset taiteilijat Tamara ja Margarita Jufa. Venäjänkielisen käännöksen rinnalle on painettu myös suomenkielinen alkuteksti. Käännöshanketta on tuettu suomalaisista ja karjalaisista rahastoista sekä opetusministeriön varoin. -SV

UHTUAN SUURIN RUNONLAULAJA

Juhlaesitelmä, jonka professori Matti Kuusi piti Karjalan Sivistysseuran 60-vuotisjuhlakokouksessa 25. p:nä syyskuuta 1966 Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran juhlasalissa. Julkaisemme esitelmän uudelleen runsas vuosi sitten, 16.1.1998 tuonilmaisiiin siirtyneen suuren kansanrunouden tutkijan ja seuramme ystävän muistoksi.

”Uhtuan kylä, pohjoisen Karjalan suurin ja varakkain, on Kuittijärven pohjoisrannalla Uhut-joen suulla. Kylän asema kuivalla, tasaisella hiekkakankaalla ilmoittaa kohta, että tämän varallisuuden lähde ei ole maanviljelys, joka täällä niinkuin yleensä Wenäjän Karjalassa on vähäinen ja huonolla kannalla. Kylä onkin paraasta päästä ns. Suomenmaan kaupasta hyötynyt.

Talojen luku, joka vuonna 1837 ja 1839 oli 80-90, on tätä nykyä jo 130:n tai 145:n paikoilla. Rikkaimmat eli varakkaimmat asuvat kylän läntisimmissä osassa, Likopäässä, järven rannassa. Likopään ja joen välillä on keskimmäinen, edellistä suurempi osa, Ryhjä, jossa kylän vanha ”tsiässöynä” eli rukoushuone sekä uusi kirkko on. Jälkimmäinen kuitenkin seisoo käyttämättä, koska jumalat eli pyhän kuvat kaksi kertaa itsestään maahan putoa-

malla ovat näyttäneet tyytymättömyytensä uuteen majaan.

Kolmas ja suurin osa on Lamminpohja, Ryhjästä pohjoiseen joen varrella, ja neljäntenä kylän osana on vähäinen luku taloja joen itäisellä puolella, joiden yhteinen nimi on Mitkala.

Uhut-joki ennen erotti Vuokkiniemen ja Paanajärven pitäjät, vaan nykyään on Uhut oman pitäjän pääpaikkana. Se on myös runonkin pääpaikaksi luettava. Tosin runolaulu ja esisien yksinkertaiset tavat ovat täällä Uhtuan maailmaa kiertäneillä miehillä vähemmässä arvossa kuin syrjäkyllissä, eivätkä runotkaan ole täällä enää niin täydelliset kuin Suomen rajan läheisyydessä, vaan niitä tunnetaan yhtä hyvin täällä jotenkin paljon”.

Näin kuvaili Akseli Borenius, viime vuosisadan uutterin kerääjä, vaikutelmiaan Uhtuan kylästä vuonna 1872. ”Uh-

tuan pohjoispuolella runolaulu äkkiä huononee tai häviääkin”, hän toteaa. ”Jos siellä tapaa jonkun laulajan, hän on muuttanut Uhtualta tai lännempää”.

Boreniuksen hahmottama kuva Uhtuasta voimakkaana kauppakeskuksena ja toisen luokan runokeskuksena on vakiintunut pysyväksi. Käydessään läpi Vienan runokylä ja huomattavimpia runonlaulajia Väinö Salminen teoksessa ”Suomalaisten muinaisrunojen historia” tosin kertoo, että ”useat kerääjät ovat Uhtualla runoja kirjoitelleet” ja että ”sieltä saatujen toisintojen lukumäärä lähentelee tuhatlukua”, mutta ei mainitse ainoatakaan uhtualaista laulajaa niin kuin mainitsee Latvajärven Perttuset, Vuonnin Maliset, Lonkan Karjalaiset tai Akonlahden Timosen, Trohkimaisen Soavan, Homan ja kolme Omenaisen veljestä.

Uhtuan runonlaulajia luetaan A. R. Niemen vuonna 1921 painatussa ”Vienan läänin runonlaulajat ja tietäjät” -vihkosessa 47 eri henkilöä. Neuvosto-Karjalan tärkeimmässä vanhan epiikan antologiassa ”Karelskie narodnie pesni” Viktor Jevsejev mainitsee kolme Uhtuan runonlaulajaa. Näiden puolsadan vanhaa runoa laulaneen Uhtuan miehen ja naisen

lisäksi on sekä Helsingin että Petroskoin arkistoissa melkoinen määrä julkaisematonta Uhtuan perinnettä useilta kymmeniltä eri laulajilta.

Selvemmin kuin niin sanottujen parhaiden runokyläkohdalla Uhtuan säilyneen runoperinteen painopiste on vanhimmissa muistiinpanoissa, niissä kiireisissä merkinnöissä, joita Antti Juhani Sjögren vuonna 1825, Elias Lönnrot vuosina 1834-36, J. Fr. Cajan vuonna 1836, M. A. Castrén vuonna 1839 ja Taneli Europaeus vuonna 1846 piirtelivät Uhtualla papereihinsa. Jo tuohon aikaan runonlaulu oli Uhtualla kuihtumassa, ja miespolvea myöhemmin Borenius ja kumppanit saivat talteen etupäässä vain ennen kerätyn hataraa satoa. Voi sanoa, että Uhtualta runonkerääjät myöhästyi; joskus 1700-luvun lopulla sieltä varmaan olisi tavattu Arhippa Perttusen ja Ontrei Malisen veroisia muistannan mestareita.

Mutta varsinkin Lönnrot kiintyi uhtualaisiin. Marraskuussa 1836 hän kirjoitti sieltä ystävänsä lehtori Keckmanille: ”Tässä kylässä olen yksin jo lähes kolme viikkoa viipynyt ja kirjoitellut, mitä on sattunut runoja, lauluja, tarinoita, sananlaskuja, arvuutuksia, outoja sa-

Uhtuan Likopään kyläosa vuonna 1894. Näkymä lienee ollut samanlainen Boreniuksen käydessä Uhtualla parisenkymmentä vuotta aikaisemmin. (SKS/KRA kuva-arkisto Inha)

noja ja muuta senlaista. Taitaispa jos vielä kaheksi kuukaueksi olla kirjoittamista tässä kylässä, erittäinkin tarinoissa eli saarnoissa, jolla nimellä niitä myös täällä mainitaan, ja joista ei näytä loppua heti saavan".

Uhtuan anti on tosiaan runsaampi satujen, sananlaskujen ja arvoitusten osalta kuin Kalevalaan päässeiden säkeiden kohdalta. Sitä hienoista yliolkaisuutta, jolla mainitut varhaisimmat runonkerääjät suhtautuivat Uhtuan runosaaliiseen, kuvaa, etteivät he juuri koskaan mainitse ketään uhtualaista runonlaulajaa nimeltä. Ensimmäisestä ja tärkeimmästä matkastaan vuonna 1834 Lönnrot mainitsee lyhyesti: "Tässä kylässä viivyn koko viikon, enimmäkseen utterasti kirjoitellen muistiin runoja ja lauluja, joita kylän sekä miehet että naiset muistivat. Muuan leski, nimeltä Matro, kunnosti itseään ennen muita. Sitten kuin hän oli puolentoista päivää laulanut, sukankudin kädessään, astui hänen sijaansa toisia, jotka lauloivat osaksi hänen laulamiensa runojen toisintoja, osaksi toisia, uusia".

Valitettavasti Lönnrot ei tullut merkinneeksi papereihinsa, mitkä hänen muistiinpanoistaan olivat Matron laulamia, eivätkä tutkijat ole päässeet asiasta yksimielisyyteen. Seuraavan vuoden matkallaan Lönnrot mainitsee Jamala-nimisen miehen, joka viiden ruplan maksusta suostui laulamaan 20 pitkä runoa ja lyhyempiä kauppanpäällisiksi. Myöhemmät kerääjät saivat selville, että Jamalan oikea nimi oli Varahvonta Sirkeinen; hänen poikansa Poavila ja Triihvo olivat seuraavan sukupolven maineikkaita runontaitajia. Heille veti vervoja Huotarinen Jouhko, Voasilaisen sukua, joka poikasena oli laulanut jo Sjögrenille vuonna 1825 ja toisti samat runot Boreniukselle lähes viisikymmentä vuotta myöhemmin. Borenius itse piti parhaana runonlaulajanaan Ohvokaisten sukuun kuuluvaa Hilippäistä Arhippaa. Tämä oli oppinut runonsa äidinsältään uhtualaiselta Hirssolta, joka kuului olleen mainio laulaja. Muitakin Ohvokaisia, Ohvanaisia, Voassilaisia, Teppanaisia, Kiekkisiä, Kakaraisia, Herrasia, Bogdanoffeja, Hoteijoveja, Hermanooffeja, Mitrofanoffeja, Sergejefejä, Uulajefejä jne. vilahtelee Uhtualta saatujen vanhojen runojen laulajaluettelossa. Onko uhtualaisten laulajien joukossa ainuttakaan suurta runonlaulajaa?

Kerääjien arviointiin näyttää vaikuttaneen enemmän se, miten pitkälti ja miten selkeästi eri laulajat osasivat esittää runoa, ehkä myös se, miten näiden luonne ja ulkonainen hahmo vastasivat runonlaulajan ihannekuvaa. Nyt, kun olemme 130 vuoden etäisyydellä Uhtuan vanhimmista runonlaulajista ja kun voimme jokaisen Uhtualta muistiin merkityn runotekstin panna kaikkien muiden eri seuduilta kertyneiden runotekstien taustaa vasten, kohoa tärkeimmäksi näkökohdaksi tämä: kenen Uhtuan runonlaulajan runot ovat meille korvaamattomimmat? Kuka on muistanut eniten sellaista vanhaa perintöä, joka olisi mennyt hukkaan, kadonnut jäljettömiin, ilman asianomaiselta laulajalta saatuja runotekstejä?

Tällöin nousee Uhtuan runonlaulajien rivistöä esiin todellinen "musta hevonen", nimenoton, tuntematon laulaja, jota Elias Lönnrot laulatti 22. huhtikuuta 1834, kolme päivää ennen kuin tapasi suurimman löytönsä, Latvajärven Arhippa Perttusen. Saamme olla Akseli Boreniukselle kiitollisia siitä, että pystymme erottamaan tämän Tuntemattoman Uhtualaisen laulamat viisi runoa muista runoista, vieläpä kohtalaisen varmasti päättelemään hänen nimensä. Borenius nimittäin tapasi Uhtualla 1871 Lari Larinpoika Bogdanoffin eli Teppisen Larin, haukkumanimeltään Viklin Larin. Tämä Viklin Lari osasi kuusi runoa ja neljä loitsua, ja viisi hänen runoistaan oli selvästi samaa perua kuin nuo viisi peräkkäistä kertomarunoa, jotka Lönnrot oli kirjoittanut muistiin 37 vuotta aikaisemmin.

Viklin Lari, "pitkänenäinen, rehvelö mies", niinkuin Borenius häntä kuvaa, oli oppinut virtensä isältään Lari Teponpoika Bogdanoffilta, jota oli sanottu Vikliksi. Lari vanhemman isä Teppo Bogdanoff oli kotoisin Uhtuan Mitkalasta, joen itäpuolelta. Uhtuan Tuntemattoman viisi runoa ja Lari Bogdanoff nuoremman vastasivat runot ovat siinä määrin samanlaisia ja kaikista muista runoista poikkeavia, että Borenius täydellä syyllä päättelee Lönnrotin saaneen runonsa Lari Bogdanoff vanhemmalta. Tämä oli sotamiehenä paljon kulkenut Suomessa ja muualla.

Merkillisin Lari Bogdanoffin säilyttämistä muinaismuistoista on Ahdin ja Kyllikin runo. Vanhempi Lari muisti tätä runoa 104 säettä, nuorempi Lari 72 säettä, kukaan muu Vienan

lajala ei lainkaan. Pohjois-Aunuksessa on Simana Kyöttinen ja hänen poikansa säilyttäneet muistissaan saman runon toisia kohtia, ja Länsi-Inkeristä on niinkään tavattu muutama hämärtyneet katkelma tästä suomalaisen viikinkiajan suuremmoisimmasta merirunosta. Mutta ilman Uhtuan Lari Bogdanoffeja emme saisi mitään selvää runon juonesta; he ovat säilyttäneet kaksi kolmasosaa runon säilyneistä säkeistä, muut vain kolmannen osan. Siitä, miten suuri osa runosta on mennyt kokonaan hukkaan, voi esittää vain arveluja. Esimerkiksi kohtaus, jossa Ahti noutaa Teurin kumppanikseen sotaretkelle, tunnetaan vain Uhtuan toisinoista.

Se, että juuri Uhtuan Bogdanoffit, Pohjois-Aunuksen Kyöttiset ja pari Länsi-Inkerin laulajaa on säilyttänyt sen, mitä meillä on jäljellä Ahdin ja Kyllikin runosta, ei ole sattumanvaraista. Kun kaikki muut Vienan laulajat kertovat mereen ammutun Väinämöisen ajelehtineen "petäjässä pölkynpäänä", niin Uhtuan Bogdanoffit, Simana Kyöttinen ja pari laotokankarjalaista laulajaa tietää hänen ajelehtineen "petäjässä pehkiönä" tai "pehkopuuna". Kun sitten lintu pesii Väinämöisen polvelle ja munii munat, joista aurinko, kuu ja tähdet saavat alkunsa, niin vain Uhtualla, paikoin Laatokan Karjalassa ja läntisimmässä Inkerissä tuo lintu on kokko, ja linnun munat ovat kultaisia Inkerissä, Laatokan Karjalassa ja Uhtualla, ei missään muualla Vienassa. Muuten: kaukaisten sukulaistemme mordvalaisten maailmansyntymyytin lintu on niinkään kotka.

Lari Bogdanoffit ovat edelleen ainoat, jotka ovat säilyttäneet Maailmansyntyrunon yhteydessä merkillisen kuvauksen kotkan ja hauen taistelusta. Kun Väinämöinen on liikkuttanut meressä polveaan ja kotkan munat ovat vierähtäneet mereen,
"tuli hauki hangotellen,
veden vilja vinkotellen,
se nieli munaista kolme.
Tuli kokko kohotellen,
isketellen ilman lintu,
varsin iskeä rapasi,
eip' on suomuista sovinnna,
veen koiran koukkuluista,
ruuat on korva kilpiepi.
Iski kerran, iski toisen,
vatsan varsin halki laski.
Ei tunnu vesi vedeltä,
ei tunnu muta mudalta,
kokkolinnun höyheniltä,
kalahauin suomuloilta".

Ja kun kokko näin on saanut

hauen vatsan halkaistuksi, se ihmetellen näkee, että "miks' on muuttunut munani"? Yläpuoli munaa on taivaana, alapuoli maaemänä, munan ruskuainen aurinkona. Tämä meidän mielestämme ehkä lapsakas taru saa kantavuutta, kun tiedetään, että muinaisajan kansat Välimereltä Intiaan, Kiinaan, Japaniin, Polynesian ja inkojen Peruun asti uskoivat maailman saaneen alkunsa linnun munasta, ja kun Intiasta lisäksi tunnetaan myytti maailman ensimmäisestä ihmisparista, joka löytää kalan sisältä auringon ja kuun. Uhtuan Lari Bogdanoffin ansiosta me tässäkin kohden voimme kurkistaa syvälle esivanhempiemme luomiskertomukseen.

Lari vanhemman Maailmansyntyrunoon on eksynyt pari säettä, jotka nekin ovat paljon askarruttaneet tutkijoita: "Eik' on tunne kieltä Turjan, saata saksaksi sanoa, maha lausua lapiksi". Kaarle Krohnia ja Olla Teräsvuorta hämmästytti se, että näiden säkeiden lähimmät vastineet löytyvät 700 kilometrin päästä Länsi-Inkerin Oljammassa käynti-runosta, jossa veljensä kotiin vierailulle saapunut nainen sanoo: "En mie tunne turkin kieltä, en vestä venäen kieltä enkä salli saksan kieltä". Teräsvuori jopa arveli Lari Bogdanoffin käyneen sotaretkillään Inkerissä ja oppineen säkeet sieltä, elleivät ne pohjaudu johonkin kadonneeseen runoon (Kalevalaseuran vsk 1949, s. 272). Uhtua ja Länsi-Inkeri joka tapauksessa kohtaavat toisensa näiden säkeiden probleemissa.

Kuten sanottu, Lari nuoremalta on merkitty muistiin neljä loitsua - Lari vanhemmalta Lönnrot ei ehtinyt kysellä niitä. Lari nuoremman Pistoksen virressä on montakin merkillistä kohtaa, mutta merkillisin on kuvaus isän tammen kaatamisesta:

"Jo on tammi koatununna,
poikki pohjosen jovesta,
sillaksi ikusijahe,
männä miehen matkalaisen,
pimiäh on Pohjolahe,
miesten syöpähä kylähe,
urosten uponnehese.
Siin on silta ikuhine".

Uno Harva on ensimmäisenä kiinnittänyt huomiota tähän uhtualaiseen runonkohtaan. Siinä on muunnelma yleismaailmallisesta Tuonelan joen sillan kuvitelma, josta kertovat sekä pakanalliset että keskiajan kristilliset lähteet (vrt. Haavio: Väinämöinen, s. 116-117) Lari Bogdanoff nuorempi oli ainoa runonlaulaja, joka on välittänyt

jälkimaailman tietoon kuvan Pohjolan joen poikki ikisillaksi kaatuvasta jättiläistammesta. Mainittakoon, että tästä on saatu kuva -ja tekstiaihe taiteilija Heikki Häiväojan laatimaan Kalevalaseuran ansiomitaliin, jonka ensimmäiset kappaleet jaettiin 1.11.1966.

Esimerkit riittänevät selittämään, miksi pidän Uhtuan kahden Lari Bogdanoffin suurten runonlajien joukkoon kuuluvina. Varsinkin vanhemmat Larin laulamiset runot poikkeavat pitkin matkaa Vienan yleisestä laulutavasta eivätkä nuo poikkeamat johdu muistin harvudesta. Uhtuan Sirkeiset ovat oppineet Bogdanoffeilta yhtä ja toista tai säilyttäneet itse edellisiltä polvilta perimänsä tietoa, mutta Larin runot ovat verrattomasti itsenäisempiä ja mielenkiintoisempia. Niistä voi vielä löytää yllättäviä päähkinöitä.

Nykyisen käsityksen mu-

kaan Vienan parhaat runonlajiasuvut - Perttuset, Maliset, Kettuset, Karjalaiset, Huoviset - olisivat peräisin pohjoisilta savolaisalueilta, Kainuun tai Pohjanmaan suunnalta saapuneiden siirtolaisten jälkeläisiä. Heidän ohellaan Vienassa, etenkin Kiimasjärven seuduilla, on vanhaa karjalaista kantaväestöä, jonka laulut ovat lähisukua Aunuksen ja Laatokan Karjalan runoilille. Näiden kahden kulttuurivirran lisäksi, joista toinen on tullut jostakin Pohjanlahdelta, toinen Laatokalta päin, Uhtualle on tullut jokin kolmas elementti. Kun väitöskirjassani analysoin Vikli-Larrien Sampo-runoa, päädyin otaksumaan, että sen traditiojuuret johtaisivat jonkin eteläisen Savon suuntaan. Äskettäin panin merkille, että Itä-Hämeessä, Heinolan seudun Tapanin virressä Tahvana "ajaa toimitteloopi", Vienassa vastaava kliše kuuluu melkein sään-

nöllisesti "ajoa karetelevi" joskus "ajoa köröttelevi", Laatokan rannalla "ajaa karautetaan, kalkutellaan" tms. Uhtuan Larit lauloivat "ajoa tomuttelevi" tai "ajoa tomottelevi". Onko tämä pelkkää yhteensattumaa? Onko sattumaa, että Uhtuan luoteispuolella sijaitsee kylä nimeltään Häme? E. N. Setälä puolestaan väittää, että läntisimpään Inkeriin, Narvusin niemelle on tullut asutusta läntisestä Suomesta. Kiistatonta on, että Narvusin luterilaiset suomalaiset ovat meren yli muutannutta väkeä. Mistä he ovat, siitä ei ole varmaa tietoa.

Suurimmasta osasta Suomea vanhat kalevalaiset runot ehtivät unohtua ennenkuin niitä ryhdyttiin keräämään. Niin on laita esimerkiksi Suomenlahden koko pohjoisrannikolla, jonne ruotsalaiset muuttivat vasta 1200-luvulta alkaen. On selvää, että esimerkiksi Ahdin ja Kyllikin runo on syntynyt

meren rannikolla, ja sen levinneisyysuhteet - läntinen Inkeri, Aunuksen Kyöttiset ja Uhtuan Bogdanoffit - viittaavat Suomenlahden piiriin. Voi olla, että klišeanalyysi, sanaston ja nimistön analyysi, runojen mikrokooppisen tarkka vertailu tulee kerran antamaan täsmällisen ja varman kuvan siitä, mistä Uhtuan suurimpien laulajien, Lari vanhemman ja Lari nuoremman runojen ainutlaatuiset piirteet ovat kulkeutuneet, samoin kuin Narvusin suomalaisten runojen vastaavien piirteiden alkuperästä.

Tässä vaiheessa riittää todeta, että Uhtua ei sittenkään ole runotutkimuksen kannalta mikään syrjäkylä. Uhtualla on tallennettu sellaista kuin muinaisperintöä, jota ei tunneta mistään muualta. Vanhan epiikan aareittana Uhtua ei kuitenkaan vedä vertoja Vuokkiniemen pitäjän parhaille kylille eikä Ilomantsille ja Suistamolle.

Kalevala maailman kielillä

Kalevala on käännettyin suomalainen teos. Sitä on käännetty 52 eri kielelle. Kaikkia käännöksiä ei kuitenkaan ole vielä julkaistu. Kaiken kaikkiaan Kalevalasta on erilaisia käännöksiä ja käännösmuokelmia runsaat 150.

Varhaisin käännös ilmestyi ruotsiksi jo vuonna 1841. Ensimmäinen Uuden Kalevalan käännös oli saksankielinen ja se on vuodelta 1852.

Suurin osa Kalevalan käännöksistä on tehty suomalaisesta alkutekstistä, mutta suurille maailmankielille, englanniksi, saksaksi ja venäjäksi tehdyt käännökset ovat monen muun käännöksen taustalla. - Mainittakoon, että Kalevalan kääntäminen portugaliksi aloitetaan kuluvan juhluvuoden aikana.

Miksi Kalevalaa käännetään huolimatta arkaaisesta, vanhan-aikaisesta kielestä, vanhasta runomitasta ja suomalaisen kulttuuripiirin suhteellisesta pienuudesta?

Selityksiä löytynee useita. Kalevala on osa maailmankirjallisuutta, joka kiinnostaa ja vaikuttaa ajan ja paikan rajojen yli. Viime vuosina on viitattu myös siihen, että Kalevalan rinnastaminen oman maan sankarirunostoon tai eepostraditioon tekee sen läheiseksi kansallista itsenäisyyttä ja kulttuurista tietoisuuttaan rakentaville kansanryhmille.

Ketkä kääntävät Kalevalaa? Miten tulkita Kalevalaa toisel-

le kielelle ja kulttuurille?

Osa kääntäjistä pitää tärkeänä tarkkaa merkityksensuuntaa, kansatieteellistä tai kielellistä oikeellisuutta; he ovat yleensä tutkijoita. Toiset kääntäjät taas haluavat tulkita Kalevalan vastaanottavan kulttuurin kannalta ymmärrettävästi; he ovat usein kirjailijoita tai runoilijoita. Heille on merkitsevää Kalevalan mentaalinen todellisuus, jossa pohjoinen eksotiikka vain verhoaa kaikille ihmisille yhteisiä myyttejä.

Kalevalasta on julkaistu 47 erikielistä käännöstä joko runo- tai proosamuodossa. Seuraavassa luettelossa kielet ovat aakkosjärjestyksessä, suluissa käännösten ilmestymisvuosi.

SIRKKA-LIISA
METTOMÄKI

Amerikan englantia (1988)

Arabia (1991)
Armenia (1972)
Bulgaria (1992)
Englantia (mm. 1888, 1907, 1963, 1989)
Espanja (mm. 1953, 1985)
Esperanto (1964)
Fääri (1993)
Fulani (1983)
Gruusia (1969)
Heprea (1930)
Hindi (1990)
Hollanti (mm. 1940, 1985)
Islanti (1957)
Italia (mm. 1910, 1941)
Japani (mm. 1937, 1976)
Jiddiä (1954)

Kannada/tulu (1985)

Katalaani (1997)

Kiina (1962)

Komi (1980)

Kreikka (1992)

Latina (1986)

Latvia (1924)

Liettua (mm. 1922, 1972)

Makedonia (1999)

Moldova (1961)

Norja (1967)

Puola (mm. 1958, 1974, 1999)

Ranska (mm. 1867, 1930, 1991)

Romania (mm. 1942, 1959)

Ruotsi (mm. 1841, 1864, 1884, 1948)

Saksa (mm. 1852, 1914, 1967)

Serbokroaatti (1935)

Slovakki (mm. 1962, 1986)

Sloveeni (mm. 1961, 1997)

Suahili (1992)

Tamili (1994)

Tanska (mm. 1907, 1994)

Tšekki (1894)

Turkki (1965)

Ukraina (1901)

Unkari (mm. 1871, 1909, 1970, 1972)

Valkovenäjä (1956)

Venäjä (mm. 1888, 1970, 1998)

Vietnam (1994)

Viro (mm. 1883, 1939)

Afrikkalainen Kullervo paimenessa. Robino Ntilan kuvitustajan Knappertin kääntämään suahelinkieliseen Kalevalaan (1992).

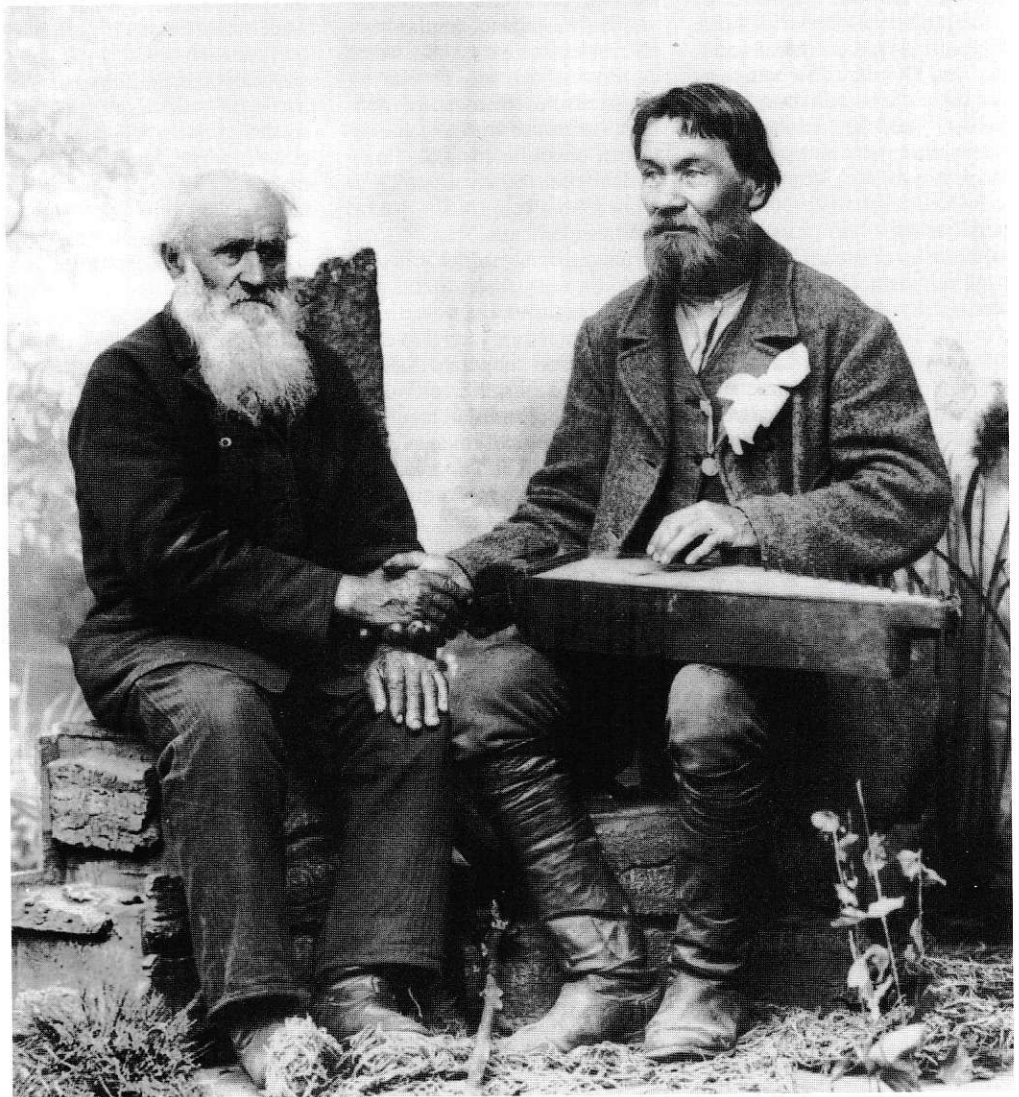
Basilier löysi Shemeikat, Salmin kihlakunnan parhaan runosuvun

Suistamon Shemeikan kylästä ja suvusta lähtöisin olevat runonlaulajat ovat 1800-luvun jälkipuoliskolta asti olleet runonkerääjien ja tutkijoiden, kirjailijoiden ja taiteilijoiden erityisen huomion kohteena. Ensimmäinen Shemeikan kylässä vierailut runonkerääjä oli D.E.D. Europaeus vuosina 1845 ja 1846. Hänen keräyksissään ja matkakertomuksissaan on vain varsin niukkoja tietoja paikoista ja ihmisistä, ainakin Suistamon osalta. Shemeikkoihin hän ei tuntunut kiinnostavan erityistä huomiota. Europaeuksen runomuistiinpanoista ei voi saada täyttä varmuutta shemeikkalaisilta kerätyistä runoista.

Shemeikat toi julkisuuteen Hjalmar Basilier, joka kulki runoja keräämässä Raja-Karjalassa 1884. Innostuneessa artikkelissaan "Shemeikäisistä" Virittäjässä v. 1886. Hän ei esitellyt ainoastaan Shemeikkojen runovaroja, vaan myös sukutarinan heidän esi-isistään, Lubasalmessa Aunuksen puolella asuneesta Semanasta ja erityisesti tunnetusta tietäjästä, Tuli-Lapin kävijästä Miihkalista. Miihkali sai Tuli-Lappalaiselta tenhoisat metsästysvirtensä, jotka seurasivat suvun jäseniä heidän vaeltaessaan uusille asumasijoille.

Basilierin muistiinpanoissa on 39 numeroa Shemeikan nimeä kantavilta laulajilta. Laulajat olivat kahden vielä Europaeuksen aikoihin elossa olleen veljeksien, Joakoin ja Iivanan jälkeläisiä. Shemeikan kylässä asuivat vielä 77-vuotias Iivanan poika Ondrei ja noin 100-vuotias Joakoin poika Pedri, jonka Basilier muistivihossaan mainitsee suvun päämieheksi. Shemeikassa hän keräsi lisäksi 23-vuotiaalta Oudotja Sampsonovalta, vanhan Pedri Joakoinpoika Shemeikan pojanpojan vaimolta, joka ilmoitti oppineensa ne itse Pedriltä. Muut Basilierin tapaamat Shemeikan suvun laulajat eivät enää asuneet kylässä, ja he olivat kaikki veljeksiä, Ondrein veljen Iivanan poikia. Vassilei, tunnettu metsästäjä, asui Kontrossa, Mikki Korpiselän Hoilolassa ja Pedri Korpiselän Mysysvaarassa.

Samana vuonna 1884 Raja-Karjalassa kiersi myös Kaarle

Pedri ja Iivana Shemeikka Helsingin laulujuhilla vuonna 1900. (kuva: SKS/KRA kuva-arkisto)

Krohn. Runojen keruun lisäksi Kaarle Krohn tiedusteli ihmisiltä muistoja aikaisemmista runonkerääjistä. Hän tapasi Pedri Iivananpoika Shemeikan Mysysvaarassa. Loimolassa hän laulatti Ondrei Iivananpojan sisarenpoikaa Kiril Sottista, joka ilmoitti oppineensa runonsa "deädältään" Ondreilta. Krohn tapasi myös myöhemmin hyvin tunnetuksi tulleen Jehkin Iivanan ja pani hänellä muistiin kolme runoa nimellä "Iivana Jefimöv Shemeikka".

Muunnossa asuneen Jehkin Iivanan löytäjä oli Oskar Relander, joka tapasi hänet 1888. Sekä Jehkin Iivana että Pedri Iivananpoika alkoivat esiintyä 1890-luvulta alkaen yhä tiheämmin kirjallisuudessa, jossa juuri heidät nostettiin esiin

Shemeikan suvun runotaidon nykyisinä edustajina ja julkaisitiin heidän runojaan ja tietoja myös laulutilanteesta, esitystavasta ja laulajien omista mietteistä. Kansanrunoudesta ja kalevalaisuudesta innostunut sivistyneistö vieraili ahkerasti Pedri Iivananpojan ja Jehkin Iivanan luona. Iivana ja Pedri kulkivat laulujuhilla ja muissa tilaisuuksissa esittämässä runonlaulu- ja kanteleensoittotaitoaan. Näissä tilanteissa ainakin Iivanalta kirjoitettiin runoja muistiin. Myös vuosisadan vaihteen tekninen uutuus, äänittäminen, ehti saavuttaa sekä Pedri Iivananpojan että Jehkin Iivanan. Armas Launis tallensi vahallieriolle Pedriltä kaksi laulettua runoa ja Jehkin Iivanan kanteleensoittoa 1905.

A.A. Borenius kävi Muunnossa 1899 laulattamassa Jehkin Iivanaa. Boreniuksen runomuistiinpanot ovat tarkkoja, ja kunkin runotekstin yhteyteen hän on kirjannut pieniä taustatietoja, useimmiten laulajien omin sanoin. Näin Boreniuksen keräämistä runoista on usein selvillä laulajan sille antama nimitys, käyttöyhteys ja keneltä laulaja runon on oppinut.

Lauri Hannikainen laulatti Shemeikassa 1915 kahta vanhaa miestä: Peshi Shemeikkaa ja Semoin Shemeikkaa. Peshi oli Jehkin Iivanan sedän Terentien poika. Hän kertoi oppineensa kaikki laulunsa Arhippanimiseltä "lappalaiselta", "jostain Ilomantsin ja Megrin tagua". Peshin runot, varsinkin loitsut, eroavat jossain määrin muiden

Shemeikkojen runoista. Peshi, joka oli ollut ilmeisen hyvä laulaja, kertoi nuorempana osaneensa virsiä "ylen äijän", mutta oli kadottanut muistinsa saatuaan kaatuvasta puusta täräyksen päähänsä. Semoin Shemeikka oli omien sanojensa mukaan "vabiseva vanhus" joka ei muista enempää runoja.

Viime vuosisadalla ja vuosisadan vaihteessa ei Shemeikan naisilta juurikaan kerätty runoja. Kerääjät eivät ole ottaneet heidän runojaan, koska arvostettua "miehistä" epiikkaa ja loitsurunoutta on ollut saatavilla ja koska erityisesti Pedri Iivananpojan ja Jehkin Iivanan maine on suunnannut kerääjien huomion pelkästään heihin. Naisilta olisi varmasti ollut saatavissa sellaista runoperinnettä, jotka miehissä keruussa ovat jääneet vähemmälle huomiolle, mm. kehtolauluja, häärinrunoja ja kotieläintalouteen liittyviä loitsuja. Hannikainen laulatti 1915 Shemeikassa 39-vuotiaasta Paraske Shemeikkaa, joka oli Jehkin Ondreinoika Shemeikan tytär. Hannikaisen mukaan tämä olisi osannut enemänkin, mutta ei kerinnyt paljoa laulaa, kun oli juuri lähdössä "Petrun proasniekkaan" Ägläjärvelle. Korpiselän Tshigoinvaarassa laulatti Iivo Härkönen Jelena Johorintytärtä (Johorjevna), joka oli oppinut runonsa isoisältään Iivana Shemeikalta.

Syntyjä syviä

Basilier totesi 1886 Shemeikkojen olevan "Salmin kihlakunnan parhain laulajasuku" ja jatkoi: "Miihkalista ja Semoista on melkein kaikille suvun miespuolisille jäsenille jäänyt perinnöksi laulu- ja metsästystaito". Shemeikoilla runonlaulu, metsästystaito ja -tietäjäisyys ovat vahvasti kietoutuneet toisiinsa ja heidän ansionsa runonlaulajina on nähty metsästäjyyttä vasten. Erityisesti heidän loitsuihinsa on kiinnitetty huomiota.

Loitsun perusuonteeseen kuuluu sen käyttö rituaalisessa kontekstissa, pyrkien sanojen avulla vaikuttamaan kohteeseen, ja tähän tulokseen pääsemiseksi saatetaan käyttää myös kertovia runojaksoja, syntyjä. Synnyt ovat olennainen osa myös kertovaa runoutta. Samat synnyt saattavatkin esiintyä sekä osana tiettyyn tarkoitukseen käytettyä loitsua että omana kokonaisuutenaan ilman ilmeistä käyttöä tarkoitusta. Sama pätee lyriikkaan, tunteiden, tuntemusten ja mielentilojen usein omakohtaiseen tulkintaan eri elä-

mäntilanteissa.

Myös esitystavan on katsottu erottavan loitsuja muusta runostosta. Raja-Karjalassa, kuten muuallakin suomalais-karjalaisella alueella loitsut on useimmiten esitetty "lukien" eli sanellen, muut runot eli "virret" laulaen, vaikka loitsunomaisia runoja on Karjalassa esitetty myös laulaen. O.A. Forsström mainitsee kirjoituksessaan Jehkin Iivanan Pedravirrestä: "Tämän runon laulaa Jehkin Iivana "wirtenä".

Kertovista runoista Lemminkäisen virsi ja Väinämöisen ja Joukahaisen kilpalaulanta kuuluvat useimpien Shemeikan laulajien repertuaariin. Lemminkäisen virren sankari lähtee kutsumatta Päivölän pitoihin. Hän on tietomies, joka selvittyy vaaroista matkalla loitsumahdillaan. Väinämöisen ja Joukahaisen kilpalaulanta kertoo tarinan vastakkainajosta, sitä seuranneesta miekkamittelöstä ja lunnaista. Joukahainen tarjoaa vuorollaan parhaan oriinsa, veneensä ja sisarensa. Runo loppuu siihen, miten Joukahainen kotona itkee äidilleen tekoaan.

Sekä Lemminkäisen virren että Kilpalaulannan päähenkilöt ovat aseita kantavia sankareita. Lemminkäinen on Shemeikkojen runossa myös tietäjä. Väinämöiseltä tämä ominaisuus puuttuu, Kilpalaulannassakin varsinainen mitteli käydään vo. myyttistä tietoa miekoin.

Asioiden ja esineiden alkuperää valaisevat synnyt ovat myyttistä tietoutta, jota on voitu käyttää myös käytännön toiminna. On ajateltu, että tuntemalla olennon tai ilmiön alkuperä siihen voidaan vaikuttaa. Siksi synnyt hyvin usein ovat loitsujen osina. Iivanan pojilta Mikiltä ja Pedriltä on tallennettu Käärmeen synty ja Kipujen synty, Pedriltä ja Peshiltä Raudan synty, Peshiltä osana loitsua Tulen synty.

Synty ei välttämättä liity loitsuun, vaan syntyrunoja on esitetty myös omina kokonaisuuksinaan. Maailman synty on yleinen runo Raja-Karjalassa, ja sen ovat shemeikkalaiset laulajatkin kerääjille esittäneet. Runossa maailma syntyy Väinämöisen polven päähän munitusta munasta. Väinämöinen tämän runon päähenkilönä ei ole aseistettu sankari kuten Kilpalaulannassa vaan passiivinen tapahtumien alkuunpanija. Hän ei ole luoja, mutta on mukana alkuaikojen tapahtumissa. Maailman-synnyin rituaalisesta tai loitsukäytöstä ei ole varmoja tietoja.

Sen osaaminen merkitsee kuitenkin tiedon, ehkä tiedosta syvimmän, hallitsemista, ja laulajan tietäjäisyys korostuu tämän tiedon omistamisella.

Väinämöinen esiintyy myös Shemeikkojen Tulen synnyssä. Vaikka tässä runossa käsitellään sekä tulen että raudan syntymistä, se ei liene tulen tai raudan jäljen parantamiseen liittyvää loitsu, vaan samalla tavalla syvää tietoa kuin mielestäni Maailmansynty. Sen eri aiheet liittyvät löyhin silloin toisiinsa. Tulen synnyin ovat melko samanlaisina osanneet Ondrei, Pedri Iivananpoika, Mikki ja Jehkin Iivana. Runoa on laulettu, kuten Armas Lounin Pedriltä tekemä fonografiäänitys todistaa. Jehkin Iivana on muokannut runosta "Karjantöytä-loitsun" lisäämällä loppuun karjanlaskuloitsuissa yleisesti tavattavan veotuksen karhulle: "Kytkebäs kynnet villohis, Hambahat igenihis, Anna rauha roavahillah, Sovinto sontajaloilla!". Tulen synty on siten oiva esimerkki siitä, miten samoilla aiheilla voi olla monta käyttöä, ja miten erilaisten mielleyhtymien kautta syntyy aina uusia yhdistelmiä. Samalla tavalla Ison tammen runo yhdistää syntyyn mielleyhtymien kautta eri aiheita. Jehkin Iivanalla Iso tammi päättyy sen kaatamiseen, Pedri Iivananpojan Isossa tammen "Jog on oksalla omena, Omenall on kultapyörä, Kultapyörällä kägöne", jonka kukahtaessa suusta valuu kultaa. Joakoin Pedrin runossa Väinämöinen kaataa tammen, josta seppä sen jälkeen laatii kanteleen.

Edellä mainittujen lisäksi suvun laulajilta on tallennettu muutamia yksittäisiä eepisiä runoja ja lyriikkaa joitakin laulajien sanoja, kehtolauluja sekä Pedri Iivananpojalta kaksi runoa huolilyriikkaa. Iivo Härkönen on kirjoittanut Pedristä: "Hänen elämässään oli aivan erityinen puoli tämä asuinpaikkojen tiheä muuttaminen. Omituinen vastakohta hänen yrmeän vastahankaiselle luonteelleen." Pedri Iivananpoika asui elämänsä aikana ainakin neljässä eri paikassa. Ehkä jotakin hänen vieruudestaan ja viihtymättömyydestään kuvastuu runosta Pois tuloobi poian lähtö, jonka sekä Basilier että Krohn häneltä muistiin merkitsivät ja jonka esittämisestä ja Pedrin kommentista siihen myös Sjöström kertoo kirjassaan "Korpisen povessa" (1896).

Kuuluisimpia Shemeikat ovat olleet metsämiehen virsis-

tään ja loitsuistaan. Heillä on ollut runoja eri eläinlajien metsästystä varten (peuraa, jänistä, saukkoa, lintuja, oravaa), metsästystapoja (hangaspyynti, hiihtäminen, ansat l. rihat) sekä yleisluontoisempia metsämiehen sanoja. Huomattakoon, että karhunpyyntiä varten ei mitään erityistä runoa ole heiltä tallennettu, vaikka monet Shemeikat olivat myös kuuluisia karhunkaatajia.

Metsän runoutta

Erityisesti shemeikkalainen runo on sanoin "Metsän onni, Metsän osmo" alkava Pedravirsi. Tämä tunnetaan laajalti Suistamon, Korpiselän ja Suojärven seuduilla Shemeikkojen runona ja sen kerrotaan Shemeikkojen esi-isän Miihkalin tuoneen mukanaan Tuli-Lapista. "Miihkalin Pedravirreksi" sen on nimennyt ainakin Pedri Iivananpoika. Pedravirsi eroaa selkeästi omanlaisekseen muista ja muiden laulajien metsämiehen sanoista. Se koostuu sarjasta pyyntöjä metsän tai riistan haltijoille, joita ovat runon melkein poikkeuksetta aloitettava "Metsän onni metsän osmo", "Nylgysä akka Tapivon", "Virbusa poika Tapivon" ja "Salon poika rautasauva", joita pyydetään vuorollaan johdattelemaan, päästämään ja paimentamaan peuralaumat metsästäjän luo tietyistä paikoista:

*"Jos ei ole tännebänä,
Niin sie tuogi tuonnebana,
Lapin hoaran harjiassa,
Kuhan voaran kulman alla,
Ylibä yheksän meren,
Merta puoli kymmenettä,
Kauan soaressagi saitte,
Siirtsii Simandron järven,
Poikkiba Pohjolan jovessa.
"(SKVR VII 13342)"*

Martti Haavio esittää pohjaten erityisesti runossa esiintyviin paikanimiin, joille hän on löytänyt vastineet Kuolan Lapissa, että runo rakentuu perinteisen pohjalta, mutta runon taustalla on todellinen tietäjän Lapin-matka, jonka suorittanut Miihkali-niminen esi-isä. Pedravirtä ovat osanneet kaikki Shemeikan laulajat ja jotkut muutkin laulajat ympäristössä, mutta nämä ovat yleensä kertoneet oppineensa runon Shemeikoilta.

Metsälle lähtijän virressä, josta on kerätty toisinnot Mikiltä, Pedri Iivananpojalta ja Jehkin Iivanalta, kuvataan aluksi metsämiehen toimia, huolellista valmistautumista koitokseen: heräämisestä, puhdistautumista, varustautumista, lähtöä liikkeelle ja kulkua metsässä koiran kanssa. Sen jälkeen

suunnataan huomio metsän suostutteluun suojojen, leipiön, kullan, hopean jne. avulla, suojaudutaan kateita vastaan aidan rakennuksella. Eri eläinlajien metsästyksessä käytetyt sanat on suunnattu yleensä haltijalle (Metsän ehtosa emäntä, Koppa höyhtenen emändä) tai eläimelle itselleen (Oravainen on onnervoinen). Metsästysoitsujen osat ovat usein monikäyttöisiä, esim. suostuttelusanoja tai kateita vastaan varustautumista on voitu käyttää monen eri metsästysoitsun yhteydessä.

Hiiden hirven ovat osanneet ainakin Mikki ja Pedri Iivananpoika. Tämä myyttisen hirven metsästystä kuvaava runo rinnastuu syntyihin. Runo kertoo hirven, tai "poropedran" metsästyksestä, ja Shemeikat olivat kuuluja peuran metsästäjiä. Jehkin Iivanan runohin kuuluukin samaa rakennetta ja säeainesta käytävä Hiihtomiehen peuranvirsi, jota hän kertoo käytetyn peuran pyyntiin hiihtämällä. Shemeikkojen Pedravirren hän nimeää "Pedran hängaksella pyydäjän loitsuksi". Boreniuksen tietojen mukaan Jehkin Iivana oli oppinut metsästysoitsujaan sekä Pedri Iivananpojalta kuten useat muutkin runonsa että isältään kuululta metsämieheiltä Joakoin Jehkiltä. Metsästysoitsuja on varmasti opittu samalla kuin muita metsästysoitsujakin; hängaspyynti ei ehkä enää ole kuulunut opetettuihin pyyntitapoihin, ja siksi Iivana on sen kuulut Pedravirren vasta Pedriltä. Samaten juuri Shemeikkojen kanssa metsästäneet miehet ovat omaksuneet heidän Pedravirtensä.

Runot ja suku

Valtaosa Shemeikkojen runoista on saatu Iivanan Ondreilta, hänen veljenpojiltaan (Mikki, Pedri ja Vassilei) sekä toista sukuhaaraa edustavalta Jehkin Iivanalta, jonka tiedetään laulaneen pääasiassa Pedri Iivananpojan runoja. Osan metsästysoitsujaan hän kuitenkin mainitsi Boreniukselle isänsä Jehkin virsiksi tai luvuiksi. Ondrein, hänen veljenpoikiensa ja Jehkin Iivanan runot ovat useimmissa tapauksissa kuin samasta puusta veistettyjä. Ne edustavat melkoiilla yhteneväistä perinnettä, joka toisaalta on muokannut suurimaksi osaksi meile muodostuneen kuvan shemeikkalaisista runoista.

Joakoin Pedri on ollut myös kuulu laulaja ja tietäjä. Basilier ei kerännyt kuin kaksi kokonaista runoa Pedriltä. Siten var-

maa käsitystä siitä, minkälaisia Pedrin runot ovat olleet suhteessa toisen sukuhaaran runoihin, ei ole. Esimerkiksi Karjavirressä näkee selvästi, miten Ondrei, Mikki ja Pedri Iivananpoika edustavat samaa kantaa, Joakoin Pedrin runo taas poikkeaa heistä jonkin verran.

Shemeikkojen runot ovat yhtäältä suvun runoja, toisaalta kiinteä osa suistamolaista ja rajakarjalaista kalevalaista runoperinnettä. Heidän runonsa eivät yleensä ratkaisevasti poikkeaa muista alueen runoista, ja ilman runonlaulajan nimeä olisi hyvin vaikea päätellä jonkun runon olevan ehdottomasti shemeikkalaista alkuperää. Verrattaessa vaikka Vienan Karjalaan runot ovat paljon lyhyempiä ja ainakin epiikka paljon kiinteämpää. Runon teksti pysyy hyvin samanlaisena yhdellä laulajalla laulukerrasta toiseen, lyhyet runot usein sanasta sanaan, pitkät vain pienin eroin. Eri laulajien tekstit ovat myös hyvin samanlaisia, kun taas Vienassa laulaja muokkaa runoa melko paljon sen omaksuessaan.

Shemeikkojen tallennettu runosto 1880-luvulta 1910-luvulle keskittyy tiedon ja tietäjyyden ympärille. Yksi osa tietäjyydestä liittyy leimallisesti "shemeikkalaisuuteen", metsästykseen. Toinen osa liittyy muuhun tietäjätoimintaan ja siihen kuuluviin loitsuihin. Kolmas osa liittyy tiedon yleiseen hallintaan, syntyrunoihin ja tietäjäiheeseen epiikkaan. Tietäjäisyys, metsästäjäisyys ja lisäksi kanteleensoittotaito nostivat Shemeikat yleiseen tietouteen ja tekivät heistä kalevalaisen runonlaulajan ja kalevalaisen elämäntavan perusedustajia.

Lyhennelmä artikkelista "Tietäjiä ja metsämiehiä. Shemeikat runonlaulajina".

JUKKA SAARINEN
tutkija, SKS

Kalevala

Antero Vipunen kansanrunouden kerääjien lehti

90 vuotta sitten aloitti toisen, ja samalla viimeiseksi jääneen vuosikertansa Helsingissä Antero Vipunen -niminen pieni julkaisu. Se oli kansanrunouden kerääjien ja tutkijoiden lehti, ja ilmestyi vuosittain neljänä numerona Virittäjän liitteenä. Antero Vipusen toimittajana oli silloinen fil. kandidaatti - tuleva kansanrunouden tutkija ja professori - Väinö Salminen.

Lehden kustantaja oli Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Ensimmäisessä numerossaan lehti selosti, mitä kaikkea tulee kerätä ja miten tulee kerätä, julkaisi katsauksen kansanrunouden tutkimukseen meillä ja muualla, tiedusteluja lukijoille mm. Neitsyt Marian säynkyheinästä. Vastauksia näihin kyselyihin tulikin verraten runsaasti. Kaikissa tulevilla numeroissa oli paitsi luettelo kansanrunousarkistoon saapuneista uusista perinnelähetyksistä myös runsaasti pikku uutisia ja tiedonantoja.

Lehti julkaisi prof. Kaarlo Krohnin johtamassa kansanrunousseminaarissa syntyneitä opiskelijoiden laatimia tutkielmia (esim. Kettu paimenessa, Revon valitus. Oli ennen onniamanni jne.). Artikkelissaan

"Keräämättä jääneitä alueita" Väinö Salminen antoi matkustushaluksille tietoja siitä, minne kannattaa mennä keräysmatkoille. Sopivia alueita, joista kansanrunousmuistiinpanoja oli vain vähän, olivat esim. Norrbotten ja Ruija ja periaatteessa koko Pohjois-Suomi Kemi-Kuusamo linjalta ylöspäin. Inkeristä oli kyllä kerätty runoja, mutta sananlaskut olivat jääneet vähemmälle huomiolle. Novgorodin Karjalassa oli myös laaja työmaa tarmokkaalle kerääjälle. Mielenkiintoinen oli myös lehden toimittajan laatima artikkeli siitä, miksi Vienan läänissä tavataan kehittyneimmät runot.

Antero Vipunen ilmestyi vain kaksi vuotta. Vuoden 1909 viimeisessä numerossa lehden toimittaja kertoi lukijoille, että Vipunen lakkaa ilmestymästä.

Syynä tähän oli uusi tulos, Kotiseutu-lehti, jonka tarkoituksena on virittää harrastusta kotiseutututkimuksiin. Kun kansanmuistelmät ja kansanrunouden tutkiminen tälle uudelle julkaisulle "koko tärkeänä puolena, siitä tulee sellainen Vipunen, että se nielee tuhatmalkoiseen mahaansa pikku Antero Vipusen". -SV

Kalevalan juhluvuoden kiertonäyttely esillä 36 maassa maailmalla

Helsingissä Tieteiden Talossa tammikuussa esitteillä ollut Kalevalan juhluvuoden dokumentinäyttely kiertää kuluvan vuoden ajan ympäri Suomea. Myöhemmin se on nähtävissä eri puolilla maailmaa, yhteensä 36 maassa.

Näyttelyssä painotetaan erityisesti Kalevalan merkitystä suomalaiselle kulttuurille ja identiteetille. Niinpä kolmasosa siitä on varattu eepoksen vaikutukselle suomalaisessa nykypäivässä sekä siitä innoituksensa saaneelle taiteelle. Kalevalaa esitellään myös osana maailman eeposperhettä.

Nähtävänä on myös käännöksiä ja kuvituksia.

Näyttelyn ovat tuottaneet SKS:n kansanrunousarkisto ja Akseli Gallen-Kallelan museo. Siihen liittyy Anneli Asplundin ja Sirkka-Liisa Mettomäen toimittama pieni kuvitettu julkaisu, jossa valotetaan näyttelyn keskeisiä teemoja (22 sivua).

□ Ikonitaiteilija Petros Sasaki on saanut Suomen ortodoksisen kirkon kulttuuripalkinnon, joka luovutettiin kirkkokunnan 80-vuotisjuhlassa Kuopiossa. - Sasaki on syntynyt japanilainen.

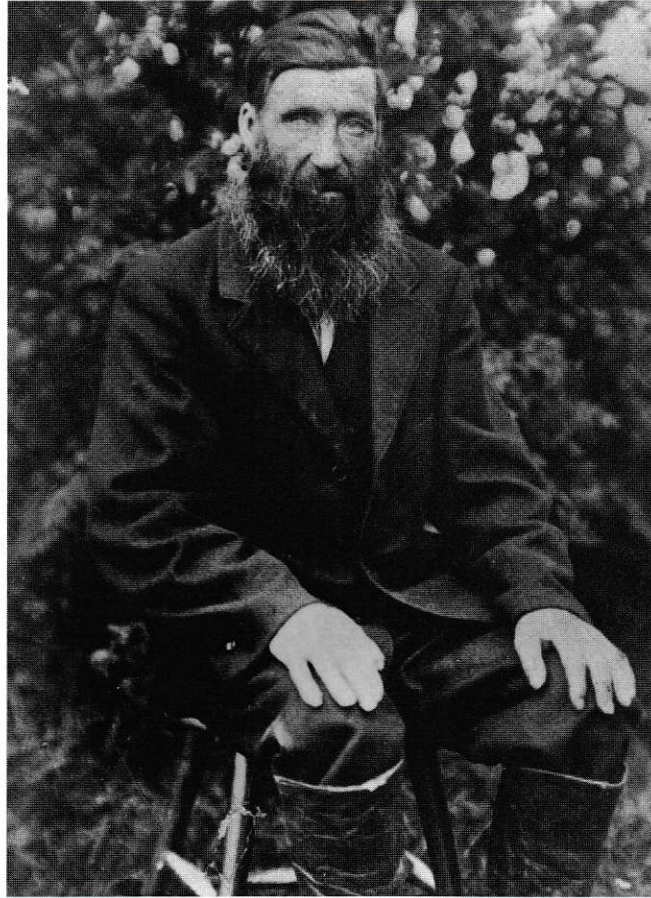
Utta tietoa Pirttilahden suurtietäjästä

Riiko Kallio - Smötökyn Riiko oli Vienan ”viimeinen mieslaulaja”

Vienan maineikkaimpiin tietäjiin kuuluva Riiko Kallio tunnettiin kotiseudullaan Vuokkiniemellä nimellä Smötökyn Riiko. Smötöky oli suvussa kulkeva pilkkanimi, ”korkonimi”, joka lienee annettu tuntemattomalle esivanhemmalle laiskuudesta, ”smötökistelystä”. Riiko syntyi Pirttilahden kylässä 1860-luvun puolivälissä kuuluisan tietäjän, Smötökyn Miikkulan eli Nikolai Kallion poikana. Vuokkiniemen Tuhkaniemestä, Teppi-Kliimon talosta naidun vaimonsa Joukenien eli Jouhkin kanssa Riijolla oli neljä lasta, Tero, Okku, Tatjana ja Poavila eli Pauli. Pienellä, mutta hyvin toimeen tulevalla talolla oli pari lehmää ja hevonen. Kuten useimmat vienalaiset, Riiko viljeli maata, kalasti, metsästi ja täydensi tulojaan tilapäisillä ansiotöillä.

Vuosisadan alun poliittinen kuohunta mursi perinteisen vienalaisen elämäntavan, poliittisoi ja hajotti yhteisön. Kyläläiset - jopa sukulaiset - kääntyivät toisiaan vastaan, pakolaisuus irrotti ihmisiä sijoiltaan. Karjalasta taistelivat kansallismieliset karjalaiset, suomalaiset heimosoturit paikallisine puoltajineen, liittoutuneiden englantilaisjoukot ja bolshevikit. Riiko toimi kansallismielisten karjalaisten ja suomalaisten puolella, mm. Karjalan väliaikaisen hallituksen tiedustelijana. Vuoden 1920 juhannuksena bolshevikijoukkojen valatessa Vuokkiniemen Riiko ja lapsista vanhimmat Tero ja Tatjana pakenivat Suomen puolelle. Jouhki jäi kotiin, koska perheen kuopus, Poavila, oli liian pieni raskaalle matkalle.

Pakolaiset jäivät asumaan Suomussalmelle hallituksen päämajan läheisyyteen. Syksyllä hallituksen suomalainen lakimies ja sihteeri, E.A. Aaltio järjesti Riijolle pestin Akseli Gallen-Kalleen taloon Ruovedellä. Välittäjänä toiminut Kalevalaseura oli saanut parhailaan Kalevalaa kuvittaneelta taiteilijalta avunpyynnön: kuvitustyön eteneminen edellytti sekä aputyövoimaa talon töihin että malleja. Seura kääntyi Karjalan väliaikaisen hallituksen puoleen. Hallituksen pää-

Tietäjä Riiko Kallio (Smötökyn Riiko) Pirttilahdesta. (kuva: SKS/KRA kuva-arkisto).

maja alkoi täyttyä kodeistaan paenneilla ja taloudellisessa ahdingossa olevilla miehillä. Aaltio päätyi Riikoon, koska hän oli ”parhain tyyppi täällä olevista”, ”intressantti vienalainen” ja ”sissi”, sekä tietäjänä sopiva malli Väinämöiselle. Matka kohti Kalevaa alkoi Suomussalmelta 12.11.1920, vajaa kuukausi Tarton rauhan allekirjoittamisesta.

Pesti jäi lyhyeksi ja Riiko lähti Kalevalasta ilmeisesti jo ennen vuoden 1921 lokakuussa alkanutta Itä-Karjalan kansannousua. Kansannousun kikutuksen jälkeen Riiko oleskeli varattomana tyttärensä Tatjanan luona Lahdessa ja pyysi Kalevalaseuralta taloudellista tukea. Suomen puolelle paenneita tai sen jälkeen evakuoituja pakolaisia alkoi palata takaisin rajan yli. Palanneita vangittiin ja kidutettiin, omaisuutta ja elintarpeita takavarikoitiin. Tarina

kertoo, että Riiko Kallio jäi ”polssujen” vangiksi jo rajavyöhykkeellä: suuri tietäjä yritti kiireessä loitsia itsensä näkymättömäksi, mutta aika ei riittänyt. Nilkka jäi näkyviin ja Riiko joutui vankileirille.

Riiko ja Jouhki viettivät Vienan Kemin vankileireillä vuosia, eräiden arvioiden mukaan 10 vuotta. Vapauduttuaan he löysivät talonsa hävitettynä - ”rakennukset rauniona, kodin tuhkina”, kuten Riiko asian ilmaisi omaelämäkerrallisessa runossaan. Riijon kotiinpaluun ja viimeisten elinvuosien välisestä ajasta suomalaislähteet vaikenevat. Myöskään venäläistutkijoiden ainesjulkaisut eivät sisällä Riijon runoja tai kuvauksia hänen elämästään. Neuvostokulttuurin poliittinen folklorismi ei varmaankaan pitänyt Suomessa käynnyttä ja Karjalan väliaikaista hallitusta tukenutta tietäjää soveliaana

perinteentaitajana. Stalinin 1930-luvun loppua kohti kiihtyvä terrori ”nationalistisia” aineksia kohtaan oli varmasti jatkuva uhka Riijolle ja hänen kaltaisilleen.

Tilanne muuttui vuonna 1941, kun suomalaisjoukot etenivät pitkälle rajantakaiseen Karjalaan. Vuokkiniemen pitäjä oli suomalaismiehitäjien hallinnassa kaksi vuotta, kesästä 1941 kesään 1943. Riijon asema kohentui, ja hänen elämästään alkaa löytyä hajanaisia tietoja. Suomalaisen sotilashallinnon Valistustoimisto oli hyvin tietoinen kansanperinteen ja runonlaulajien merkityksestä ja propaganda-arvosta. Kun valistustyön tarpeisiin haettiin paikallisia runonlaulajia, myös Riiko tarttui etsijöiden seulaan. Helmikuussa 1942 järjestettiin mm. Vuokkiniemellä Kalevalanpäivän juhlat, joiden ohjelmasta vastasivat suomalaisten viranomaisten lisäksi myös paikalliset perinteentaitajat. Ohjelmaan kuului yhteislaulua, puheita kalevalaisesta kansanrunoudesta, lausuntaa, koululaisten kuorolaulua ja suomeksi tulkuttua itkuvirttä. Ylimääräisenä ohjelmanumerona vuokkiniemäläinen Teppo Ivanov esitti kiitossanat vienalaisten puolesta. Riiko Kalliota kohdeltiin juhlien itse-oseikutettuna kunnianvieraana ja tituleerattiin runonlaulajaksi. Väinö Kaukosen mukaan hän oli estradilla ”yritellyt runonlaulantaa, mutta muisti oli jo tahtonut pettää”.

Vanhoilla päivillään Riiko ja Jouhki olivat rakentaneet vanhan jäännöksistä uuden talon Pirttilahden kalmismaan liepeille. Terveys alkoi kuitenkin rakoilla. Alueen terveydenhuollosta vastannut terveysisäri hoiti tietäjän reumatismia ja osittain halvaantunutta vasenta kättä. Elokuussa 1942 Riiko lähti Jouhkin vastustuksesta huolimatta itse tekemällään veneellä Vuokkiniemelle kälynsä luo. Seuraavana aamuna Uhtuan alue-esikunta sai ilmoituksen Vuokkiniemen vesillä Remsun perheen verkkoihin ajautuneesta miehen ruumiista, jonka suomalaiset sotilaskavalkijat tunnustivat Riiko Kallioksi. Lää-

käri totesi miehen kuolleen sydänhalvaukseen ja sotilasviranomaiset kirjasiivat Riiko Nikolaijeff Kallion kuolinsyyksi hukkumisen. Asiakirjojen mukaan "runolaulaja" Riiko Kallion hautajaistilaisuus ja muistojuhla järjestettiin Pirttilahdella 30.8.1942, mutta muistitiedon mukaan vainajaa siunaavaa ortodoksipappia odotettiin Suomen puolelta viikkoja, joiden aikana vainajan säilytyspaikkana toiminut riihi kierrettiin kunnioittavan kaukaa.

Moajilman suurin tietäjä

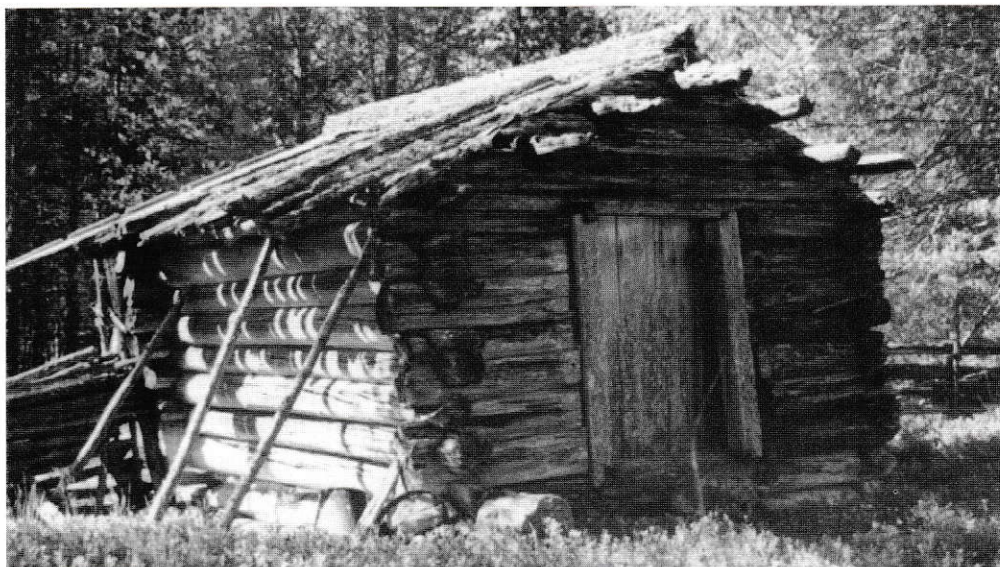
Riijon elämäntarinan puitteet olivat yhteiset tuhansien vienalaisten kanssa, mutta hänen elämänsä ja kuolemansa poikkeuksellisuus jätti jäljen paikalliskulttuurin muistitietoon. Riiko oli yhteisönsä aristokraatti, tietäjänä, patvaskana ja epävirallisena kylänvanhimpana kunnioitettu mies. Hän oli "vallantietäjä", "hyvin tietäjä" ja "oikein tietäjä" - "moajilman suurin tietäjä näillä seuvuin", jonka luokse saavuttiin Kostamuksesta asti. "Smötkyh piti viijä, muitein ei parennun", sanottiin. Tietäjän rooliin kohdistunut kunnioitus ja pelko teki Riijosta yhteisönsä merkkihenkilön, mutta samalla sivullisen. Häntä kartettiin ja nimitettiin "korkonimellä". Pojanpoikansa mukaan Riiko eli ihmisten mielessä kahden maailman välissä: hän oli "vähän niinku tuonpuoleinen ihminen... niinku ei ois täällä olemassakaan".

Smötky Riijon teot ja taiait kiteytyivät ihmisten mielissä tarinoiksi. Kerrotaan Riijon suorittamista parannuksista ja taioista: siitä, kuinka Riiko tutki taudinsyytä hauen maksasta ja viinapikarista, paransi mielenvikaisia, päästi lehmiä metsänpeitosta, kielsi karhua, paljasti varkaita ja nosti kalmanväkeä. Tarinoista suosituin ja muunnelluin kertoo Jouhkin maagisesta lennosta. Riijon vaimo epäili miehensä taikavoimia ja kykyä kommunikoida haltioiden kanssa ja todisteeksi voimistaan Riiko lennätti Jouhkin ilmojen halki naapurikylän heinähaasiaan.

Lukuisten tarinoiden lisäksi Riiko on tunnettu pitkään vain muutamien runotekstin esittäjänä. Vuonna 1911 Smötky Riijon kohtasi oman pitäjän mies, kivijärveläinen perinteenkerääjä Iivo Marttinen, joka sai umpimielisen tietäjän "pehmenemään" ja esittämään kaksi parannusloitsua, loitsut metsästä tarttuvaa "metsänneää" ja vedestä tarttuvaa "veden hinkau-

Nykypäivän Pirttilahtea: Maatuvia puuristejä kylän kalmismaalla, jonka lähetyvillä Riiko Kallio eli vaimonsa Joukenien kanssa, alakuvassa arviolta 300 vuotta vanha Taipaleen talon aitta; nyttemmin Arhippa Perttusen säätö on entisöinyt tämän Vienan vanhimpana pidetyn rakennuksen. (SV 1990)

maa" vastaan. Marttisen suunnitelmat yhteistyön jatkosta eivät toteutuneet, ja vienalaisperinteen keruu tuntui saaneen yhden harmitelluimmista aukoistaan. Riijon uskottiin vieheen "mahtinsa mukanaan hautaan".

Tapionkaski

Riijon tyttärentyttären, Sirkka Runolinnan oman suvun juurten etsintä avasi tien tietäjän elämäntarinaa ja yhä uusiin runoteksteihin. Vasta hänen käyntinsä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Äänitearkistossa syksyllä 1994 liitti kuuluisan Smötky Riijon takaisin arkistossa tunnettuun kummajaiseen, Risto Tapionkaskkeen, jonka nimiin Riijon runoja oli arkistoitu. Kävi ilmi, että Rii-

jon perinnettä olivat tallentaneet sekä E.A. Aaltio että Gallen-Kallela. Edellisen tallenteet olivat hautautuneet Kansallisarkistossa säilytettäviin yksityiskokoelmiin, jälkimmäisen fonogrammiaänitykset makasivat Äänitearkistossa litteroimattomina.

Aaltion aloitteesta Riiko oli ottanut uuden nimen, Risto Tapionkaski, joka kohotti pilkkanimen leimaamaan Riijon muinaisuuden aristokraattiseksi metsäläiseksi. Nimi myös loi eräänlaisen sukulaissuhteen Kalevalan maailmaan ja ylevöitti karjalaispakolaisen suomalaiseksi ja kalevalaiseksi sankariksi. E.N. Setälä vakiinnutti kirjassaan Sammon arvoitus käsityksen, jonka mukaan Riijon Suomessa käyttämä nimi

Tapionkaski oli Gallen-Kallelan palveluksessa olleen tietäjän "komea" nimi, joka on alku-peräinen eikä muutettu". Myös arkistokortistoissa Riiko esiintyi Marttisen varhaisia muistintapanoja lukuunottamatta yksinomaan Tapionkaskena. Runojen yhteys laulajaansa ja tämän aikaan ja elinympäristöön katkesi.

Riijon identiteetin jakautuminen nimenvaihdoksen myötä vaikutti Gallen-Kallelan äänitysten vastaanottoon Kalevalaseurassa. Jos Gallen-Kallelan keräelmät olisi yhdistetty kuuluisaan tietäjään, olisi aineiston ominaislaatu ja arvo todennäköisesti huomattu. Aktiivisesti toimivan tietäjän loitsurepertoaria olisi tuskin leimattu epäaidoksi. Jos Riijon runojen

olisi nähty edustavan aitoa kansanperinnettä, olisi aineiston litterointiin ja analyysiin paneuduttu jo äänitysten saapuessa niiden teknisestä tasosta riippumatta. Näin ei kuitenkaan käynyt. Akseli Gallen-Kallelan muistokirjassa 1932 julkaistu A.O. Väisäsen kuvaus taiteilijan perinnekeräelmistä jää ainoaksi mainintaa pidemmäksi arvioksi Tapionkasken perinteestä, jossa siinäkin pääroolissa on kiistatta kerääjä.

Tietäjän perinne

Toinen syy Riijon runojen unohdukseen löytyy kansanrunoustieteen sitkeästi elävistä tavoista arvottaa ja luokitella perinnettä. Kirjallisesta perinteestä vaikutteita saanut kansanrunous leimattiin epäaidoksi. Väisäsen mukaan Riiko oli "menettänyt synnyinseutunsa puhtaan puheenparren" ja, mikä pahempaa, hänen runonsa "näyttivät olevan enimmäkseen Kalevalasta, ehkä myös muista kansanrunojulkaisuista opittuja". Riijon runoissa oli "sekaisin lainaa ja omaa", "kirjallisia lainoja". Väisäsen mukaan hän ei laulanut "omasta päästään", sillä jos hän niin olisi tehnyt, "olisi hän etevä runonlaulaja" - "niin pitkää kertovaa runoa ei Vienan Karjalasta ole enää viime aikoina saatu".

Aidon perinteen käsite ja sen esteettinen ja ideologinen arvottaminen siirsi Riijon ja muiden myöhäisten runonlaulajien kalevalavaikutteiset runot pois kalevalaisena julhitun kansanperinteen alueelta ja tutkimuksen polttopisteestä. Kiistattomista kirjallisista vaikutteista huolimatta Riijon runojen maine voidaan kuitenkin empimättä palauttaa. Perinnettä tuottanut mieli sisälsi Kalevalan lisäksi kokonaisen kirjaston kulttuurista perintöä, kuultua ja elettyä historiaa, "lainaa ja omaa", kirjallista ja suullista. Jokainen näiden aineksien yhdistelmistä syntynyt teksti on aito ja ainutkertainen. 1900-luvun alkukymmeninä vienalaislaulajat elivät vielä pitkälti kalevalakielen sisällä: he hallitsivat runon ja sen tyylikeinot äidinkielenään - lönnrotillaisena "ikäskun toisena, pyhempänä kielellään". He pystyivät tuottamaan uusia runoja ja käyttämään niitä mielekkäissä yhteyksissä - kuten Riijon omaelämäkerrallinen runo ja hänen loitsunsa osoittavat. Kalevalamittaisen runoston maailmankuva ei ollut vielä vieras. Kalevalasta saadut vaikutteet muodostivat vain yhden runon tuottamiseen ja tulkintaan vaikuttavista teki-

joista.

Kaiken kaikkiaan Smötlyn Riijolta tallennettuja runoja on tämänhetkisten tietojeni mukaan 56. Jo repertoarin laajuus paljastaa kyseessä olevan spesialistin, jonka taidot jopa rikkovat kalevalamittaisen runonlaulun ennätyksiä. Hänen 587 säkeen pituinen runonsa Päivölän pidot on kaikkien aikojen pisin dokumentoitu kalevalamittainen kertova runo ja hänen 539-säkeinen moniepisodinen parannusloitsunsa puutteellisenakin litteraationa tallennetuista loitsuista pisin.

Riijon runosto avaa ainutlaatuisen näköalan kalevalamittaisen kertomaruouden myöhäisimpiin kerrostumiin. Riiko lauloi tai saneli Väinämöisen tuonnellakäynnin, Vipusen virren, Päivölän pidot, Ahdin ja Kyllikin runon, Ansiotyökosinnan, Lemminkäisen surman, Väinämöisen polvenhaavan ja Hiiden hirven hiihdännän. Riijon lavean toimenkuvan johdosta hänen loitsurepertoarinsa kasvaa myyttiseksi kokonaisuudeksi, jonka runon muodostavat syntylöitsut: mm. tulen, käärmeen, raudan, kiven, pakkasen ja kalman synnyt. Keskeisellä sijalla ovat yleiset tai nimetyille taudeille suunnatut parannusloitsut taikakuvausineen. Loitsusto ulottuu häirituaalin varauksista synnytysloitsuihin ja elinkeinon harjoittamiseen liittyvistä loitsuista luonnostonatustassanoihin. Vuokkiniemen pitäjän ainoana mieslaulajana Riiko esitti kerääjille myös häävirsijä ja tuutulauluja, tyystin "naisellisia" perinnejälkejä eli lajeja, jotka miehet varmasti tunsivat, mutta harvemmin esittivät.

Ontrus ruskeaparta ja Väinämöinen

Akseli Gallen-Kallela alkoi haastatella Riikoa heti hänen saavuttuaan Ruoveden Kalelaan. Gallen-Kallelan perinteenkerääjänäkin säilyttämä kuvataiteilijan rooli vaikutti tallennustilanteeseen. Yrittäessään "muistutella" Riijolta runoja hän näytti vastahakoiselle laulajalle "Kalevala-kyhäksiään", omia maalauksiaan, kenties tekeillä olevia Kalevalan kuvituksen luonnoksia. Vasta silloin alkoi "runoja [Riijolta] lähteä".

Riiko ja Gallen-Kallela kävivät kuvien dialogia: Gallen-Kallela sai Riion laulamaan omilla kuvillaan, ja Riiko havainnollisti laulamaansa omillaan. Syntyi suomalais-karjalaisen kansankulttuurin tutkimukselle ainutlaatuista kuva-

materiaalia: Riijon lyijykynäpiirustuksia kalevalamittaisen runon mielikuvamaailmasta. Riijon piirustus sammosta on julkaistu useissa eri yhteyksissä kuriositeettina, joka edustaa irrallista kansanmiehen tulkintaa. Kuvien piirustusten originaalit ovat kadonneet.

Vaikka Gallen-Kallela mainitseekin kirjeenvaihdossaan käyttävänsä Riikoa mallina, ei toistaiseksi ole löytynyt luonnoksia, joista hänen hahmonsäilytys olisi tunnistettavissa. Taiteilijan siirryttyä Koru-Kalevalan kuvittamisesta figuratiivisesta ornamentaatioon, oli elävän mallin rooli muuttunut. Riiko edusti mallina kalevalaista maailmaa, tietoa ja elämäntapaa - ei niinkään silmin nähtävää Väinämöistä vaan taiteilijan tavoitteleman kalevalaisuuden symbolia. Visuaalisena mielikuva Riiko näyttäytyi sivistyneistölle Seppo Knuutilan esittelemän taidehistoriallisen "viisaustyypin" edustajana: kuvausten mukaan tuuheahiuksisena ja tutkivakatseisena partasunaan hän kuului kiistatta samaan kategoriaan kuin Akseli Gallen-Kallelan 1800-luvun lopulla luomat heroiset Väinämöiset. Juuri ulkoisen olemuksen kuvaukset ja luonteen vakavuuden, vaatimattomuuden ja vä-

häsänaisuuden luonnehdinnat liittävät Riijon kansallisromanttisessa perinteessä kiteytyneeseen "metsäläislaulajan" mielikuvaan, jota Riion tapauksessa tuki hänen metsänjumalaan viittaava nimensä ja sävytti hänen tietäjänmaineensa herättämä pelko.

Gallen-Kallela tunnisti kohtaamassaan mieheksi tietäjän, ja kuvaukset henkivät kunnioitusta Riion roolin edessä - taiteilija toivoi pääsevänsä "taiteilijoiden perille". Riiko ei kuitenkaan noussut siihen juhliittuun kansanmiehen tyyppigalleriaan, joista Gallen-Kallela myöhemmin julkaisi kirjoitelmia Kalela-kirjassaan. Sekä laulajana että mallina hänen osansa oli muistuttaa menneistä tai kuvitelluista kalevalaisista ihanteista. Hän oli pakolainen poliittiseen ahdinkoon joutuneesta Karjalasta, jonka sankariaika eli vain romantikkojen nostalgioissa ja heimoaktivistien utopioissa.

Kalelan väki näki Riijon monin silmin. Hän oli tietäjä, karhunkaataja ja runonlaulaja, mutta myös "onneksi täydellinen analfabeetti" ja "puhdas karjalaistyypin". Perheen sisäisessä kirjeenvaihdossa esiintyy sivulauseessa nimetön renki, ahkera ja vaitelias "karjalaisuk-

MENEMME VIENAAN!

Kalevalan juhluvuoden matkat
Vienan Runokylään, kesällä -99.
3, 4 ja 5 pv:n, lähtöjä joka viikko.

Kohteina **VUOKKINIEMI, UHTUA, JYSKYJÄRVI, KEMIJOEN PAANAJÄRVI, VENEHJÄRVI** ja uutena kohteena **LATVAJÄRVI**.

Karjalan matkojen asiantuntijalta myös muut matkat ja viisumit

Tied: Kuhmon Kulttuurikornitsa, puh. 08-6530670, fax 08-6530670

KAINUUN MATKATOIMISTO KY,

Matka-Hermannin, Koulukatu 12,
88900 KUHMO, puh. 08-6550256,
fax 08-6520428,
eMail: a.kyllonen@akyllonen.inet.fi

keli", joka hoitaa Elo-hevosta ja laulaa "Kalevalan runoja". Puhtaimmin venäjänkarjalaisena karikatyyriinä Riijon näki kuitenkin Kalelan nuori väki, joka nimitti häntä Ontreiksi tai Ontrukseksi. Runebergin Hirvenhiihtäjien laukkurissa, "Ontrei ruskeaparta" tarjosi valmiin mallin Riijon roolille sivistyneessä taloudessa ja antoi hänelle kulttuurihistoriallisen merkityksen. Riiko oli tulevien Väinämöisten kuvamalli ja Väinämöis-mielikuvien kautta tunnistettu puolisokea bardi, mutta myös kirjallisuutemme ensimmäisen etnisen stereotypian henkilöitymä. Hän ei ollut tavallinen palkollinen, vaan tyyppihahmo, jota jäsenettiin kahden karelianistisessa kodissa pyhän kirjallisen tradition kautta: Riiko edusti karjalaisuutta sekä runebergiläisesti että kalevalaisesti. Jo Riijoo vuonna 1911 haastatellut Iivo Marttinen kuvasi hänen hahmoaan runebergiläisittäin, Vä-

rikki Stoolin tarinoiden Kulnev-runoa siteeraten ja venäläisstereotypiaa hyödyntäen.

Viimeinen runonlaulaja

Riijon repertoaari on kulttuurihistoriallisesti merkittävä myös siksi, että hän eräässä mielessä oli todella viimeinen runonlaulaja. Pirttilahdessa vuonna 1942 käynyt Väinö Kaukonen totesi, että Riijon kuollessa kuoli "viimeinen mieslaulaja" - sittemmin Viennassa lauloivat enää "vanhat mummut".

Riiko oli oppinut runonsa kahdelta sukunsa tietäjältä ja runonlaulajalta, isältään Miikkula eli Nikolai Kalliolta ja sedältään Iivana Kalliolta. Muistelijat korostavat kuitenkin, että hän ei suostunut välittämään tietojaan oman kulttuurinsa jälkipolville. Poikaansa Teroa Riiko ei kelpuuttanut perinteensä jatkajaksi, sillä hän ei ollut "riit-

tävän hyvä ihminen". Kenties sisällissodan särkemän yhteisöllisyyden aikana maagisen tiedon hallinnan velvoittama viisautta, hyvyys ja maltti olivat harvassa ja käyttömahdollisuudet myös pahaan poikkeuksellisen runsaat. Hän luovutti tietonsa vasta ulkopuolisille. Galen-Kallelan nauhoilla tietäjä esitti Kalevalaseuralle myös tervehdyksen, joka henkii vahvaa tietoisuutta erään aikakauden ja kulttuurin lopusta: Riiko ilmoitti, ettei tarvitse runojaan enää "täällä", pakolaisena.

Riiko tuskin piti itseään viimeisenä runonlaulajana - siksi voimakas on roolin kansallisromanttinen, idealisoiva ja arkaisoiva lataus. Viimeisyys jäsentyy vasta jälkipolville. Niille, jotka elävät murroksen keskellä, viimeisyyttä todennäköisempi marginaalisuuden jäsenystapa on sijattomuus. Omaelämäkerrallisessa runossaan Riiko esittäytyykin "sijaltansa siirtyneenä, paikaltansa paje-

neena", pakolaisena, joka vaeltaa "rajan takana". "Ikisortajan sovassa" hän menettää ihmisyytensä, ja elää "niin kuin ainakin metsän elävä". Oman kotinsa historiallisessa murroksessa menettänyt jäseni tilansa karjalaisen kansanuskon mukaisesti ja rinnasti itsensä uskomusolentoon, iäti liikkeessä olevaan vainajaan, "sijattomaan sieluun", joka jää pysyvästi kahden maailman väliin, niiden rajaa käymään.

LOTTE TARKKA fil. lis.

Kirjoittaja on julkaissut laajan artikkelin Riiko Kallion elämästä ja perinteestä Kalevalaseuran vuosikirjassa no. 77-78, ja jatkaa parhaillaan tutkimustyötä. Kirjoittaja ottaa kiitollisuudella vastaan kaikki Karjalan Heimoon lukijakunnan mahdolliset tiedot Riion ja hänen elinpiirinsä vaiheista. Yhteysosoite on: SKS:n kansanrunousarkisto, Hallitus. 1. 00170 HKI.

Muistoja Sakkolan Patamäestä

Lapsena tiesin, että Sakkolan Patamäki oli ollut isäni lapsuuden koti. "Voi ne Sakkolan maat ja Patamäen puutarha!", oli hänellä tapana sanoa. Tiesin myös, että setäni Armas Maasalo oli säveltänyt Patamäellä laulun Hiljaa, hiljaa joulun kellot kajahtaa. Hän on itse kertonut tapahtumasta, että kesällä 1914 muun perheen ollessa heinäpellolla hän oli jäänyt sisälle ja löytänyt vanhasta joululehdestä Hilja Auvisen runon ja silloin saanut inspiraation: hän oli sytyttänyt kaksi kynttilää, vetänyt verhot ikkunoiden eteen ja alkanut säveltää joululaulua.

Uuden sisällön Patamäki sai 1950-luvulla. Opiskellessani yliopistossa kansanrunoutta luin Martti Haavion teoksesta "Viimeiset runonlaulajat" luvusta Suomalainen Mnemosyne sivulta 284: "[Larin Parasken] Laulattaminen Sakkolassa tapahtui osaksi Patamäellä, jossa Neovius asui, osaksi Larin Parasken mökillä, jonne paikkakuntalaiset näkivät Neoviuksen useinkin harppivan töyrästä myöten."

Mainittu Neovius oli nuori vastavalmistunut, runonkeruusta ja historiasta innostunut pappi Adolf Neovius, joka tuomiokapituli oli vuonna 1885 lähettänyt Sakkolaan hoitamaan apupapin virkaa.

Patamäki oli seurakunnan virkatalo, joka tunnettiin lukkarin puustellina. Sakkolan kirkonkirjojen mukaan 1880-luvulla seurakunnan kanttorina oli director cantus Aleksanteri Tenkanen, maanviljelijä Karholan kylästä, joka omien tilustensa lisäksi viljeli myös kanttorilan pellot. Tenkanen asui omissa talossaan eikä tarvinnut puustellia. Kun Neovius 1.5.1887 nimitettiin v.t. kirkkoherraksi, hänen olisi pitänyt muuttaa suurpappilaan. Mutta siellä asuikin rovasti P.A. Aschan, halvaantunut leskimies, kolmen aikuisen lapsensa ja palkollistensa kanssa. Siksi Neovius sijoitettiin asumaan suurpappilan maalla sijaitsevaan Patamäkeen.

Näihin aikoihin alkoi Larin Parasken runojen tallennustyö. Ensitätapaamista laulajan kanssa Neovius kuvaa seuraavasti:

23. p. Toukokuuta 1887 sain ensikerran kuulla muinaislaulua niin kauniina ja rikkaana kuin se suinkin esiintyy näissä tienoissa. Sattumalta tuli kotini Patamäelle vanhapuolimainen nainen joka tuli kyselemässä erästä toveritsaa Susanna Pekkistä jolle olin kirjoittanut papin kirjan ja jonka kanssa hänen piti palata Vaskelaan samana päivänä. Mutta siitä reisusta ei tullut mitään sinä päivänä. Minä kysyin mistä hän oli kotosin ja kuin kuulin

hänen olevan kotosin Vaskelasta, kysyin minä tunsiko hän erästä taitavaa virrenlaulajaa Paraskeita, samassa kylässä. Olin jo entuudesta kuullut Metsäpirtin kylässä että Vaskelan paras laulaja oli eräs Paraske. Naista nakratti ja sanoi: "Vieläkö minuu tunnetaan; minähän se olen oikein se laulaja." Heti rupesin panemaan yllää Paraskein runoja ja sain joksenkin kauniita selviä vanhanaikuisia runoja ja päätin, että siitä ajasta lähtien piti minun panna kirjaan runoja aina kuin suinkin aika ja tilaisuus myönsi.

Kahden vuoden ajan tiivis yhteistyö jatkui Sakkolassa. Neovius kertoo muistiinpanoissaan, että Paraske saattoi asua parikin vuorokautta Patamäellä yhteen menoon ja oli näin Neoviuksen käytettävissä. Muuten ei olisikaan ollut mahdollista, että v.t. kirkkoherrana toiminut pastori ehti tänä aikana saada paperille suuren osan Parasken laajasta muistitiedosta.

Neovius muutti vuonna 1889 Porvooseen Tuomiokapitulin si-

Patamäki; lukkarin puustelli todennäköisesti vuonna 1907.

Patamäen puustelli on vieläkin pystyssä. Maasaloon lastenlapset kävivät toteamassa asian kesällä 1997.

teeriksi. Hänen jälkeensä Patamäellä tiedetään asuneen mm. lukkarioruri Uuno Hannuksen Mouhijärveltä. Vappuna 1899 Patamäkeen muutti seurakunnan ensimmäinen vakinainen kanttoriurkuri Israel Masalin (vuodesta 1905 Maasalo), joka asui siellä kuolemaansa saakka, vuoteen 1927.

Neovius siis jätti Sakkolan, mutta ei Larin Paraskea. Vuonna 1891 Neovius kutsui tämän luokseen Porvooseen. Täällä he vielä työskentelivät yhdessä vuoteen 1894. Yhteensä seitsemässä vuodessa Neovius kirjoitti Paraskelta muistiin, Senni Timosen sanoin, "ennätysmäisen aineiston: 1583 runoa, niissä yhteensä 32 000 säettä, sekä lisäksi itkuvirsiä, sananlaskuja, arvoituksia. Paraske hallitsi kaikki kotiseutunsa laulutyyppit: lyyriset laulut, häälaulut, kertovat runot, loitsutkin." Osuvalta tuntuu Martti Haavion Larin Paraskesta käyttämä nimitys "suomalainen Mnemosyne". Mnemosyne on kreikkalaisessa mytologiassa muistin jumalatar, muusain äiti.

Larin Paraskesta kerrotaan, että hän eläytyi täysin kaikkiin lauluhihnsa. Jopa itkuvirsiä hän pystyi esittämään aidosti myös vieraalle, suurellekin yleisölle. Neovius, joka tunsikin silloisen Suomen sivistyneistöä, järjesti kotonaan Porvoossa tilaisuuksia, joissa kulttuurivaikuttajat pääsivät tutustumaan aitoon runonlaulajaan. Tunnetuin näistä tapaamisista lienee se joulukuun päivä vuonna 1891, jona Jean Sibelius ja Yrjö Hirn kuuntelivat Parasken itkuvirsiä, luultavasti runojakin.

Porvoon vuosien aikana Paraske kuitenkin kaipasi usein kotiin Karjalaan. Hän oleskeli aina välillä joitakin aikoja mökissään Sakkolan Vaskelassa. Siellä hän myös kuoli tammikuussa vuonna 1904. Hänet haudattiin Palkeilan kreikkalaiskatoliseen hautausmaahan.

Entisestä Sakkolan kirkonkylästä ei vanhoja rakennuksia ole paljon jäljellä, mutta Patamäki on. Tiedon tästä välitti syntyjään sakkolalainen käsityöneuvos Tyyne-Kerttu Virkki, joka koti-seuturetkeillään 1992 löysi vanhan lukkarilan. Kesäkuussa 1997 joukko meitä Israel Maasaloon lastenlapsia kävi Patamäellä toteamassa, että talo todella on paikallaan ja vieläpä hyväkuntoisena, kuten oheisista valokuvista näkyy. Pihasta näkyvä peltoaukeakin oli entisellään. Patamäen venäläiset asukkaat näyttävät huolella hoitavan taloaan ja pihapiiriään.

Patamäen nykyinen väki kutsui meidät sisälle taloon. Siellä me lauloimme kuorossa, täysin sydämin: "Hiljaa, hiljaa joulun kellot kajahtaa..." Yksi talon asukkaista kertoi, kyynelisin, kuullessaan tuon laulun Käkisalmen radiosta. Ohjelmassa oli sanottu, että se oli tällä alueella sävelletty.

EILA MATTILA Fil. maisteri

Ad. Neovius ja Larin Paraske

Patamäki: välähdys runonkeruun historiasta. Eila Mattilan kirjoituksessa tapahtuu paikan aineellistuminen "oikeasti" olleeksi ja yhä olevaksi. Yhtäkkiä Neovius ja Paraske tuntuvat istuvan tuossa kuvassa, puhelevan keskenään. Mistä? Siitä kertovat Neoviuksen muistiinpanojen tuhannet sivut.

Runonlaulajaa, siinä mielessä kuin me hänestä puhumme, ei ole olemassa ilman kerääjää. Runon luonnollisen elämän näkökulmasta keruutilanne on keinotekoinen. Yhtä kaikki, tuota tilannetta meidän on kiittäminen säilyneestä kalevalamittaisesta runoudesta, jota on yhteensä yli 150 000 tekstiä. Keruutilanteiden kautta on saatu myös tietoja runojen laulajista; tätä tosin alettiin systemaattisesti merkitä muistiin vasta 1870-luvulla, toistakymmentä vuotta ennen Neoviuksen työtä. Erityisesti A.A. Borenius - Vienat, Aunukset, Raja-Karjalat, Kannakset ja Inkerit käynyt tutkija - oli näin työskennellyt. Hän oli Adolf Neoviuksen hyvä ystävä. Juuri hän innostutti ja opetti Neoviuksen runonkeruuseen.

Runonkerääjän ja laulajan yhteistyötä voi tarkastella myös "luonnollisesta" näkökulmasta: kysymyksessä on aina kaksi ihmistä, joita kulttuuri- ja ikäeroista huolimatta yhdistää intressipiiri; sen kautta heillä on ilo puhua keskenään. Usein laulaja on vanhus, ehkä yksinäinen, ehkä helposti hankaluuksiin joutuva luonne, ehkä miehensä tai lapsensa menettänyt. Hänestä ja hänen maailmastaan kiinnostuneen nuoren ihmisen ilmestyminen voi olla hänelle piristys, ehkä ihme, suorastaan pelastus.

□ □

Tai vaara. Larin Parasken ja Neoviuksen monivuotinen yhteistyö on tästäkin esimerkki. "Tässä minä laulan pääni poikki", sanoi Paraske kerran Neoviukselle. Hän pelkäsi esivallan rankaisua laulamisestaan. Mutta mistä esivalta saisi informaationsa? Moni säilynyt tieto viittaa siihen, että Paraskella oli syytä pelätä naapureitaan, kanssaihmissiään. Heidän puheitaan, heidän kanteluitaan. Paraske oli joidenkin kyläläisten kateuden, Neovius tuomion, kumpikin heistä panetteluun kohde. Luterilaisen papin keskittyminen ortodoksiseen kulttuuriin ei miellyttänyt kaikkia.

Vielä Porvoossa asuessaan Neovius sai tietoja syytekirjelmistä, joita sakkolalaiset hänen toiminnastaan viranomaisille tekivät. Eräs hänen kanssaan hyvissä väleissä ollut talonpoika kirjoitti Porvooseen: "Muuta ei meillä ollut eri mieltä kuin niistä maailman runoista, joita kokositte tämän maailman lapsilta. Minä en ymmärtänyt teitä. Vaan ajattelin ja tutkin pyhää raamattua ja jumalan

sanaa, onko Prophetat, onko Apostolit, onko Jesus Kristus, joka käski itsestäänsä oppia, ovatko he näitä maailman lauluja kokeilleet. Ajattelin Papin tehtäväksi piisaavan täällä Sakkolassa, mitä Johannekasta sormellansa osoitti, Katso Jumalan karitsa..."

□ □

Neovius ei tavoitellut työllään asemaa, rahaa tai mainetta - eikä niitä saanut. "Maailman laulut" olivat hänen intohimonsa. Hän kirjasi ja tutki runoja niiden pienimpiä detaljeja myöten, dokumentoi Larin Parasken samat runot moneen kertaan, eri aikoina, sekä lausunnasta että laulusta. Jollain tavalla hän tuntuu aavistaneen, että juuri tuo uupumaton uskollisuus, toistojen kirjaus, rakentaa Paraske-arkistosta laulajatutkimuksen poreilevan laboratorion. Esimerkiksi valitusrunon Syntymistään sureva Neovius kirjasi Paraskelta seitsemän kertaa, orvon runon Emon haudalla yhdeksän kertaa, laulajan ylistysrunon Sitä mieheksi sanoisin 10 kertaa. Yksikään saman aiheen eri esityksistä ei ole samanlainen. Laulaja sekä muistaa että luo, yhtä aikaa. Muutos on vapautta, mutta vapaudellakin on sääntönsä. Neoviuksen ja Parasken yhteistyönä syntyneen aineiston avulla näitä sääntöjä on mahdollista selvittää.

□ □

Runojen oheen Neovius on kirjannut Parasken selityksiä. Ne ovat pieniä ja hajallaan, mutta kun ne kokoaa yhteen, niistä kantautuu heidän katkeamattoman keskustelunsa ääni, Patamäen ja Porvoon iltojen levollinen keskittyneisyys. (Perimätiedon mukaan Neovius työskenteli Parasken kanssa jopa silloin, kun hänen tyttärensä syntyi Patamäen talossa. Kun hänelle tultiin ilmoittamaan asiasta, hän totesi: Sehän hyvä - ja kääntyi taas Parasken puoleen). Neoviuksen kysymykset on pääteltävä, vain vastaukset ovat papeissa. Neovius kysyy: miten runoja opitaan? Paraske vastaa: "Kun kuulet syrjässä toisen laulavan se kävyä päähän - ei runoja opeteta niin että laula nyt niin tah näin!" Neovius kysyy: Minkälainen on huono laulaja? Paraske vastaa: "Kun ei osaa laulaa vaan jättää pois niin sanotaan että hän heittää porsaan veräjii eikä osaa laulaa "rikust rikkuu" kun ei käy sätkälleen." Keskusteluista kasvaa vähitellen kansanomaisen runousoppi, termeineen ja ohjeineen - kirjallisen poetiikan säännöille vieras.

Yhteistyöstä Neoviuksen kanssa Paraske totesi, ehkä kysymättä: "Virret ois männeet minun kanssain maanrakkoon jos ei ois näin paljon laulettu ja kirjoitettu". Neoviuksen lähtiessä Patamäeltä Porvooseen Paraske luuli, etteivät he enää tapaa. Hän lauloi Neoviukselle jäähyväisiksi "luetoksen", itkuvirren:

*Kui työ nyt viereksentelet vikivierahaisii,
siin tuki tuntemattomii ihalaisii ilman ristittyisii?
Kovakorvasetha ne ovat kylmäkylkiset,
vikivierahaiset siel tiellä tietämättömällä!
Mihis mie nyt viereksentelen,
kuhus mie nyt suurinna suntak aamusin?*

Lönnrotin Kainuun-aika internetiin

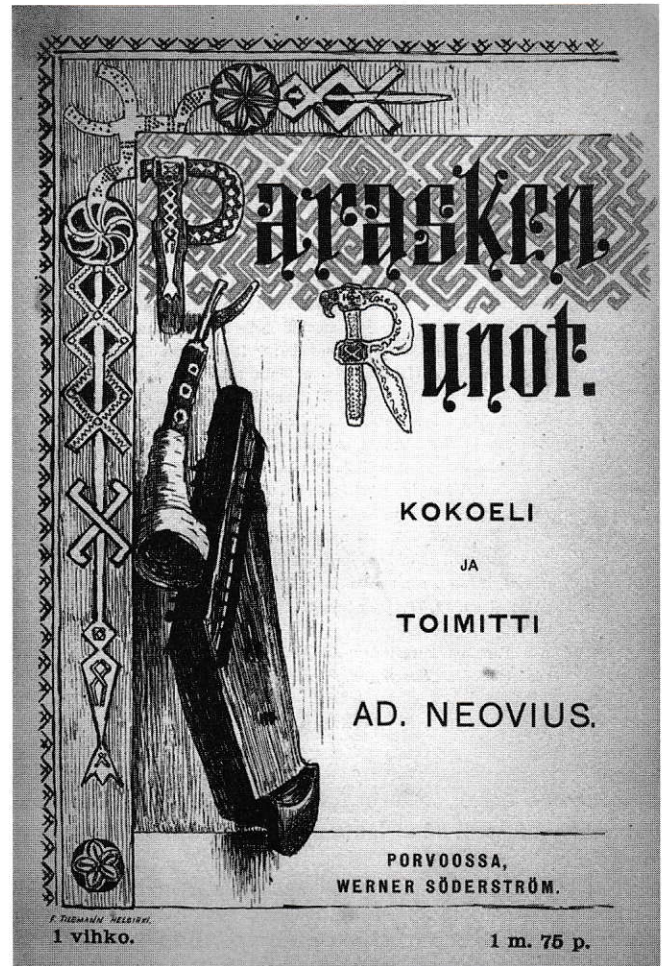
Kuhmon Kulttuurikornitsa on tuottanut laajan verkkosivukokonaisuuden Elias Lönnrotin Kainuun ajasta ja runonkeruumatkoista maakunnan alueella. Tämä liittyy osana Juminkeko-hankkeeseen, joka jatkaa tämän vuoden loppuun saakka.

Lönnrot ja Kainuu -verkkosivut vievät tutustujansa Lönnrotin aikaan hänen itsensä ja aikalaistensa kirjoitusten kautta. Sivulla esitellään myös Lönnrotin Kainuun ajan kirjallinen tuotanto ja toiminta lää-

kärinä. Suurin osa ohjelmakokonaisuutta käsittelee Lönnrotin runonkeruumatkojen Kainuun osuutta. Verkkosivut sisältävät runsaasti kuva- ja karttamateriaalia ja pääkuvituksen muodostavat karjalaisen taiteilijan Vitali Dobrininin maalaukset.

Verkkosivujen tekijäryhmään kuuluvat Aleksi Sitomaniemi, Otto Nieminen ja Jani Sallinen Lapin Yliopistosta. He edustavat alansa huipputasoa. Käsikirjoituksesta ja tutkimustyöstä vastaa Markku Nieminen Kuhmon Kulttuurikornitsasta.

Tämä vuonna Kuhmon Kulttuurikornitsan internet-sivut saavat jatkoa; vuorossa on Vienan runokylän kulttuurihistoria ja nykytilanne.

*Työ heittelette miu nyt ikuikäväisille,
jättelette miu tukiturvattomaks, aniarmottomaks!
Mistä mie nyt teitä kuuluksetelen
suurina suntak aamusina?
Mie kaihojelen iltasilla ikimyhöhasin,
kerkiäisill kesokiirehoisill,
kaihojelen kaunehoisill marjakankahill,
kaihojelen soriaisill sotkuvalkamoisilla.
(Nyt se loppu)*

Tekstin lopussa on Adolf Neoviuksen merkintä: "Parasken ja minun viimeinen virsi Sakkulassa 3/9 1889".

SENNI TIMONEN
tutkija, SKS

Väitöskirja Elias Lönnrotin lääkärivuosisista Kajaanissa

Heikki Rytkölä, aiempi Kainuun Museon johtaja, joka nykyään toimii Lönnrot-instituutin tutkijana, väitteli 12. joulukuuta 1998 Joensuun Yliopistossa. Väitöskirjan aiheena oli Elias Lönnrot Kainuun ja Karjalan parantajana. Vastaväittäjänä oli dosentti Reijo Heikkinen Oulun Yliopistosta ja kustoksena professori Tapio Hämynen.

Lönnrot toimi Kajaanissa piirilääkärinä parikymmentä vuotta, vv. 1833-1853, vaikkakin oli runonkeruumatkojensa takia virkavapaana lähes puo-

let tuosta ajasta. Kajaaniin Lönnrot oli tutustunut matkoillaan Vienan Karjalaan jo vuosina 1831 ja 1832.

Tutkimuksessaan Rytkölä paneutuu erityisesti Lönnrotin lääkäriyöhön ja hänen sosiaaliseen ja kulttuuriseen ympäristöön; kuva Lönnrotista ja hänen persoonastaan saa uusia piirteitä. Lääkärinä Lönnrot osoittautui monitoimimieheksi, joka halusi kohentaa työkenttäänsä, jotta nälkä ja taudit saataisiin aisoihin. Hän oli lääkäri ja parantaja, voisi jopa sanoa yhteiskuntapoliitikko.

Inkeri ja Vepsä

Atena Kustannus Oy, joka toimii Jyväskylässä, julkaisi viime syksynä kaksi mielenkiintoista ja edustavaa teosta. Toinen kertoo sanoin ja kuvin Inkerinmaasta, toisen aiheena Vepsänmaa.

Molempien teosten tekijä on Mikko Savolainen, valokuvaaja ja kirjoittaja, joka on aiemmissa teoksissaan kuvannut suomalaista arkipäivää ja murrosta, erityisesti itäsuomalaisia ihmisiä ja heidän elinympäristöään. Savolainen on pitänyt lukuisia näyttelyitä ja paneutunut 1980-luvulta lähtien Euroopan vähemmistökansoihin ja maanosamme murrosilmiöihin. Inkerin ja Vepsän kuvaukset jatkavat tätä teemaa, jonka ensimmäisenä ilmestyi 1990 teos "Transilvania, kaukametsä".

□ □ Mikko Savolainen on tutkinut Inkerinmaata vuosina 1993-95 ja kiertänyt alueen kylä kylältä oppaanaan inkerinsuomalainen arkeologi, fil. tri Aleksandr Saksa. Kuvissa ja kertomuksissa liikutaan Hevaanjoen runokylien maisemissa, luonnonkauneudesta kuululla Soikkolan niemellä ja Pietarin

lähiseudun vanhoissa suomalaiskylissä. Kirjassa ovat mukana myös Inkerinmaan alkuperäiset asukkaat, inkerioiset ja vatjalaiset. Sivuilta välittyy lukijalle kokonaiskuva Inkerinmaan kansojen vaiheista, muutoliikkeistä, kansallisen tietoisuuden noususta, viime sotien kärsimysnäytelmästä ja nykypäivän ongelmistä.

□ □ Vepsänmaa on matkakirja vepsien myyttisen maahan, joka sijaitsee Valkeajärven ja Äänisen lounaisrannan välissä pieninä kyläryppäinä. Ne ovat esimerkkejä lähimenneisyyden hajoita ja hallitse -politiikasta. Eniten etnisesti säilyneitä vepsäläiskylä on Syvärin takana Ojattijoen yläjuoksulla, ikivanhalla vepsäläisalueella; esim. Latva, Sondala, Järvienkylä, Simjärvi. Äänis-Vepsään Soutjärven piirin alueelle on muodostettu kansallinen kunta.

Runsas mustavalkoinen kuvitus toimii tehokkaasti matkapäiväkirjan tekstin kanssa; kuvat ovat puhuttelevia ja täynnä pieniä yksityiskohtia.

Venäläisiä runoja livvin murteella

Aleksandr Volkovilta julki toinen runokirja

Karjalan tasavallassa ei nykyään ole liiemmästi omalla kielellä kirjoitettavia runoilijoita. Fjodor Isakov, Vladimir Brendojev ja Paavo Lukin todistivat kukin aikanaan, että karjalan kieli ja sen murteet soveltuvat hyvin runoilmaisun välineeksi.

Tästä on osoituksena myös Jessoilassa syntyneen Aleksandr Volkovin tuotanto; ensimmäinen livvinkielinen kokoelma "Pieni Dessoilu" ilmestyi toista vuotta sitten. Viime vuoden syksypuolella ilmestyneessä toisessa runokirjassaan Volkov on paneutunut venäjänkielisen runouden kääntämiseen.

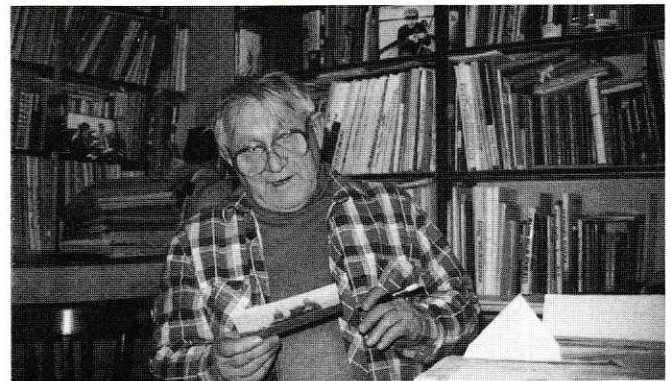
Kansikuvana on Puškinin patsas Petroskoissa ja ensimmäinen runo liittyy juuri Puškiniin; tänä vuonna tulee kuluneeksi 200 vuotta kirjailijamestarin syntymästä. Volkov on ottanut kääntäksensä mm. sellaisia, meilläkin hyvin tunnet-

tuja tekijöitä kuin Anna Ahmatova, Mihail Lermontov, Vladimir Majakovski, Jevgeni Jevtusehko ja Vladimir Sudakov joitakin mainitaksemme. Mukana on myös omaa uustuotantoa, mm. kolmiosainen Igäine tuli (Kusbopäi tulit, Karjal, Kui sie elät, Karjal ja Kunnebo lähtet Karjal). Osoituksena siitä, että kirjoittaja elää tässä päivässä, on runo nimeltään Kriizis.

□ □

- Aleksandr Volkov täytti 70 vuotta 25. joulukuuta 1998. Karjalan Heimon puolesta parhaat onnittelet oman kielen tarmokkaalle vaalijalle! Helppo on yhtyä runoilijan toivomukseen: "Elätköh ilmaizen ijän karjalan kieli". -SV

• Aleksandr Volkov: Ven'an runot livvin kielel. 96 sivua, painos 700 kpl, Petroskoi 1998

Kirjailija kirjojen keskellä.

Jaakko Rugojev oli Karjalan omatunto

Uudet suomen- ja karjalankieliset kirjat ovat nykyään suuria harvinaisuuksia Karjalan tasavallassa. Sitäkin merkittävämpi oli marraskuussa Kostamuksessa järjestetty tilaisuus, jossa samaan aikaan julkistettiin kaksi uutuusteosta. Toinen niistä oli suomenkielinen Karjalan kansankirjailija Jaakko Rugojevin elämäntyötä käsittelevä kirja, toinen karjalankielinen kylämuistelmia.

Viime vuonna tuli kuluneeksi 80 vuotta Jaakko Rugojevin syntymästä. Koska Rugojevin merkitys omalle kulttuurilleen oli korvaamaton, Arhippa Perttusen säätiö halusi tehdä tunnetuksi hänen elämäntyötään. Teoksessa "Jaakko Rugojev - Karjalan omatunto" Rugojevin omat aikalaiset, kollegat ja tutkijat, esittävät arvioita hänen teoksistaan ja toiminnastaan. Artikkelien kirjoittajia ovat mm. edesmennyt kirjailija Aku-Kimmo Ripatti, Kalevalaseuran pj Pekka Laaksonen, Karjalan kirjailijaliiton pj, runoilija Armas Hiiri, tutkija Heikki Rytkölä, päätoimittaja Robert

Kolomainen Petroskoista (Carrelia) sekä kirjailija Markku Nieminen.

Toinen julkistettu teos "Kemmistä vai Kuresta?" kertoo kesikissä Vienassa sijainneesta Kuren kylästä ja siihen kuuluneesta Volenvaarasta. Kirjoittajat ovat Ksenja Dobrinina ja Ivan Stepanov. Myös tämä kirjanen liittyy Arhippa Perttusen säätiön v:sta 1993 alkaen julkaisemaan kirjasarjaan, jonka avulla halutaan tukea kansallisen kulttuurin olemassaoloa ja säilyttämistä.

Kirjasarjassa on tähän mennessä esitelty vanhaa Kostamuksen kylää, Vuokinsalmea ja Kontokkia sekä monissa venäläiskylissä elänyttä satu- ja loruperinnettä.

Arhippa Perttusen säätiö julkaisee molempia kirjoja Vienan kylien kirjastoihin - Rugojevia käsittelevää kirjaa koko tasavallan alueelle - ja myös kouluihin ja muihin opetuslaitoksiin. Suomessa em. kirjoja voi hankkia Kuhmon Kulttuurikortin kautta.

Laatokan seitsemän merta

Juha Taskinen sai Karjala-palkinnon

Savonlinnassa asuva kirjailija-luontokuvaaja Juha Taskinen, 40, sai vuoden 1998 kirjallisuuden Karjala-palkinnon teoksestaan "Laatokan seitsemän merta". Palkintolautakunta luonnehti Taskisen teosta luontokirjaksi, matkakirjaksi ja kaunokirjalliseen muotoon pue-

tuksi dokumentiksi Euroopan suurimmasta järvestä, Laatokasta.

Kirjallisuuden Karjala-palkinnon, suuruudeltaan 30 000 markkaa, jakaa vuosittain Karjalaisen Kulttuurin Edistämissäätiö. Ensimmäisen kerran palkinto jaettiin vuonna 1987.

Pauli Rahkonen M.A.

UHTUA -Valkeavesi, SAIMAA- Mustavesi

Uhtua on suomalaisille ehkä tunnetuin Vienan Karjalan kylistä. Se sijaitsee keski-Kuittijärven rannalla, Uht-joen suussa. Niin tunnettu kuin se onkin, sen nimelle ei ole löydetty kyllin pätevää etymologista merkitystä. Jotkut ovat arvelleet sen juontuvan sanasta ”yhtyä”, koska joki yhtyy tässä kohtaa järveen. Jotkut ovat pitäneet sitä saamelaisperäisenä nimenä. Uhtua-kantaisen nimistön suuri levinneisyys Pohjois-Venäjän alueella (kartta 1) todistaa kuitenkin, että kyseisen nimistön alkuperää ei pidä etsiä Suomesta eikä saamelaisalueilta. Nimen antajat ovat kiistatta asuttaneet erityisesti ns. Bjarmian aluetta sekä merjalaisten asuttamia Jaroslavin ja Kostroman seutuja.

Komilainen tutkija A.P. Afanasjev katsoo Uht-nimistön juontuvan samasta lähtökohdasta kuin hantin kieleen sanat *’ohgot’* tai *’uhgot’* = kahden joen välinen vetotaipale ja mansin kielen *’ah’* = jolma kahden vedenkokouman välissä (Afanasjev 1966:151). Kun tarkastelemme kyseistä nimistöä, havaitsemme, että vetotaiपालeen tai vesistöjä yhdistävän salmen ajatus ei sovi läheskään kaikkiin näihin nimiin.

Henkilökohtaisesti olen pitkällisten tutkimusten jälkeen päättynyt siihen, että nimi tulee etymologisoida jakamalla se kahtia, jolloin muodostuu kaksi erillistä sanaa *’uh’* ja *’ta’* (josta *’tua’*). Edellä mainittu Afanasjev katsoo samaan nimistöön lukeutuvan myös *’oht’* ja *’voht’* -nimistön. Tämä näkökanta on varsin oikeutettu. Joissakin tapauksissa esiintyy esim. saman nimen kaksi muotoa *’Oht’* ja *’Uht’* variantteina. Pääasiassa *’oht’* -muoto näyttäisi olevan itäsuomalainen versio. Niinpä esim. Oulusta etelään sijaitsevat esimerkiksi suo (ilmeisesti entinen järvi), oja ja lähde nimeltä *’Ohtua’*. Täytyy myös muistaa, että suurimmalta osaltaan nimet ovat nykyään venäjän kieltä puhuvan väestön käytössä. Tämä on vaikuttanut monien vanhastaan suomalais-ugrilaisien nimien nykymuotoon.

Sanan lopussa *’ta’* on etymologisesti melko selkeä. Komissa ja udmurtissa on säilynyt sana *’ti’* (ты) = järvi, metsä-samojedissa samaa merkitsevää *’to’* sekä edelleen järveä mer-

kitsevät hantin *’toh’* ja mansin *’too’*. Marin sydänmailla sijaitsee järvi nimeltä Tair, joka voidaan jakaa kahteen osaan *’ta’* sekä *’ir’* < *jer = järvi (mari). Tähän ratkaisuun on tullut myös marilainen tutkija I. S. Galkin, joka mainitsee esimerkkinä *’ta’* -nimistöä myös joen nimeltä Tager = *’ta’* + *’ejer’*, mariksi *’joki’*. (Galkin 1987:17). Galkin yhdistää tämän vesistöä tarkoittavan sanan Pohjois-Venäjällä yleisesti esiintyvien hydronymien päätteisiin -ta, -da johtaen sen em. järveä, lampea ja salmeakin tarkoittavasta sanasta siten, että sana on myöhemmin laajentunut merkitsemään myös muita ”salmenomaisia” vesistöjä, s.o jokia (Galkin 1987:18).

Itse yhtyisiin näihin näkemyksiin muutoin paitsi, että yleensäkin on suurta horjuvuutta jokia ja järviä tarkoittavien sanojen kesken silloin, kun niitä käytetään suffiksinomaisesti. Esim. *Onega* (-ega < *jega = joki?) on sekä järven että joen nimi. Näyttäisi, että suurten jokien, mutta pienten järvien väestö kohdatessaan suurten järvien, mutta pienten jokien maan, eivät useinkaan tehneet eroa siihen nähden, virtasiko vesi vai ei. Ratkaisevampi tekijä on saattanut olla esim. vesistön koko. Suomessa -t-formanilla varustettuja vesistöjä ovat ainakin Pielisen reittiin laskeva *Koita*-joki ja nähdäkseni myös Vantaa.

Valkea ja musta

Eero Kiviniemi on osoittanut, että vesistönimien ollessa kyseessä, juuri valkea ja musta ovat kaikkein yleisimpiä määriteosien joukossa. Suomen järvissä ovat *Valkeajärvet* tilaston kärjessä ja Mustajärvet kolmantenatoista (Kiviniemi 1990:184). Myös Venäjällä *Beloje Ozero* (suom. Valkeajärvi) on erittäin yleinen.

Kun olin muutamia vuosia tutkinut Bjarmian paikannimistöä, totesin, että juuri Uht-/Oht-kantainen vesistönimistö on siellä kaikkein yleisin. En kuitenkaan löytänyt erityisen sopivaa suomalais-ugrilaisista etymologiaa, kunnes tein erään käänteentekvän havainnon.

Nykyisen Pietarin alueella on joki nimeltä *Ohta*. Äänisen eteläkärjessä taas on kylä ja joki nimeltä *Ošta*. Yht’äkkiä ymmärsin, että niiden täytyi perustua samaan lähtökohtaan siten, että kysymyksessä on itämerensuomalaisissa kielissä tyypillinen š:n vaihtuminen h:ksi. Palapelin osaset putosivat kohdalleen. *Ohta/Uhta* -nimistö todellakin on Bjarmian *valkea*-kantainen nimistö, jonka vesistönnimiin liittyvän yleissäännön mukaan tuleekin olla määriteosansa puolesta yleisin hydronymi. *Ohta/Ošta* nimien vaihtelu yhdessä ko. nimistön levinneisyyden kanssa (kartta 1) osoittaa myös, että

nimistö on peräisin volgansuomalaiselta taholta. Valkoinen on nykymeriksi *oš*, ersämordvaksi *ašo*. Vokaalien vaihtelu a:n, o:n ja u:n kesken on hyvin tavallista Pohjois-Venäjän nimistöissä.

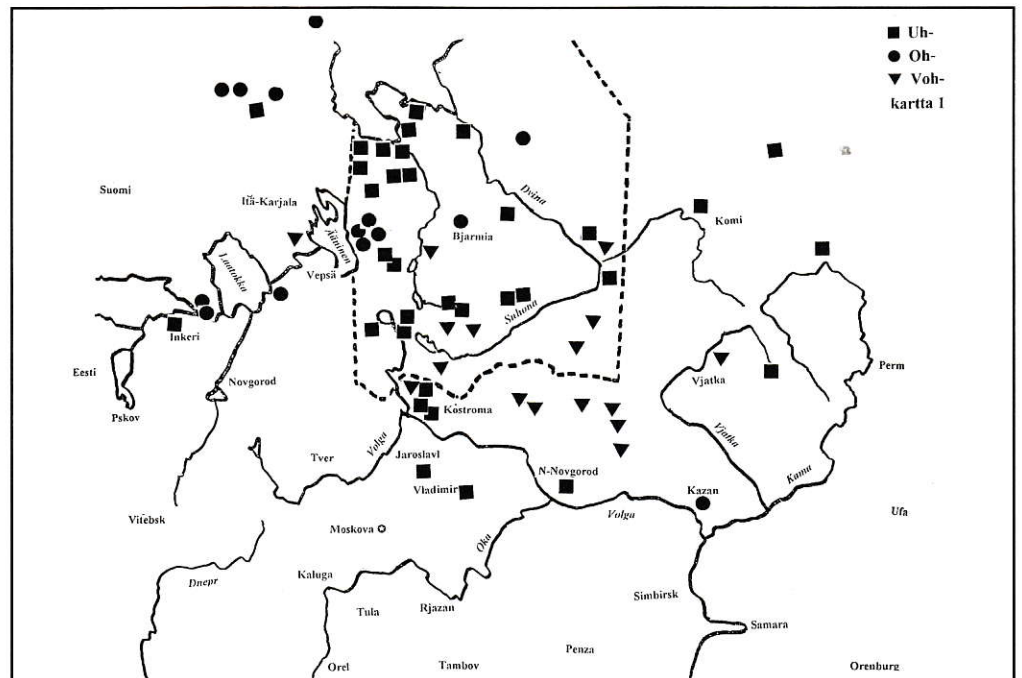
Todistusaineisto ”valkean” puolesta

1) Valkea-kantaisten vesistönimien tulee olla yleisimpien joukossa. Oht/Uht -nimistö on sitä.

2) Etymologisesti sille on löydettävissä selvä suomalais-ugrilainen pohja. Nykykielistä marin *oš(o)* ja ersämordvan *ašo* ovat sellaisia. Lisäksi on sanottava, ettei muita varteenotettavia kilpailevia valkeaa tarkoittavia suomalais-ugrilaisia vaihtoehdotta oht/uh -nimistölle ole ainakaan Bjarmian alueella.

3) Alueelta, jolla esiintyy *’musta’*-vesistöt täytyy vastavasti löytyä *’valkea’*-vesistöt. Kun yhdistämme oh/uh -nimistön *oš-/uš* -nimistön kanssa yhdeksi kokonaisuudeksi, se kattaa läntisimpiä osia lukuunottamatta täysin nykymerista (musta = šem) johdettavan muinaisen šam-, šem-, šom-, šim šäm-nimistön esiintymisalueen (kts. karttaa 4).

4) Uht-nimistöllä on erityinen tihentymänsä Vienanmeren Onega-joen suiston alueella

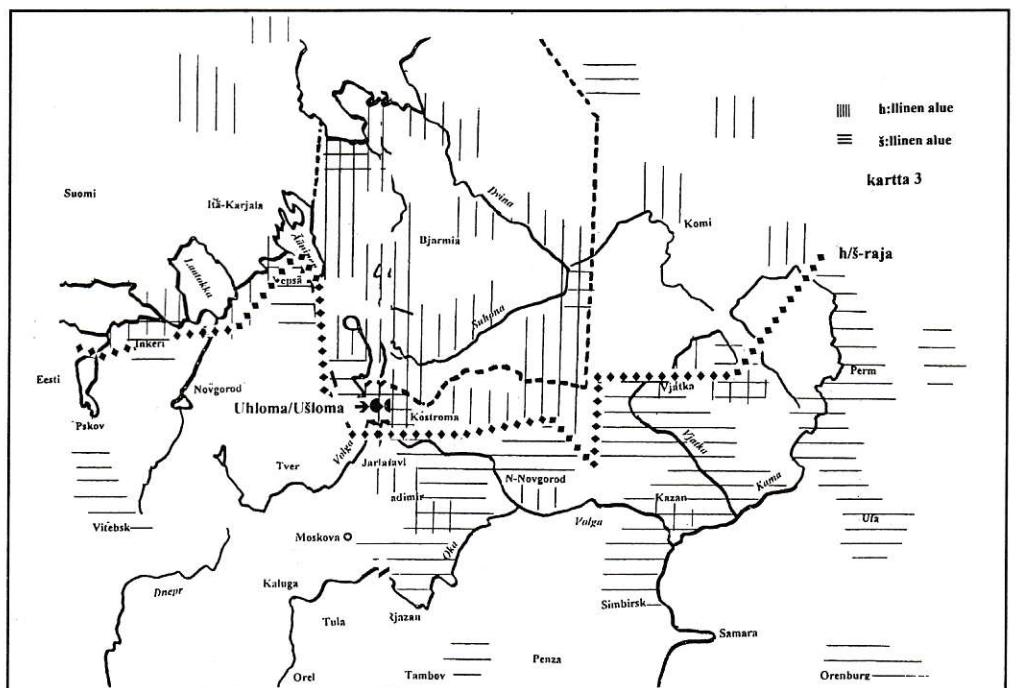
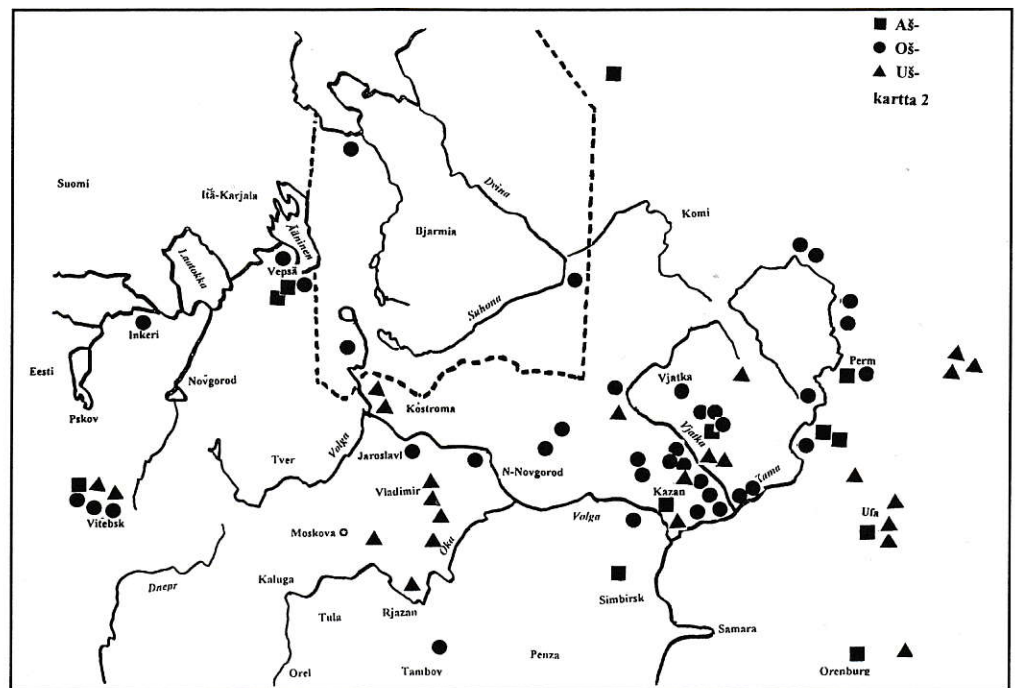

(kts. karttaa 1). Jo Olaus Magnus kutsuu Vienanmerta kartassaan *Carta Marina* (v:lta 1539) nimellä *Lacus Albus* = Valkeameri. Tällä nimellä *Beloje More* (= Valkeameri) se tunnetaan myös venäjäksi. On luonnollista, että usein järveen tai mereen laskevat joet saavat nimensä edellä mainitun perusteella. Myös *Beloje Ozeron* (veps. *Vougetjärvi* = Valgetjärvi) alueella esiintyy useita uhtkantaisia hydronymeja. Tästä syystä voimme pitää sekä Vienanmeren että Valgetjärven *Uhta* * *Ušta* alkuperää varsin mahdollisena. Toisin sanoen sekä Vienanmeren että Valgetjärven nimi on ilmeisesti alkuaan ollut * *Ušta/Ošta* = Valkeavesi.

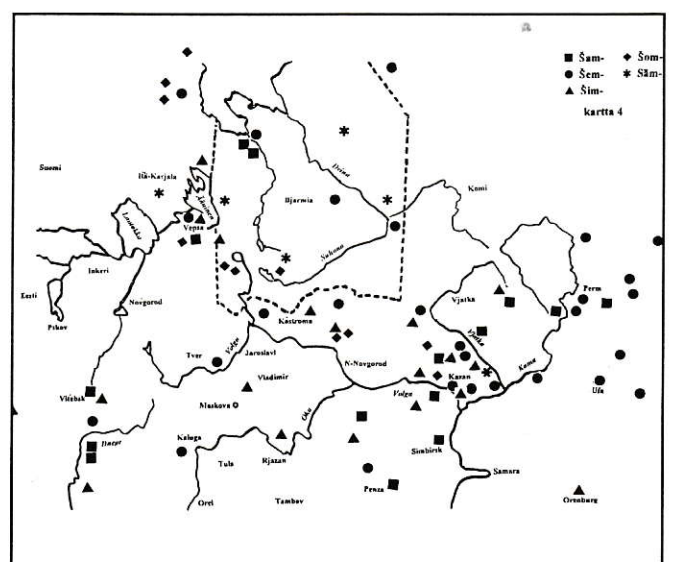
Tässä yhteydessä on mielenkiintoista havaita Olaus Magnuksen käyttävän Saimaasta nimeä *Lacus Niger* = Mustajärvi. Tämän perusteella on ilmeistä, että nimi Saimaa on johdettavissa samasta alkumuodosta kuin kyseisen järven rantamilla sijaitseva asutusnimi *Sääminki*. Tällöin molempien taustalla olisi nykymarinšem(e) (=musta) vastaava muinaissana. Suomen kielen murteissa esiintyykin vaihtelu sanojen *säämä* ja *säimä* välillä. Tosin nämä ovat toista kantaa kuin 'musta' liittyen tuohiropeen lutaan, mutta todistavat selvästi i:llisen -äi ja i:ttömän -ää -muodonvaihtelusta suomen kielessä. Näin ollen kehityskulku **šämä* > *säämä* > *säimä* > *saimaa* on täysin mahdollinen.

Ošta - Ohta

Jotta näiden nimien voidaan katsoa olevan identtisiä, on niiden esiinnyttävä selvästi omilla maantieteellisillä alueillaan. Jos tarkastelemme karttaa, johon on merkitty Max Vasmerin vesistönimiluetteloiden nojalla toisaalta Oh-/Uh -nimistö (kartta 1) ja toisaalta Oš-/Uš -nimistö (kartta 2), niin huomaamme selvän alueellisen jakauman. Raja kulkee suurin piirtein sitä vedenjakajaa myöten, joka jakaa vedet laskemaan yhtäällä Jäämereen (Onegan ja Dvina-Suhonan reitit) ja toisaalla Volgaan ja sitä kautta Kaspian mereen (kartta 3). Nämä kaksi nimistöä osuvat reunoiltaan lähes palapelin tarkuudella toisiinsa, mikä todistaa niiden yhteisestä alkuperästä. Pääosin h:llinen muoto on vallalla sillä alueella, missä tiedetään itämerensuomalaisten taivalentakaisten tsuidien asustaneen. H:llinen alue ulottuu idässä Kominmaalle asti ja

ylittää sekä vedenjakajan että itämerensuomalaisena pidetyn ikivanhan kielirajan muinaisten merjalaisien asuttamilla Jaroslavl, Vladimirin, Kostroman ja osin Niznij-Novgorodin alueilla. Näillä alueilla esiintyvä Korba-nimistö (suom. korpi) voi viitata jopa tsuidien tähän asti oletettua eteläisempään levittäytymiseen ainakin jonkinlaisten kolonioitten muodossa. Toisaalta ko. nimistö on saattanut myöhemmin kulkeutua venäjän murrenana Bjarmiasta entisille merjalaisalueille. Merjalaisuuksilla esiintyy h:llistä ja š:llistä muotoa rinnakkain. Tästä mielenkiintoisena esimerkkinä saman vesistön nimenä esiintyvät *Uhloma* ja *Ušloma* (kartta 3).

Toisaalta š:llinen alue ylittää ko. vedenjakajan nykyisillä vepsäläisalueilla Äänisen lounais- ja eteläpuolella. Š:llisen alueen jälkiä voidaan seurata aina suomalaisalueille saakka, missä se muuttuu s:lliseksi. Tällaisesta esimerkkinä voidaan mainita esim. Käkisalmen läheisyydessä sijaitseva *Ostamo*-niminen järvi. Virroilla esiintyy mielenkiintoisesti s:llisen ja h:llisen muodon vaihtelua erään saaren nimessä *Ohtimus/Ostelmus*. Nämä esimerkit viittaavat siihen, että alkuperäinen muoto myös Suomen alueella (rajat ennen v. 1940)

on ollut š:llinen. Tästä on toisaalta vanhan äännelain perusteella tultu h:lliseen muotoon ja toisaalta uudemman äännelain tai saamen kautta päädytty s:lliseen muotoon.

Näillä perusteilla katson löytävän vahvoja syitä uskoa, että Uhtua liittyy ikivanhaan nimistöön, jonka juuret ovat sellaisessa suomalais-ugrilaisessa volgalais-kamalaisessa muinaiässä kielimuodossa, jolle ilmeisesti nykyiset volgalaiset kielet mari ja mahdollisesti mordva, sekä jo sammuneista kielistä ainakin merja perustuvat. š:llisen alueen vahvin kes-

kittymä on Vjatkan seudulla, mikä viittaa enemmän kantamareihin kuin mordvalaisiin. Arkeologisesti mahdolliset asutusvirtaukset liittyvät pronssikautiseen *tekstiilikeraamiseen* ja osin pronssi- ja osin varhaisrautakautiseen *Ananjinokulttuuriin*. Jos näin olisi, voisimme ajoittaa Uhtuan nimen antamisajan n. 1500 - 0 eKr edellyttäen, että Ananjinokulttuurin lainet olisivat lyöneet Karjalan rantakallioihin muutaman vuosisadan viiveellä. Vjatalla esiintyvä nimistökeskittymä puhuisi kylläkin enemmän Ananjinokulttuurin

kuin tekstiilikeraamisen kulttuurin puolesta.

Kirjallisuutta:

Afanasjev P. A.: Toponimija Komi 1996
Galkin I. S.: Voprosi mariskoi onomastiki 1987
Kiviniemi Eero: Perustietoa paikannimistä 1990
Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen nimiarkisto
Magnus Olaus: Carta Marina 1539
Vasmer Max: Wörterbuch der Russischen Gewässernamen

Karjalan Rahvahan Liitto 10-vuotias

15 vuotta sitten Karjalan ASNT:ssä kuten koko silloisessa Neuvostoliitossa alkoivat puhalttaa vapaat tuulet. Touko-kuussa 1989 Petroskoissa pidettiin Karjalaiset-niminen konferenssi, jossa puhuttiin karjalaisen kulttuurin ja karjalan kielen kipeimmistä ongelmista. Todettiin, että on mitä pikemmin ryhdyttävä konkreettisiin toimiin karjalaisen identiteetin säilyttämiseksi.

Konferenssin yhteydessä melkoinen joukko, noin 50 henkeä, piti oman kokouksen: oli päätetty perustaa uusi yhdistys, Karjalan Kulttuuriseura. Samassa kokouksessa luin laatimani säännöt, jotka periaatteessa hyväksyttiin. Valittiin myös johtokunta ja puheenjohtaja. Näin alkoi kulttuuriseuran toiminta. Tosin puolentoista vuoden kuluttua seuran nimi muutettiin Karjalan Rahvahan Liitoksi, sillä moni halusi laajentaa toimintaamme siten, ettei se rajoittuisi vain kulttuuriyöhön.

Ensimmäisenä työnämme rupesimme hommaamaan Karjalaamme karjalankielistä lehdeä. Monesta tuollaisen lehden aikaansaaminen näytti silloin mahdottomalta; siihen aikaan ei karjalaisilla ei ollutkaan omaa kirjakieltä. Toiset taas olivat sillä kannalla, että omakielisen lehden ilmestymisellä on erit-

täin suuri merkitys, sillä kun karjalainen rahvas näkee kielenä kirjoitetussa muodossa, se rupeaa yhä enemmän uskoamaan kielen elinvoimaan.

Niinpä kesällä 1989 ilmestyi kolme Oma Mua -lehden koenumeroa. Kun niitä lueskelee tänä päivänä, huomaa tavattoman paljon virheitä. Lehti on kuitenkin vuosi vuodelta parantunut sekä kielen ja sisällön osalta. Lehden päätoimittaja Vladimir Kettunen on aina pitänyt työnsä tätä puolta erittäin tärkeänä. Mielestäni Oma Mua on aika hyvä lehti, jonka sivuilta löytyy eriaiheisia kirjoituksia, karjalaisista jokapäiväisen elämän kuvauksia, historiallisia juttuja, runoutta, uutisia jne.

Lehden sivuilla ryhdyttiin käyttämään uutta termistöä, uusia ilmaisukeinoja ja sanontatapoja. Lehden kautta on järjestetty kirjoituskilpailuja (kuten myös Carelian kautta). Palsatilaat ovat saaneet ruoiloijat ja kynäilijät kuten esim. Vladimir Brendojev, Paavo Lukin, Zinaida Dubinina, Praskovja Feodorova, Pekka Vahrojev, Veikko Pällinen, Aleksandr Saveljev, Petr Semjonov ja monet muut. On ilahduttavaa, että on kasvassa nuori polvi kynäilijöitä, jotka saivat palkintoja tämän vuoden kilpailussa; Raisa Remsujeva, Natalia Jakovleva, Natalia Antonova, Jelena Karpova, Nina Mihailova, Ljubov Baltazar ja muut.

Karjalan Opetusministeriö laati yhdessä eri seurojen ja tiedemiesten kanssa erikoisen oppikirjojen valmistussuunnitelman, jonka mukaan ruvettiin valmistamaan ja julkaisemaan karjalan -, vepsän - ja suomenkielisiä koulukirjoja. Niinpä lyhyessä ajassa saatiin aikaan karjalan kielen aapiset; Aberi

(Markianova - Dubrovina 1990), Abekirj (Zaitseva-Mullonen 1991) ja Vienan aapini (P. Zaikov 1992) sekä useita lukukirjoja: Kirjaniekku (Markianova 1992), Kaunista karjalua (P. Zaikov 1993), Kultapiälintu (S. Stepanova-P. Zaikov 1994), Luvemma vienankarjalaksi (P. Zaikov 1995), Oma sana (Boiko 1997). Tänä vuonna ilmestyy lisää oppikirjoja. Toisen niistä valmistaa Raija Remsujeva, toisen Zinaida Dubinina.

On myös ilmestynyt kaksi akateemista karjalan kielen sanakirjaa tekijöinä Grigori Markarov ja Aleksandra Punzina. Samoin on ryhdytty valmistamaan sanakirjoja koululaisille ja opiskelijoille. Vuonna 1966 ilmestyi Ljudmila Markianovan ja Tatjana Boikon Karjalvenalaine sanakniigu. Tänä vuonna ilmestyy myös Vienalais-venäläini sanakirja (Rugojeva ja Zaikov). Vieno Fedotova valmistaa painettavaksi karjalan kielen fraasisanakirjan. Allekirjoittaneelta ilmestyy piakkoin myös karjalan kielioppi, joka tarkoitettu koulujen opettajille ja yliopiston opiskelijoille.

Melkein kaikki mainitsemani kirjat saatiin painetuksi Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran ja Karjalan Sivistysseuran tuella. Tästä lausun KRL:n puolesta parhaat kiitokseni.

Kun karjalan kieltä ruvettiin opettamaan kouluissa, suurena ongelmana oli opettajien puute. Sen takia oli pakko järjestää lukuisia juuri opettajille tarkoitettuja kielikursseja. Näitä järjestettiin eri puolilla Karjalaa ja myöhemmässä vaiheessa myös Suomessa. Ne ovat hyvin tärkeitä, sillä kursseilla opettajat saavat tilaisuuden tavata toi-

siaan, vaihtaa mielipiteitä omista opetusmenetelmistä sekä saavat lisää voimaa työhönsä, kun näkevät muidenkin olevan kiinnostuneita karjalan kielen opettamisesta.

Vuonna 1990 KRL:n ja Vepsän kulttuuriseuran aloitteesta Petroskoin Yliopistoon perustettiin Karjalan ja vepsän kielen laitos, jonka opettajat ryhtyivät valmistamaan päteviä karjalan ja vepsän opettajia. Tällä hetkellä yliopistossa on noin 80 opiskelijaa, jotka pääaineenaan lukevat karjalan ja suomen kieltä sekä kirjallisuutta. Myöhemmin karjalan kieltä ryhdyttiin opettamaan myös Karjalan Pedagogisessa Korkeakoulussa (myöh. yliopisto). Toivottavasti näistä opiskelijoista tulee hyviä kielenopettajia, lehtimiehiä, kulttuuriyön-tekijöitä jne.

KRL:n jäsenet osallistuivat aktiivisesti karjalaisten kerähdymien valmisteluun ja työhön. Kerähdymöt pidettiin Aunuksessa, Präsässä ja Karhumäessä. Seuramme on esittänyt näissä kokouksissa monia konkreettisia ehdotuksia ja myöhemmin osallistunut niiden toteuttamistyöhön. Tässä mainittakoon kansallisen komitean perustaminen, kielilain luonnoksen valmistelu, Karjalan suomalais-ugrialaisten kansojen elvytysohjelma jne. Olemme myös olleet mukana molemmissa suomalais-ugrialaisten kansojen maailmankonferensseissa, joista ensimmäinen pidettiin Syktyvkarissa, toinen Budapestissa.

Kielilakiluonnos, jonka mukaan venäjän rinnalle toiseksi viralliseksi kieleksi Karjalan tasavallassa tulee karjalan kieli, oli parlamentin käsittelyssä viime keväänä. Sitä vastaan äänesti 12, puolesta 10 edusta-

Oma Pajo -kuoro estradilla. Kuoroon kuuluu yli 40 laulajaa.

jaa. Tähänkään asti karjalan kielellä ei ole valitettavasti min-käänlaista statusta.

Erittäin tärkeäksi olemme toiminnassamme nähneet saada aikaan KRL:n paikallisosastoja eri puolille Karjalaa. Ne voivat itsenäisesti elvyttää karjalaista kulttuuria ja olla yhteistyössä Suomen puolella toimivien pitäjaseurojen kanssa. Tällaisia osastoja onkin perustettu Uhtualle, Kiestinkiin, Pääjärvelle, Louheen, Kostamukseen, Jyskyjärvelle, Repolaan, Paateneeseen, Karhumäkeen, Segezaan, Jessoilaan, Kotkajärvelle ja Prääsään. Toiset näistä paikallisosastoista ovat toimineet vireästi, toiset taas ovat hiljaisempia. Useimmat osastot eivät ole suuria, tavallisesti 30-40 aktiivista jäsentä, jotka yleisimmin kuuluvat johonkin laulu- tai tanssiryhmään.

KRL:lläkin on oma laulu-kuoro, nimeltään Oma Pajo. Siinä on 40 laulajaa. sen nykyisenä johtajana on Ljubov Nikitina, joka taitavasti vetää kuoro toimintaa eteenpäin. Kokonaisuudessaan kuoro on esiintynyt yli 60 kertaa Karjalan tasavallan eri paikkakunnilla, käynyt myös Tverin Karjalassa, Suomessa ja Ruotsissa. Täytyy huomauttaa, että tämä kuoro on ainoa petroskoilainen kuoro, joka näin suuressa määrin esittää karjalankielisiä lauluja ja jossa laulajat ovat itse karjalaisia, karjalan kieltä vapaasti puhuvia.

Viitisen vuotta sitten KRL aloitti laulukirjaprojektin. Tarkoituksena on saada valmiiksi

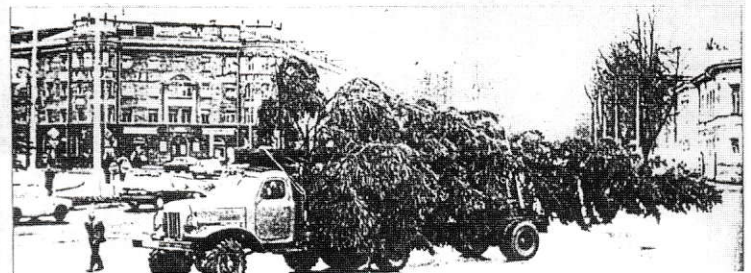
OMA MUA

Karjalan rahvahan lehti

N:o 52 (418)
Joulukuun
(talviukuun)
24. päivä
1998

Ollahgo kallehet nenne bobazet

Oma Mua kertoo asioista karjalan kielellä.

5-6 karjalankielistä laulukirjaa. Yhdessä Kulttuuriministeriön ja Kansallisen komitean kanssa on jo julkaistu kolme kirjaa: Nikolai Dubalov: Anusrandaine (1995), Veikko Pällinen: Kalevalan kehto (1997) ja Aleksandr Saveljev: Oma pajo (1998).

Liittomme järjestää vuosittain Petroskoissa kaksi-kolme karjalaista illanviettoa, joihin kutsutaan esiintyjä muista kylistä. Nykyisin on tosin vaikeaa kutsua ketään, koska matka- ja majoituskustannukset ovat liian korkeat. Sen lisäksi KRL osallistuu Äitienvuoden, Rastavan ja Uuden vuoden juhliin. Kesäisin pidetään tavallista

suurempia pruasniekkoja, kuten esim. on ollut Kiestingissä, Uhtualla, Vuokkiniemessä, Paatenessa, Karhumäessä, Annuksessa ja Prääsässä. Näihin KRL on myös aina osallistunut.

Artikkelini päätteeksi en voi olla mainitsematta niitä liittomme aktiivisia ihmisiä, jotka alusta alkaen ja myös myöhemmissä vaiheissa ovat tehneet kovasti työtä vetääkseen karjalais- ta kulttuuria eteenpäin. Niitä ovat jo edellä mainittujen lisäksi Vieno Kettunen, Pekka Miksujev, Jukka Akimov, Tatjana Klejerova, Rudolf Toivo-

nen, Leena Kornilova, Ivan Savin, Anatoli Koppalov, Pekka Semjonov, Ljudmila Grigoreva, Aleksandr Volkov, Tatjana Bekkerova, Olga Pokornaja, Nikolai Filatov, Nikolai Nazarov ja monet, monet muut. Kiitoksia teille, hyvät karjalaiset!

PEKKA ZAIKOV
Karjalan Rahvahan
liiton puheenjohtaja

Karjalan kierros, -maraton juostaan jälleen ensi kesänä. Kilpailu alkaa 12.6 Kajaanista, välimaali on Petroskoissa ja maraton päättyy 18.6 Kajaniin. Reitin pituus on noin 1 500 kilometriä.

Professori Mauno Jokipii:

VIENAN HEIMOSODAT JA ITSENÄISTYMISAJATUS

- osa I

• *Kansallisvaltion idea.* • *Reunavaltioiden synty.* • *Vienaja Aunus-kaksi erilaista.* • *Kiinnostus Karjalaan kasvaa.* • *Lönnrot ja Ervasti.* • *Karjalan Sivistysseura taustavaikuttajana.* • *Vienan kevät ja kesä 1918.* • *Suomi suureksi ja Viena vapaaksi.*

Aatteellista ja suurpoliittista taustaa

Kansallisuusajatus alkoi 1700-luvun Euroopassa romanttisissa merkeissä. Kerättiin Herderin tapaan kansanrunoutta tai Grimmin veljesten lailla murrettä. Katsottiin, että kunkin kielen puhujat muodostavat niin kiinteästi yhteenkuuluvan ryhmän, että heidän oikeastaan pitäisi saada kuulua yhteiseen valtioon. Saksalaisen Hegelin yleisesti vallitsevan filosofian, jota myös suomalainen J.W. Snellman 1840-luvulla edusti ja levitti maahamme, ihanne oli yksikielinen kansallisuusvaltio, joka varhempina vuosisatoina harvoin oli missään toteutunut. Nationalismin aate siirtyi vähitellen kulttuuripuolelta valtiolliseksi ajatusrakennelmäksi, myös Suomessa. Kalevalan kerääjää Lönnrotia ja Väinöriksen runoilijaa Runebergiä seurasi poliitikko Snellman ja kielipoliitikko Yrjö Koskinen. Suomalaisen sivistyksen varaan kehiteltiin autonomista Suomen valtiota.

Valtiollinen nationalismi kiinteytyi 1800-luvun lopulla Euroopan vanhojakin kansallisuusvaltioita, kuten Englantia tai Ranskaa, ja loi uusia, kuten Kreikka 1830, Italian kuningaskunta 1861 ja Saksan uusi keisarikunta 1871 (ilman Itävaltaa). Monet kansat pyrkivät senkin jälkeen vanhoista poliittisista yhteyksistään itsenäisyyttä kohten, ja jotkut onnistuivatkin, kuten Norja 1905.

Pikkukansojen laajaksi vapautumishetkeksi muodostuivat kuitenkin Pariisin monet rauhat I maailmansodan jälkeen vuosina 1918-20. Niissä vahvistettiin Itävallan ja Venäjän hajoavien keisarikuntien välialueella sijaitsevien kansojen itsenäistymisen, ja näin syntyivät ns. reunavaltiot. Niihin kuu-

luivat vanhojen Romanian, Unkarin ja Puolan lisäksi uudet Tšekkoslovakia, Liettua, Latvia, Viro ja Suomi. Jokaisella uudella kansallisvaltiolla oli tietysti ollut omat pitempiäikäiset kulttuuriset itsenäistymisvaiheensa ja lyhyet vapaussotansa, mutta kun tilanne vuoden 1920 tienoilla rauhoittui, sarja pikkuvaltioita oli vakiintunut hajoavan Venäjän tukeseen.

Kun näin ollen tarkastelemme juuri itsenäistyneen Suomen ja itsenäiseksi yrittävän Vienan asioita, tarkastelemme yhtä pientä osaa suuresta yleiseurooppalaisesta kansallisesta prosessista.

Pariisissaakaan ei itsenäisyyttä annettu kovin pienille kansanryhmille. Reunavaltioista pienimmät olivat pohjoisreunalla: Liettua (2,5 miljoonaa asukasta), Latvia (2 miljoonaa), Viro (1,1 miljoonaa) ja Suomi (3,5 miljoonaa). Pienemmille alueille luvattiin vain ns. kulttuuriautonomia. Pohjoisen suunnalla tällainen oli esim. Ahvenanmaa, joka meren selkeästi erottamana ja 60-vuotisen suurpoliittisen demilitarisoinnin ansioista sai omat paikalliset maapäivät ja vahvat kielelliset takuut vain noin 40 000 henkeä käsittävälle väestölleen.

Euroopassa oli jäljellä muutamia jäänteitä keskiaikaisista kääpiövaltioista, joita naapurit eivät koskaan olleet viitsineet liittää itseensä, kuten Luxemburg, Liechtenstein, Monaco ja San Marino. Vastaavat lienevät kuvastelleet pieniä, itsenäisiä paikallisvaltioita itselleen ajavien piirien mielessä kulttuuri-autonomian vaihtoehdona. Suurpolitiikassa ei kuitenkaan milloinkaan ollut tarkoitustakaan lisätä sellaisia; tämä oli puhdasta toiveajattelua. Sensijaan suurpolitiikassakin suostuttiin helposti rajansiirtoihin,

joissa kielelliset vähemmistöt pääsivät omakieliseen ympäristöön, meitä lähimpänä Sleswigin tanskalaiset, jotka Pariisin päätöksillä siirrettiin paikallisten kansanäänestysten jälkeen 1920 Saksasta Tanskaan.

Kun ajatellaan ns. heimosotien kautta, silloinen mentaliteetti, joka uhkarohkeudessaan vaikuttaa nykyihmisestä aluksi oudolta, tulee tällaista yleistäustaa vastaan ymmärrettävämmäksi. Reunavaltiot olivat itse asiassa mitättömän joukon pystyneet eroamaan sekasortoon joutuneesta, hajoavasta Venäjältä. Maan jättäjäismäinen koko ei näissä oloissa ollut vaikuttanut ainakaan koko painolaan lopputulokseen. Eikö reunavaltioiden synnyn tuore esimerkki voisi toistua esim. Inkerissä, Aunuksessa tai Vienassa? Reunavaltioiden vapautusarmeijat olivat olleet pieniä - ehkä sama onnistuisi uudelleen Itä-Karjalassa, varsinkin jos Suomesta saataisiin edes vapaaehtoista tukea, saati jos Suomen vakinainen armeija auttaisi. Muutamien sadan tai muutamien tuhannen vapaaehtoisen sotilaallisella arvolla ei nykyperspektiivistä luulisi olevan mitään merkitystä, mutta näissä oloissa sillä oli. Sotilaallisuuspoliittinen ratkaisu lykkäytyi tarpeeksi pitkään, jotta suurvalloilla olisi ollut aikaa, jos ne olisivat halunneet. Näin ei vain käynyt. Suurvaltojen tuki, joka oli monen reunavaltion syntyä edistänyt, jäi Vienasta puuttumaan, mikä oli tärkein syy tappioon. Suomeen liittyminen olisi ehkä muutamille Vienan rajapitäjille onnistunut, kuten Sleswigin tanskalaisille Tanskaan liittyminen, mutta sitä ajettiin, kuten pian näemme, koko ajan vain toissijaisena mahdollisuutena. Näin itsenäisen Vienan tragedia täyttyi 1922. Mutta menkäämme yleisistä taustoista paikallisiin yksityiskohtiin.

Vienan asutus- ja talus-tilanne

Itä-Karjalan eli nykyisen Karjalan tasavallan karjalainen

asutus käsitti vuosisadan vaihteessa (1897) noin 80 000 henkeä (Suomen suku I s. 93), joista noin 20 000 pohjoisessa Vienassa ja noin 60 000 eteläisessä Aunuksessa. Vanhastaan venäläisväestö oli asettunut alueen suurten vesistöjen varsille: Syvärin molemmiin puolin, laajaan Äänisniemeen, Äänisjärven itäpuolelle Puudosiin sekä Valkean meren koko rannikolle Sorokasta Kantalahteen. Venäläisväestö oli vuosisadan vaihteessa jo hiukan suurempi kuin karjalaisväestö, noin 85 000 henkeä. Myöhemmin karjalaisväestön suhteellinen osuus on väestöltään kasvavalla alueella jyrkästi laskenut (v. 1926 noin 41 pros., v. 1959 noin 30 pros. ja 1989 noin 13 pros.). Ensimmäisen maailmansodan aikana Pietarista Petroskoin kautta Muurmanskiin vedetty Muurmännin rata, Karjalan teollistuminen yleensäkin ja voimakas kaupunkilaistuminen, kun pikkukylät on sodan jälkeen tietoisesti hylätty, on vaikuttanut tilanteen muuttumiseen täysin venäläis - ym. väestön eduksi. Heimosotien aikana karjalaisväestöä kuitenkin oli vielä paljon, sitä enemmän mitä lähemmäksi Muurmännin radasta tultiin. Esim. Kiestinki, Uhtua, Rukajärvi ja Paatene olivat vielä täysin karjalaisia keskuksia, joissa yhteistoiminnalle oli sopivat puitteet.

Talouselämässä oli suuria eroja eteläisen Aunuksen ja pohjoisen Vienan välillä. Aunuksessa oli sentään melkoinen peltoviljely ja lähes oma-varaisuus, varsinkin etelässä, mutta erityisesti Viena oli tuontiviljan ja sivulinkeinojen varassa. Taloudellisessa mielessä maan yhteisömuoto oli Vienassa suoranainen epäkohta. Valtio omisti käytännöllisesti katsoen kaiken maan Vienan Karjalassa (98,5 pros. vuonna 1908). Sen metsiä suojeltiin tehokkaasti vahingollisena pidetyltä kaskeamiselta ja metsätykseltä, vaikka niitä ei päästy suuremmin käyttämään muuta kuin Vienanmeren ja Äänisen vesistöjen vaikutuspiirissä, josta tehtyä puutavaraa voitiin uittaa suurelle menekki-alueelle

Pietariin. Vienan maanviljelys oli alikehittynyt; vain noin kolmasosa viljasta saatiin paikalta. Vaikka on tietoja viljan tuonnista sinne Suomenkin suunnalta, uusin tutkimus (J. Juhani Kortessalmi, diss. 1996) osoittaa, että pääosa viljasta tuli kesällä meritse Arkangelista Vienan Kemiin, Kantalahteen tai Knäsöihin ja sieltä talvella hevos- tai porokyydillä Vienan kyliin, jopa Suomen puolelle Kuusamoon asti (s. 258 ym).

Aunuksen mir-laitos (kylän peltojen yhteisomistus) aiheutti laiskuutta, koska aika ajoi (noin 10-25 vuoden välein) tapahtuvassa uusjaossa hyvin muokattu pelto saattoi siirtyä toiselle viljelijälle. Sivuelinkeinot olivat siten Karjalan väestölle täysin välttämättömiä ja esim. laukkukauppaa käytiin siksi sekä Sisä-Venäjän että Suomen suuntiin, vaikka se ei ollut kovinkaan kannattavaa. Suomessa arvioidaan liikkuneen 1850-luvulla noin 1 000 vienalaista laukkukauppiasta joka vuosi. Vienalaisilla oli siihen parhaat mahdollisuudet, koska Vienan murre oli karjalaismurteista lähimpänä suomen kieltä, ja heidän kansankulttuurissaan oli paljon suomalaisia piirteitä, vallankin uudemmissa asioissa. On voitu osoittaa, että 1700-luvun lopulla ja 1800-luvun alussa Suomesta on tapahtunut myös melkoista uudisasutusta Vianaan, esim. Uhtuan seudulle (Matti Pöllä, diss. 1995).

Karjala-harrastus Suomessa ja päivävastoin

Karjala-harrastus ja ihanointi Suomessa sai alkunsa, kun jo 1830-luvulla Lönnotin ansiosta havaittiin Kalevalan runojen, joita pidettiin hajonneena suomalaisena kansalliseepoksena, erityisen hyvin säilyneen Vienan kylissä, mistä niitä kerättiin jatkuvasti lisää. Myöhemmin vuosikymmeninä lukuisat kielitieteen, kansatieteen ja maantieteen edustajat tekivät Itä-Karjalaan tieteellisiä tutkimusretkiään. Sitten 1890-luvulla oli kuvataiteilijoiden (esim. Gallén, Sparre) ja arkkitehtuurin tutkijoiden (esim. Blomstedt ja Sucksdorff) sekä kirjailijoiden (Kianto, Paulaharju) toivoretkien vuoro.

Vuonna 1880 oululainen lehdimies A. V. Ervasti julkaisi alueesta matkakirjan, joka varsin poliittisavyyteisesti todisteli, kuinka samaa Suomen heimoa asuu valtakunnanrajan molem-

min puolin. Koska hänen rahoittajinaan toimivat Oulun teollisuuspiirit, taloudellisia intressejä Vienan laukkukauppaa Suomeen harjoittaviin pitäjiin päin voi ehkä olla asiassa mukana. Tiedetään eriden sahamiesten (Johan Nordbladin ja K.V. Åkerblomin) 1885 tutkineen mahdollisuuksia uittaa puuta Karjalasta Suomeen. Ete-lämpänä uittoja oli paljonkin Repolasta Lieksajoen vesistöön.

Toinen suomalaisten Karjala-intressien keskus muodostui Sortavalaan, jonka opettajaseminaari koulutti heimoaattetta tunnustavia opettajia Laatokan Karjalan pitäjiin. Seminaarin opettajat retkeilivät mm. runonkeruussa kuitenkin jo 1882 Aunuksen puolellakin, koska myös he katsoivat kansan olevan samaa rajan eri puolilla. Ajan idealistinen henki näkyi 1800-luvun toiminnassa hyvin.

Vienalaisten omasta kansallisesta heräämisestä on merkkejä jo vuosisadan vaihteessa. Venäjän suurlakon johdosta Vienassa järjestettiin 1905 suuri Uhtuan kansalaiskokous, jossa Venäjän duumalle lähetetyllä noin 3 000 hengen allekirjoittamalla anomuksella pyrittiin parantamaan alueen taloudellisia ja henkisiä oloja. Vaadittiin valtakuntaan äänioikeutta, yhdistymisvapautta ja perustuslaillista valtiomuotoa. Tärkein paikallinen reformisuunnitelma oli valtion metsien jakaminen niin, että Vienan talonpojatkin pääsisivät niistä osallisiksi. Lähes tietömään maakuntaan piti rakentaa maanteitä; sairaaloita ja apteekkeja olisi perustettava jne. Oma kieli pitäisi saada kouluihin opetuskieliksi ja kirkkoihin jumalanpalveluskieleksi. Hyvin perustellusta anomuksesta ei kuitenkaan seurannut mitään, pikemminkin se kiinnitytti tietoista venäläistämistä.

Koska tehokas venäläistämistyö alkoi Itä-Karjalassa samaan aikaan vuosisadan vaihteessa, kun Bobrikov sitä Suomessa harjoitti, Suomeen muutaneet, lähinnä laukkukauppaa organisoineet entiset vienalaiset tukkukauppias Aleksei Mitron johdolla perustivat Vaasassa 24.4.1906 Vienan Karjalaisen Liiton. Se järjestäytyi Tampereella saman vuoden elokuussa useiden suomalaisten kulttuurihenkilöidenkin osallistues- sa asiaan. Liiton toiminta pääsi nopeasti hyvään vauhtiin. Se levitti erikoisesti Vianaan omia sanomalehtiään, perusti eri pitäjiin 22 lukutupaa, jakoi aapisia ja lähetti kansanopistokurs-

seille vienalaisia Suomen puolelle Kuusamoon. Yhdistyksen aloitteesta myös posti- ja tieyh- teyksiä Suomesta Vianaan parannettiin. Suomen julkistamie- lipidettä heräteltiin esitelmä- matkoilla. Venäläiset vira- omaiset estivät kuitenkin pian liiton lehden julkaisemisen ja lopulta yhdistyksen muunkin toiminnan. Eräänlaiseksi kirjalliseksi testamentiksi ensimmäi- sestä toimintavaiheesta jäi suuri Karjalan kirja (WSOY 1910).

Vienan pahin venäläistämiskausi sattuu vuosiin 1908-14. Olojen vapauduttua Venäjän porvarillisen vallankumouksen jälkeen 1917 yhdistys jatkoi toimintaansa Karjalan Sivistysseurana, jonka muodollinen uusi perustamispäivä on 28.5.1917. Jo samana kesänä järjestettiin sen toimesta taas suuret heimojuhlat Uhtualla.

Venäjän porvarillinen val- lankumous, joka 2.3.1917 johti keisarin kruunusta luopumiseen ja ns. väliaikaisen hallituksen muodostamiseen, aiheutti sen, että mainitussa Uhtuan koko- uksessa 13.7.1917 ryhdyttiin suunnittelemaan autonomisen Karjalan valtion, ”Karjalan hallintoalueen” perustamista. Autonominen Karjalan rajaksi suunniteltiin Syväriä, Äänisjär- veä, Uikujokea ja Vienanmerta sekä suoraa linjaa Kantalahdes- ta Suomen rajalle; lännessä rajana olisi Suomen raja. Hal- lintoelimiksi tulisivat kyläko- koukset, kunnanneuvostot ja - valtuuskunnat, maapäivät ja ”Karjalan ylineuvosto”, halli- tus. Ylin hallinnollinen virka- mies olisi komissaari. Raha-, posti-, sota- ja oikeuslaitos jäisivät yleisvaltakunnallisiksi Venäjän kanssa, mutta omalle aluehallinnolle siirtyisivät maanomistus-, liikenne-, kou- lu-, terveydenhoito-, hallinto- ja järjestelyasiat. Omia sisäisiä veroja suunniteltiin. Alueesta muodostettaisiin oma Karjalan hiippakunta oman arkkipiispan alaisena. Komissaari ja arkki- piispa asuisivat Petroskoissa. Myös talousasioista kuten teis- tä, rautateistä ja kanavista teh- tiin tarkkoja suunnitelmia. Ko- kouksen pöytäkirjat julkaistiin painosta (Raimo Ranta, Vienan Karjalaisten Liitosta Karjalan Sivistysseuraksi 1906-22, Tam- pere 1997, s. 119-123).

Aktiivisella Karjalan Sivi- tysesuralla oli varmaan vaiku- tusta mielialojen kehittymiseen Karjalan puolella. Seura oli kuitenkin pääasiassa Suomes- sa asuvien Vienan emigrant- tien yhdistys, ja Karjalan pai- kallinen mielipide oli perim- mältään riippumaton siitäkin.

Niinpä suuressa vienalaisten kansalaiskokouksessa Uhtualla 27.1.1918 päätettiin, ettei autonomia riittä tavoitteeksi, vaan täytyy saada itsenäinen Karjalan tasavalta, jonka Viena, Aunuksen ja Arkangelin seudun karjalaiset muodostai- sivat. Suomeen liittymistäkin ehdotettiin - Suomihan oli itse- näistynyt 6.12.1917 - mutta mielipide jäi vähemmistöön. Vastaava aunuksien kokous Poventsassa 11.-24.2.1918 tyy- tyi sensijaan kannattamaan vain autonomiaa Venäjän yhteydes- sä. Täällä Suomea ei edes mai- nittu. Aunus, jonka kieletkin (lyydi ja livvi) olivat vähän eri- laisia, oli Suomelle selvästi vie- raampi kuin Viena, jonka kieli- muoto oli lähempänä suomen kieltä ja josta laukkukauppa Suomeen pääasiassa lähti. Venäläinen tutkimus on luonnehtinut, että karjalaiset lopulta torjuivat tasapuolisesti sekä suomalaisen kulttuuris-poliitti- sen vaikutuksen Vianaan että venäläisen uskonnollis-kiel- lisen vaikutuksen Aunukseen, koska kumpikaan puoli ei toi- minnassaan ottanut kylliksi huomioon Karjalan omaa kieltä ja erikoisoloja.

Taistelut Vienassa v. 1918

Uusin tutkimus - Jouko Vah- tola 1988 - on pystynyt osoitta- maan, miten vuonna 1918 pää- tös Karjalan asioihin puuttumi- sesta syntyi Suomessa. Ensiksi Karjalan Sivistysesura (A. Mit- ro ym.) ja eräät kuopiolaiset aktivistit (kapt. Carl Wilhelm Malm jne.) alkoivat jo vapaus- sodan aikana, helmikuun lopul- la 1918 ehdotella, Suomen hal- litukselle ja ylipäällikölle Vianaan lähetettävää retkikuntaa. Vaasan hallitus meni niin var- hain kuin I.maaliskuuta yksimielisesti asian taakse, koska pelättiin Pohjois-Suomesta Itä- Karjalaan lukuisina paenneiden Suomen punaisten hyökkäävän sieltä valkoisen Suomen selus- taan. Mannerheim laajensi Viana koskevan suunnitelman so- tilaallisista syistä myös Aunuk- seen. Hän piti kuitenkin hyvin tärkeänä karjalaisten omaa toi- mintaa, jota suomalaiset vain tukisivat. Muodollisesti Suo- men valtio ei siten osallistuisi Itä-Karjalan puoleiseen sotaan. Mannerheimin päämaja teki vapaus sodan osana 8.3.1918 suunnitelman kolmea sama- aikaisesti toteutettavaa ope- raatiota varten Kuusamosta Kantalahteen, Kuhmosta Ruka- järvelle ja Sortavalasta Petros-

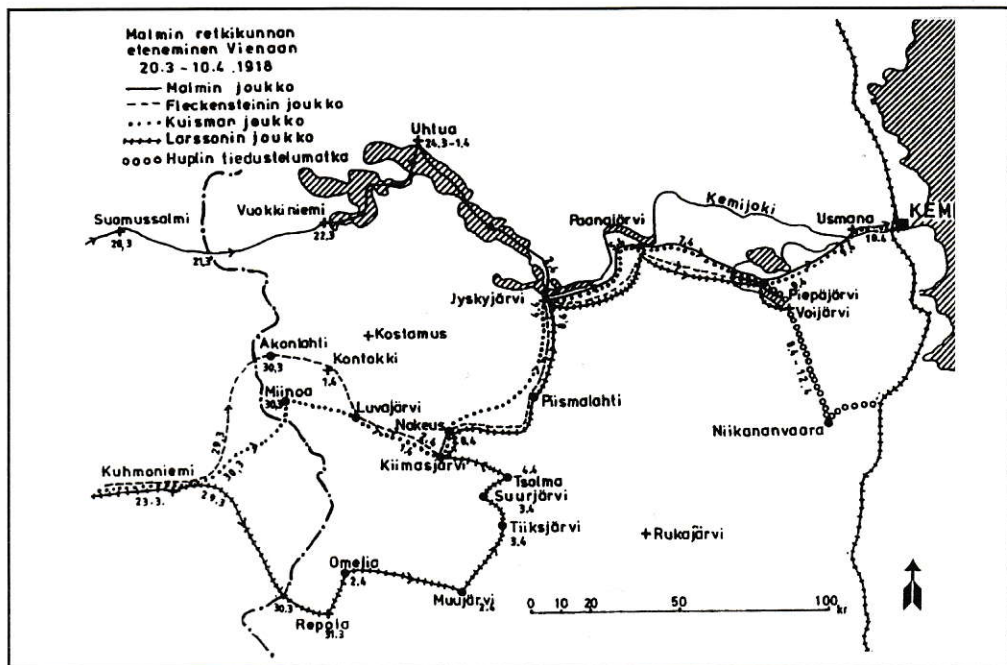
koihin. Ne torjuisivat sivusta-vaaran.

Toiseksi oululaiset aktivistit (Isak Kaitera, F.A. Riekki ym.) saivat maaliskuussa tietoja Kantalahdesta ja Knäsöistä, että sinne paenneet punaiset suunnittelisivat hyökkäystä Pohjois-Suomeen jopa 3 000 miehen voimin. Heitä vastaan kerättiin vakinaisia rajavartioujoukkoja Kuolajärvelle (nyk. Sallaan) ja Kuusamoon. Kolmanneksi Pohjois-Suomen aktivistit (ylimetsänhoitaja Hugo Sandberg, jääkäri Kurt Martti Wallenius ym.) suunnittelivat Pohjois-Vienan ja Kuolan aktiivista valtaamista mm. saadakseen sieltä valkoisten käyttöön venäläisten sotatarvikevarastoja. Mannerheim yhdisti kaksi viimeainittua aloitetta yhtenäiseksi suunnitelmaksi 14.3.1918. - Englantilaiset ja ranskalaiset suorittivat kuitenkin maihinnousun Murmanskiin jo 6.3.1918 ja saksalaiset Ahvenanmaalle 5.3.1918, mikä monimutkaisti ulkopolitiittista tilannetta entisestään.

Maaliskuun lopulla 1918 - siis vielä ennen vapaussodan ratkaisevaa Tampereen operaatiota - taistelu Itä-Karjalasta alkoi. Pohjoisimpana jääkäriyliluutnantti K. M. Wallenius keräsi Kuusamoon noin 500 miestä, osin asevelvollisia, osin vapaaehtoisia ja eteni 28.3 Paanajärvelle Suomen rajalla ja eräisiin Oulangan kyliin Venäjän puolella. Luutnantti O. Willamon komennuskunta, pääosin asevelvollisia, lähti Kuolajärveltä vartioon Suomen puolella rajaa olevaan Nivalan kylään, jossa se 24.3 voitti idästä kimppuunsa yrittäneen 500 miehen punakaartilaisosaston. Vapaussodan rintama täällä jäi rajan pintaan.

Parempi menestys oli keskilohkolla kapteeni C. W. Malmilla, joka onnistui 16.3 mennessä keräämään Kuopioon noin 370 vapaaehtoista. Ne hän jakoi kolmeksi komppaniaksi. Aseistus, varusteet ja muona saatiin Suomen päämajalta. Mukaan otettiin noin 2 000 kivääriä, jotka oli tarkoitettu jalkaa kapinaan nousseille venäläisille. Kuljetukset tapahtuivat junalla Kajaaniin. Malmin johtama 1. komppania matkasi hevostalonnassa Suomussalmen kautta Raatteen kylään, missä raja ylitettiin 21.3 paraatimarssissa lippu liehuen. Vuokkiniemessä saatiin 22.3 ystäväallinen vastaanotto.

Ilman vastarintaa saavuttiin 23.3 Uhtualle, jonne jäätien viikoksi. Karjalaiset eivät kuitenkaan ottaneet Malmin retkikun-

Malmin retkikunnan eri osien eteneminen Vienaan maaliskuun lopulla ja huhtikuun alussa 1918. (Jouko Vahtolan teoksen "Suomi suureksi Viena vapaaksi" (1988) mukaan. Kartan piirtänyt Irene Ryyppö).

taa vastaan varsinaisena vapauttajana ja liittyneet siihen. Valistustilaisuuksia ensin pidettyään Malm sai silti suuressa Uhtuan kokouksessa 29.3 runsaat 300 allekirjoitusta papeeriin, jossa venäläisen hallinnon ja bolshevikivallan epäkohtiin vedoten pyydettiin Vienan Karjalalle Suomen hallituksen suojelusta. Mahdollisen Suomeen liittymisen ehtoista vienalaiset halusivat kuitenkin sopia erillisissä neuvotteluissa. Joka tapauksessa haluttiin kokonaan erota Venäjältä, itsenäiseksi tai autonomiseksi alueeksi.

Malmin osaston jälkijouk-

ko, 2. ja 3. komppania tulivat perästä eteläisempiä reittejä Kuhmoniemen ja Kiimasjärven kautta. Täälläkään karjalaiset eivät innostuneet, vaan kokouksissa Akonlahdessa 30.3, Kontokissa 1.4 ja Kiimasjärvellä 2.4 jäivät passiivisiksi. Jälkijoukot yhtyivät Jyskyjärvellä sinne huhtikuun alkupäivinä etenemistään jatkaneeseen Malmiin. Marsittiin peräkkäin päätietä Vienan Kemiä ja Muurmannin rataa kohti. Paanajärvellä oltiin 5.4, Piepajärvellä 8.4 ja Usmanassa 9.4, jo aivan Kemin tuntumassa. Muurmannin rataa ei saatu räjähdysai-

neiden puutteessa katkaistuksi, kun parin puusillan polttaminen ei punajoukkojen vastarinnan vuoksi onnistunut. Varsinainen Kemin taistelu 10.4 tapahtui kaupungin länsipuolisilla harjanteilla vahvempia punaisia puolustajia vastaan; Muurmannista eteneviä englantilaisia ei täällä vielä ollut. Hyökkäys, johon jälkijoukot eivät edes ehtineet mukaan, ei onnistunut, vaan muuttui perääntymiseksi. Takaisin Piepajärvellä oltiin 11.4 ja Paanajärvellä levättiin pari päivää 15.4 saakka. Kelirikkoisia teitä vetäydettiin Uhtualle, jonne 17.4

Retkikuntalaisia kuularuiskuineen Uhtuan vanhan postitalon luona kesällä 1918.

saavuttiin enemmittä tappioita.

Asemasotalinja vakiintui Suomen päämajankin määräyksestä Uhtualle kesään saakka. Tiedetään Englannin hallituksen uhanneen 9.4 Vaasan hallitusta sodanjulistuksella, jos suomalaiset hyökkäivät Muurmannin radalle. Malmin joukolla ei aluksi ollut hätää, sillä huolto sentään toimi niin kauan kuin Suomen vapaussota kesti, mutta sen jälkeen se huononi ja lomia saaneet vapaaehtoiset jättivät yleensä palaamatta. Mannerheimin ero toukokuussa heikensi joukon virallista asemaa. Malmin oli vapautettava talven vapaaehtoiset 30.6 lukien. Suomesta saatiin kuitenkin uusia vapaaehtoisia, ja Uhtualle ja lähipitäjiin perustetut paikalliset karjalaiset suojeluskunnat osallistuivat vartiopalveluun. Kun hyökkäystä Kemien suunnalta ei kuulunut, tilanne oli kesällä 1918 tasapainossa Uhtuan suunnalla ja mahdollinen rintama hyvän matkaa Suomen rajasta itään. Sodan luonne vain muuttui tästä lähin heimosodaksi.

Pohjoisemmassa Kuusamossa kävi varsin samalla tavalla. Wallenius eteni heikosti koulutetuilla pääosin vakinaisilla joukoillaan 3.4 rajan yli Tuutsan ja Soukelon kyliin. Kanaseen päin vetäytyviä pääasiassa suomalaisia punaisia vastaan syntyi Kivisalmella 6.4 ratkaisematon taistelu, josta molemmat osapuolet laukaustenvaihdon jälkeen pakenivat. Soukelo jäi valtaamatta uudellakin yrityksellä 8.4. Alakurtista Venäjän puolelle edennyttä pohjoisin osasto hävisi Kuivitsan kylän taistelun 7.4. Taistelujen johdosta punaiset kuitenkin vetäytyivät huhtikuun lopulla itään. Karjalaiset kylät jäivät suomalaisille, mutta kaikkein taivutellusta huolimatta väestö halusi täälläkin olla puolueeton. Vapaussodan päätyttyä Walleniuksen joukot vedettiin Suomeen ja kesällä niistä tuli Lapin I rajavartiopataljoona Sallan rajalle. - Etelässä ajateltu hyökkäys Aunukseen jäi kokonaan tekemättä, koska Viipurin operaatio vaati kaikki joukot.

Vapaussodan loppuvaiheissa Mannerheimin päämajassa laadittiin 11.5.1918 uusi, laaja sotilaallinen suunnitelma Itä-Karjalan kysymyksen kokonaisratkaisuksi, koska tilanne Suomen alueella ratkeaisi lähiviikkoina voittoisasti. Vakain joukoin Kuolajärveltä hyökkäisi Kantalahahteen (osasto Wallenius), Uhtualta Vienan

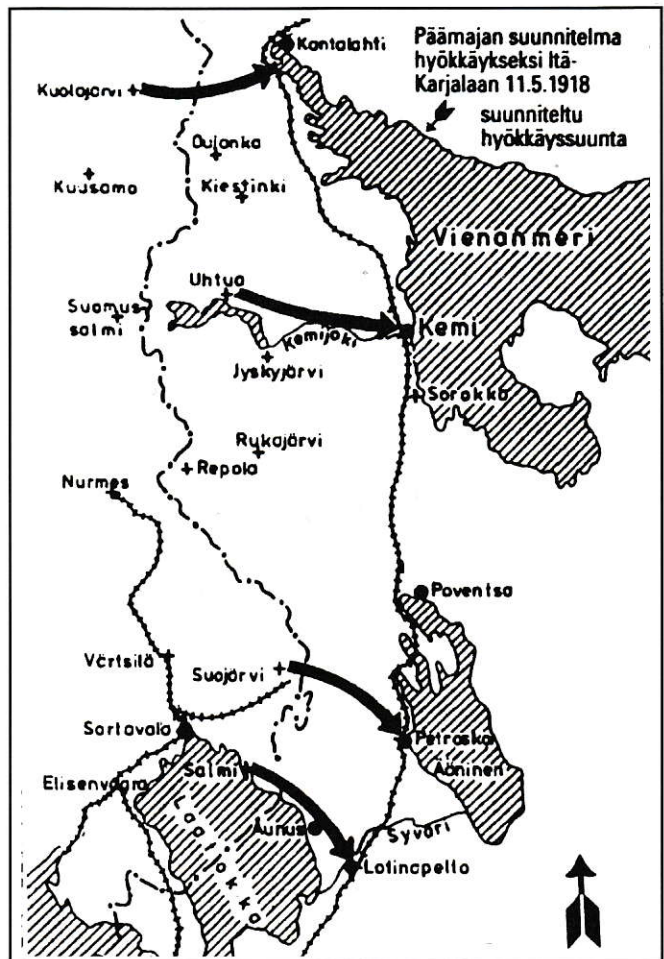
Kemiin (osasto Malm), Suojärveltä Petroskoihin ja Salmista Aunuksen kaupungin kautta Lotinapeltoon Syvärille. Tässä Suomi siis olisi aktiivinen. Mannerheimin on väitetty tähytelleen jo Pietarin suuntaan.

Eteläisiin suuntiin keskitettiin ”kylvöloman” jälkeen vakinaisia rykmenttejä loppukesästä 1918; päälliköksi suunniteltiin 22.6.1918 evl Hägglundia. Mannerheimin ero toukokuussa ja alussa ilmennyt Saksan haluttomuus auttaa yrityksessä lykkäsivät sen epämääräiseen tulevaisuuteen.

Suomi suureksi -Viena vapaaksi

Nyt poliittinen tilanne oli kuitenkin kypsytynyt sellaiseksi, että heimopiirit alkoivat saada Vienan kansalta entistä suurempaa tukea. Kun Venäjän hallitus ei ollut reagoinut Vienan autonomia-aloitteeseen 1917 ja kun bolševikkeihin ei tässä suhteessa senkään vertaa luotettu, kun Suomi oli ehtinyt itsenäistyä ja Malmin vapaaehtoisjoukko oli Uhtuan suunnalla hoitanut asiansa neuvotellen eikä määrällen, niin Uhtuan Petrunpäivän juhlat 12.-14.pnä heinäkuuta 1918 muodostuivat eräänlaisiksi Vienan itsenäisyysjuhliksi. Kuntien edustajat pohtivat siellä ”Valkoisen Karjalan” olojen järjestämistä ja juhlissa puhuivat sekä vienalaiset aktivistit (Vasilii Keynäs, Sakari Alanko, Matti Väisänen) että suomalaiset heimoharrastajat (Ilmari Kianto, Väinö Salminen) mm. aiheesta ”Suomi suureksi - Viena vapaaksi”. Karjalan Sivistyseuran tuolloin Uhtualle pidetty yleiskokous päätti nyt pyrkiä Itä-Karjalan liittämiseen Suomeen.

Aatteellisesti merkittävässä ja kauniissa kesän 1918 kokouksessa ei päästy käsittelemään hallinnon kehittämisen yksityiskohtia ollenkaan siinä mitassa kuin tasan vuotta aikaisemmin. Täytyy ajatella, että edellisvuotiset päätökset katsottiin edelleen sopiviksi suunta-aiheiksi, vaikka niitä nyt tul-taisiinkin soveltamaan Suomen yhteydessä. Nyt käsiteltiin mm. kielin ja kouluolojen järjestämisestä. Vaadittiin kansan kieltä sekä kirkkoihin että kouluihin. Pitäisi perustaa sekä hengellinen seminaari että erillinen opettajaseminaari, oppikouluja suurille paikkakunnille ja kansakouluja pienillekin. (Ranta 1997 s. 137-139). Edustajakokous lähetti lähetystön

Suomen päämajan suunnitelma hyökkäykseksi Itä-Karjalaan 11.5.1918. (Jouko Vahtolan em. teoksen mukaan).

Suomen hallituksen luo, mutta Karjalan Sivistyseura lähetti edustajansa Berliiniin asti Saksan ylimmän sotilasjohdon paikkeille.

Tässä vaiheessa, kesällä 1918, Suomessa olevat saksalaiset alkoivat - Muurmannilta etenevien englantilaisten vuoksi - jo tuntea mielenkiintoa Itä-Karjalaan, mutta heidän toimensa jäivät lopulta suunnitelma-asteelle.

Malmin palattua Uhtuan heimojuhlien jälkeen heinäkuussa 1918 kunnialla kotiin, jääkärikapteeni Toivo Kuisma sai suunnan komentoonsa. Syyskuussa 1918 hän joutui kuitenkin vetäytymään - tai suorastaan murtautumaan - Uhtualta ja Vuokkiniemestä suomalaisten punaisten ylivoiman

edestä Suomeen. Ensimmäinen Vienan retki, joka Repolaa lukuun ottamatta päättyi syksyyn 1918, on käsiteltävä Suomen vapaussodan melko suoraksi seurausilmiöksi, alkujaan punanapelon aiheuttamaksi osaksi itse vapaussotaa. Kevästä 1918 lähtien siirryttiin kuitenkin jo heimosotien aktiivisempaan kauteen.

(Artikkeli ”Vienan heimosodat ja itsenäistymisajatus” ilmestyi Vapaussodan Perinnettä ry:n kustantamana 26-sivuisena kirjasena Raateen muistomerkin paljastusjuhlaan 12.7.1998. Julkaisulupa saatu tekijältä ja kustantajalta. Jälkimmäinen osa julkaistaan KH:n seuraavassa numerossa 3-4/1999)

Kiitoksia avustanne!

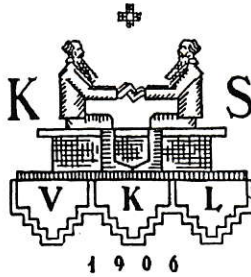
Kunnioitettavat ystävät Suomesta! Paikkakuntamme hallinto vilpittömästi kiittää Teitä avustanne ja huolenpidostanne Mujejärven piirin kylissä, mm. Tikšan, Lietmajärven ja Kiimasjärven asukkaille. Oikein paljon kiitoksia kestävyystänne ja uskostanne suunnitelmiin, joita olemme yhdessä laatineet.

Taluspula Venäjällä ja Karjalassa loppuu, mutta ystävät jäävät!

Lietmajärvellä, 20.1.1999

VLADIMIR F. SHALOVA
paikallispäällikkö

TAPAHTUI OMASSA PIIRISSÄ

Karjalan Sivistysseura ja Säätiö Väinölä jakoivat stipendeinä 140 000 mk

Karjalan Sivistysseura jakoi joulun alla yhdessä Säätiö Väinölä'n kanssa yli 90 opiskelustipendiä. Jaettava summa oli yhteensä 140 000 markkaa. Hakemuksia tuli tällä kertaa niin runsaasti, että kaikille ei apurahaa voitu antaa.

Viime vuoden apurahojen saajista 17 oli opiskelemissa ulkomailla ja 23 stipendiaattia oli Karjalan tasavallasta opiskelemassa Suomessa.

Apurahoja Petroskoin yliopistossa ja pedagogisessa yliopistossa kansallisia kieliä opiskeleville on annettu erikseen jo viime vuoden helmikuussa ja uudelleen syyskuussa.

Vuoden 1999 opiskeluapurahojen hakemisesta ilmoitetaan Karjalan Heimon syyskuun numerossa. - IH

Kostoja, rätsinöitä ja paikkoja kaivataan ensi kesän näyttelyyn

Seurasäätiö järjestää ensi kesänä ITÄKARJALAISEN PUKUNÄYTTELYN Kansantaidekeskus Tomtebossa, Tamminiementie 1 Helsinki. Näyttelyllä Seurasäätiö haluaa näin Kalevalan juhluvuonna kiinnittää huomiota laulumaisten rikkauteen ja värikkyyteen myös pukukulttuurin osalta. Pukukeruu järjestetään yhteistyössä Karjalan Sivistysseuran kanssa.

□□ Pyydämme ystävällisesti niitä, joilla on itäkarjalaisia pukukokonaisuuksia tai yksittäisiä puvun osia yksityiskokelmaansa, ottamaan yhteyttä Seurasäätiön toimistoon.

Seurasäätiö ja Meilahden huvila-alue ovat pääkaupunkilaisten ja matkailijoiden suosituimpia käyntikohteita Helsingissä. Seurasäätiö käy vuosittain lähes puoli miljoonaa kävijää. Myös Villa Tomtebon kesänäyttelyissä vierailee useita tuhansia kävijöitä, joten puvut tulevat olemaan suuren yleisön nähtävissä.

Villa Tomtebo on arkkitehtiprofessori Gustaf Nyströmin itselleen kesäasunnoksi vuonna 1893 suunnittelema ja rakennuttama rakennus, jossa Seurasäätiö on toiminut v:sta 1975 lähtien. Tomtebossa on säätiön toimisto ja kahdessa alakerran salissa pidetään vaihtuvia suomalaisia ja ulkomaisia kansantaidenäyttelyitä. Näyttelyihin on yleisöllä vapaa pääsy.

Yhteydenotot ja lisätiedot Seurasäätiön toimistosta ark. klo 9-16. Pääsihteeri Aila Nieminen, puh. (09) 484 234 ja toimisto -ja näyttelysihteeri Saara Paatero, puh. (09) 484 511 (ma-ke).

SEURASAARISÄÄTIÖ

Karjalan Heimon seuraavaan numeroon tarkoitettu aineisto tulee lähettää toimitukseen viimeistään 13. maaliskuuta mennessä. - Älkää unohtako perheutisia, merkkipäiviä jne.

Kuulumisia Kemistä

Pauli Timonen toivottaa jäsenistön tervetulleeksi joulujuhlaan.

Muamot ja tuatot katselevat meitä varmaan hyväksyvästi taivahasta, sillä alaosastomme toiminnan uudelleen herättämisen jälkeen olemme olleet varsin vilkkaasti liikkeellä. Kainken, mihin olemme tarttuneet, olemme tehneet loppuun saakka palavalla innolla. Tämän on osoittanut mennyt vuosikin, jonka aikana touhuhimme ikimuistoisina olevien asioiden kohentamiseksi.

Karjalaisille kirkko ja uskonto ovat tiiviisti kulttuuriin liittyviä asioita. No, eipä heimolaisia tarvinnut kauan yllyttää, kun jo Kemin ortodoksien kirkon aita hohti valkoisena ja vähintään uuden veroisena. Aidanmaalaukset olivat esim. ekumeenista talkoista ja karjalaisesta hengestä.

Kemin karjalaisille "pyhiä paikkoja" ovat Karihaara, Veitsiluoto ja Laitakari. Niitä muistellaan aivan silmästä kostuu, kun muistelujen myötä nousee esille jo tuonilmaisiiin siirtynyt heimokunta, joka yksinkertaisella ja vakaalla työllä nosti karjalaisuuden ylös pakolaisuuden häpeästä.

Laitakari ja siellä eläneet ja työnsä tehneet saivat pysyvän muistomerkkinsä. Se on Kemin alaosaston ja entisten laitakari- laisten kunnianosoitus sille työlle, jota siellä on tehty. Ei liene mahdotonta seuraavaksi ruveta puuhaamaan vaikkapa muistomerkkiä Veitsiluodonkin alueelle: olemme myöskin innoikkaita.

Karjala itsekin sai menneenä vuonna meiltä huomiota osakseen, monessakin mieles-

sä. Näkyvintä oli varmaan sieltä lomailemaan saapuneiden koululaisten vierailu Timosen ja Turpeisen perheissä. Kaikki olimme joukolla asiassa mukana. Toivottavasti lapsille jäi hyvät muistot isäntäperheistä, meistä muista mukana olleista ja myös Kemin kaupungista.

Teeiltoja olemme viettäneet, kesäretkiä tehneet, vastojakin laatineet ja osallistuumme Kuusamon symposiumiin elokuvassa "vihreällä" joukolla.

Kyykkää olemme lyöneet koko vuoden tosissamme, ja onpa sauvojen lisäksi isketty myös sanan säilällä; silläkin tapaa perinne kehittyä ja yhteenukuluvuuden tunne vahvistuu. Onpa niinkin rohkeita huulia heitelty, että saa tänne tulla etelästä ken tahansa, niin kyllä miehen tai naisen vastuksen kohtaa, meinaan tässä kyykän jalossa taidossa. Jos joku (vaikka Rahikaisen Paavo) tämän haasteeksi kokee, niin ei muuta kuin yhteys Timosen Pauliin ja pelivälineet pussiin.

Koetamme muun työn ohessa koota talteen pakolaisperinnettä, auttaa heimolaisia rajan takana Karjalassa ja vaalia vanhoja perinteitä. Niin ja tervaa-kin on aiottu polttaa, uskokaa pois.

Nyt alkaneenakin vuonna toiminta jatkuu vilkkaana; tulossa on teiloja, kokouksia, kesätapahtuma, vastantekoretki ja tietysti hännänhuippuna pikkujoulu. Teeiltojen ja kokousten pitopaikkana on edelleen Kemin ort. kirkon seurakuntasali. - M. Takalo.

• **JUHLIEN VUOSI 1998 karjalaisessa Leinon perheessä.** - Turussa asuvat Marjatta (o.s. Hyvönen) ja Pekka Leino viettivät maaliskuussa 30 -vuotishääpäiväänsä. Toukokuussa vanhin poika Reko Leino väitteli ja promovoiin tekniikan tohtoriksi. Heinäkuussa vietettiin kuopuksen, Johannes Leinon rippijuhlaa. Ensimmäinen lapsenlapsi, syyskuussa syntynyt Riiko Pietari Leino, kastettiin marraskuussa. Joulukuussa tytär Reeta Tolonen valmistui filosofian maisteriksi suomen kielen alalta. Hänen tutkielmansa aiheena olivat sukulaisten nimitykset Inkerin kielissä. Reeta ja hänen miehensä Seppo Tolonen ovat toimineet Turun Yliopiston Savo-Karjalaisen Osakunnan emäntänä ja isäntänä vuosina 1997-98.

Reko Leino ja Reeta Tolonen kiittävät Karjalan Sivistysseuraa opiskeluaikana saamistaan apurahoista, joita käytettiin mm. talvipaltoon ja kihlasormusten hankkimiseen. Reko Leinon perhe on äskettäin lähtenyt vuodeksi Kaliforniaan, missä Reko tekee tekniikan polymeerikemian tutkimusta Stanfordin yliopistossa.

KULTAHÄITÄ viettivät perhepiirissä 5. p:nä joulukuuta viime vuonna Kerttu ja Yrjö Lahtinen Bro'ssa, lähellä Tukholmaa. Kerttu on omaa sukuaan Haukilahti. Hänen molemmat vanhempiensa ovat syntyisin Vienan Karjalasta Oulangan kunnasta, isä Soukelosta ja äiti Vartiolammista. Yli-lihin he siirtyivät 1923. Yrjön sukujuuret ovat Yli-Iissä.

Kerttu ja Yrjö hoitivat maatilaansa Yli-Iissä avioitumisestaan lähtien vuoteen 1968 saakka. Maa- ja metsätaloustöidensä ohella he hoitivat mm. seurakunnan suntion tehtäviä noin 15 vuoden ajan. - Vuonna 1988 he muuttivat Ruotsiin lähemmäs sinne aikaisemmin muuttaneita lapsiaan. Seitsemästä lapsesta viisi asuu nykyisin Ruotsissa. Kotitila jäi Mikko-pojan ja tämän Tarja-vaimon hoitoon.

N. Haukilahti

Lyydiläisille oma seura

Lyydin kielen ja kulttuurin tukemiseksi on perustettu oma seura Helsingissä. Alustava kokous pidettiin 1. 12.1998 ja järjestäytymiskokous 22. p:nä tammikuuta tänä vuonna. Perustajajäseniä oli yhteensä 20.

Seuran hallintoon valittiin lyydin kielen tutkija Miikul P a h o m o v, varapuheenjohtajaksi metropoliitta L e o, sihteeriksi Marjatta J e s k a n e n sekä jäseniksi Rauni-Maaria Kesälahti (rahastonhoitaja), Mikko Kii, Aune Kämäräinen ja Osmo Pekonen.

Lyydiläisen Seuran (Lüüdi-läine Siebr) tarkoituksena on mm. jatkaa lyydin kielen tutkimista ja merkittävien Pertti Virtarannan ja Juho Kujolan töitä sekä rakentaa uudestaan siteitä Suomen sivistyneistön ja kulttuurisesti arvokkaiden lyydiläiskylien välille. Tämän yhteistyön aiemmista nimistä mainittakoon mm. Martti Haavio, Yrjö Jylhä, Viljo Nissilä,

Olavi Paavolainen, Lauri Laiho ja Aimo Turunen. Seuran rekisteröinti on meneillään.

Seuran toimintamuotoja ovat Lyydinmaan ja Suomen kulttuurivaihdon järjestäminen, lyydin kielen ja kulttuurin säilyttäminen ja kehittäminen, julkaisutoiminta sekä kulttuurimatkat lyydiläisalueille.

23.3. (Franzenink. 13 klo 17.30) järjestetään Rauno Vellingin muistolle omistettu ilta, jolloin katsotaan hänen tuottamia videoita suomensukuista kansoista, erityisesti lyydiläisistä. Velling oli mukana seuran perustamiskokouksessa ja lahjoitti useita videokasetteja, mutta sitten, vain parin viikon kuluttua, tuli tieto hänen lähdistään tuonilmaisiiin.

Lisätietoja uudesta seurasta antavat Miikul Pahomov, puh. (09) 724 7014, Osmo Pekonen, puh. (014) 602 717 sekä Marjatta Jeskanen, puh. (09) 752 0003 (k).

Kuvassa (vasemmalta alk.): Marjatta Leino (synt. Sortavalassa, vanhemmat Linda ja Johannes Hyvönen Sortavalan maalaiskunnasta), Pekka Leino (vanhemmat Terttu ja Johannes Leino Viipurista ja Uudeltakirkolta), miniä Eira Jääskelä, Reko Leino, Reeta ja Seppo Tolonen ja Johannes Leino. Mummon sylissä Rekon ja Eiran esikoinen Riiko.

Osa Vienan kylää jää ilman tv-lähetystyksiä?

Vienan Karjalan kylät, ensi vaiheessa ainakin Jyskyjärvi, Luusalma ja Lietmajärvi, ovat jäämässä ilman tv-lähetystyksiä, kirjoittaa Karjalan Sanomat. Syynä tähän on yhteyksiä hoitavan Rostelekom Oy:n päätös vaihtaa Kostamuksessa sijaitsevat, runsaasti sähköä kuluttavat tv-lähetystyksiä kustannussyistä heikkotehoisempiin. Vuokkiniemäläisille yhtiö on luvannut, että kakkoskanava näkyy kylässä edelleen.

Kostamuksessa televisio näkyy hyvin ainoastaan siinä tapauksessa, että asuntoon on hankittu paikallisen kaapelitelevision maksullinen kytkentä. Se

tietää muutaman kymmenen ruplan lisäkuluja kuukaudessa.

Kostamuksen kaupungin johto on neuvotellut Rostelekomien kanssa saadakseen sen luopumaan aikeistaan, mutta tuloksetta. Asiassa on vedottu myös tasavallan hallitukseen.

Suurteholähetystyksiä hankittiin neuvostoajana kaupungin ja kombinaatin yhteistyönä. Päällimmäisenä motiivina ei kuitenkaan ollut karjalaiskyläen asukkaiden etu, vaan se, että propagandalähetystyksiä näkyisivät myös Suomen puolella.

□ □ **Karjalan historia** ja maantieto sekä karjalan kieli jäävät ilmeisesti pois ensi vuonna Kostamuksen koululaisten lukujärjestyksestä. Rahapulan vuoksi opetusohjelmia joudutaan supistamaan ja ensimmäisinä ovat tulilinjalla sellaiset oppiaineet, joilla katsotaan olevan vähiten merkitystä opistojen ja korkeakoulujen pääsy-tutkinnoissa.

SUKULAISMATKA REPOLAAN

LÄHTÖ 16.07. PALUU 19.07.
REITTI: JOENSUU, LIEKSA, KUUMO, KOSTAMO

MAHDOLLISUUS KÄYNTTEIHIN KOTIKYLILLÄ.
PERILLÄ OHJELMAA

TEE ALUSTAVA VARAUS AJOISSA
TILAUSLIKENNE
HANNU POTTONEN
(013) 761 296 TAI 0500 126 833

HELSINGIN SANOMAT
50
UUDETTA VUODEN TAKAA

28. 2. 1909
Kalevalan päivänä.

I

"Maa jo sulaa! Maa jo sulaa!"
kuiskasi korven luminen kuusi

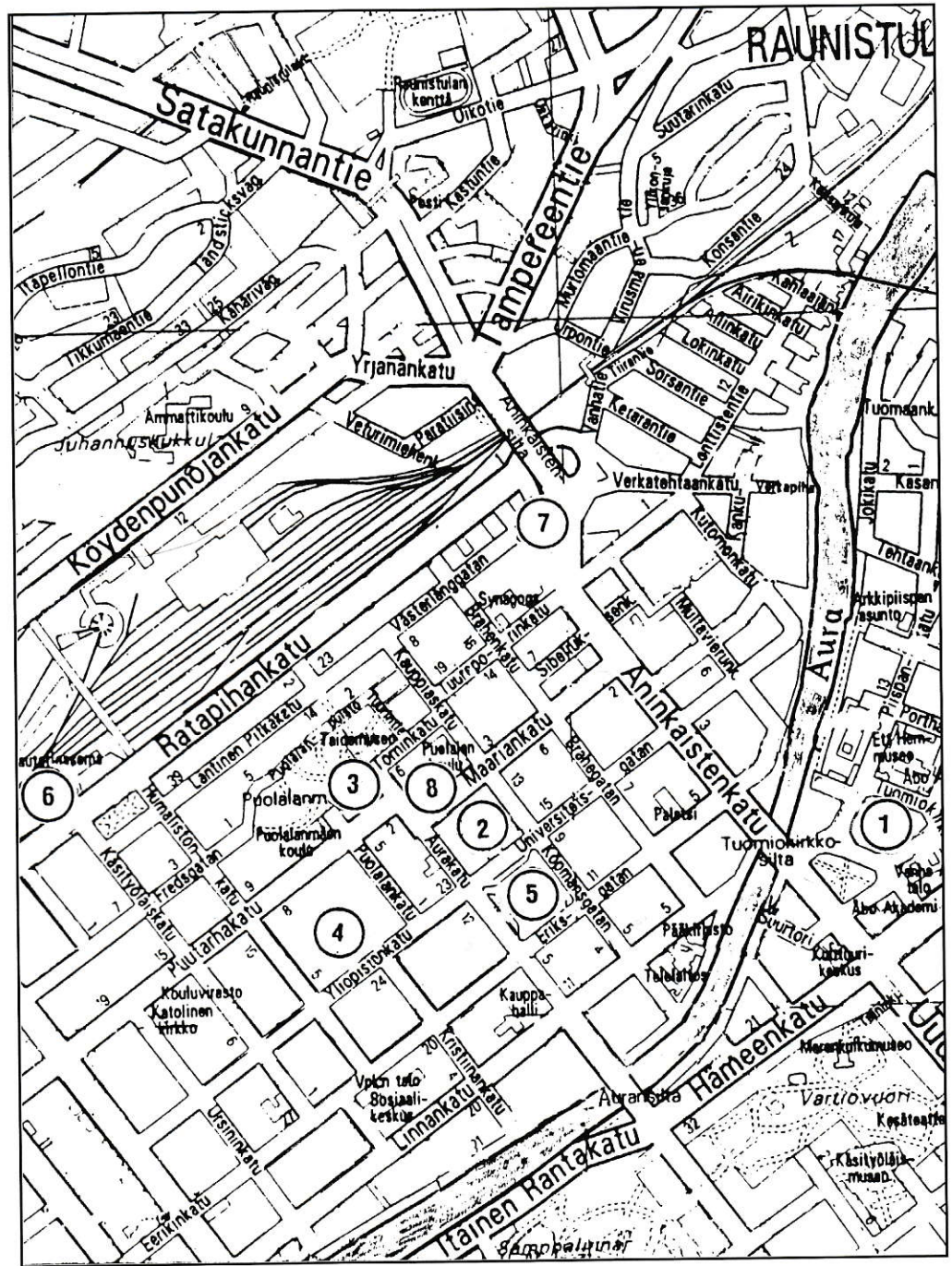
"Maa jo sulaa! Maa jo sulaa!"
valitti valkea jängän rinta
kinoksen harjalle kiiltävälle.
Humahti kaikki huurteinen luonto,
heräsi, huudahti hämmästyen:
"Maako jo sulaa, kevätkö saapuu, —
sitäkö tietä se saapuukin! — Veikot,
huohtakaa vilua, kylmänvihaa,
painakaa kaikkia palkeitanne,
työntäkää jäisimmät
jäähdytsraudat
maaemon rintahan, — huohtakaa,
syöskää,
jottei se sulaisi, jottei se saapuisi
Suomen kevät, se vihollisemme!"

Huuteli, hälyytti pohjan luonto,
korvet ja jäätiköt totteli tuota.

Mutta se Suomen kevät — se saapui,
lauloi, voittoisa, saapuessaan:

"Maa jo sulaa, hetheet jo hersyy,
turha on touhusi, talven valta!
Kuule, jo puroset pulputtavat —
Suomen kevät saa talven alta!
Muita jos valtoja vastustanetkin,
uumien voimaa et estä, et kestä!
Suomen kevät se kumpuapi
maaemon — kansansa — sydäimestä!

Iivo Härkönen.

© Turun kaupungin mittaus ja tonttiosasto

**Kalevalanpäivänä
vuonna 1909**

Uuden Kalevalan täyttäessä 50 vuotta 1909 tapahtumaa juhliitti monin tavoin. Karjalan Heimon edeltäjä Karjalan Käviä julkaisi erityisen Kalevala-numeron ja korosti, että karjalaisilla on syytä ylpeyteen: heidän esiäideistään ja esi-isistään riippui eepoksen synty.

Helsingin Sanomat julkaisi Kalevalanpäivänä osastossa '50 vuoden takaa' Iivo Härkösen kevätrunon, joka on tulkittava vertauskuvallisesti; elettiin toisen sortokauden pahimpia aikoja.

Turun keskustan kartta

- 1) Turun Tuomiokirkko,
- 2) Ort. kirkko ja srk-sali
- 3) Sammom auditorio
- 4) Hotelli Good Morning
- 5) Kauppatori,
- 6) Rautatieasema
- 7) Linja-autoasema,
- 8) Kyykkäkenttä

ÄITIENPÄIVÄÄ vietettiin Venäjällä ensimmäistä kertaa viime marraskuun 29. pnä. Presidentti Boris Jeltsin alkikirjoitti asiaa koskevan määräyksen alkuvuodesta. Sen mukaisesti äitejä juhliitaan vuosittain marraskuun viimeisenä sunnuntaina.

"Hinnat noussah hirmuvauhtie", kirjoittaa Oma Mua -lehti pakkaskuun numerossa 1. Niin asia onkin, sillä tasavallan tilastokomitean laskelmien mukaan nousua viime vuoden 11 kuukauden aikana oli peräti 63,5 pros. Rahvas käyttää 80 pros. tuloistaan elintarvikkeiden hankintaan. Inflaatiovauhti joulukuussa 9 -10 pros, tammikuussa tänä vuonna ilmeisesti noin 14-15 pros.

Venäjäneraation budjettiehdotelmassa inflaation voisivauhdiksi on laskettu 30 prosenttia. Ruслан kurssi heikkenee jatkuvasti; markalla sai tammikuun lopulla 4,45 ruplaa, dollarilla 23 ruplaa. Dollarin hinnan arvioidaan jatkuvasti nousevan jo 40 ruplaan.

Karjalan Sivistysseura ry:n heimopäivät Turussa 10.-11.4.1999

Karjalaiset ja karjalaisuuden ystävät!
Tervetuloa Suomen Turkuun viikonlopuksi
10. - 11. 4.1999 Karjalan Sivistysseuran
heimopäiville. Tule viettämään yhteistä
juhlaa ja tapaamaan ystäviä ja tuttavvia.

Heimopäivien ohjelma:

LAUANTAI 10. 4.1999

- 15.00 Kyykän näytösottelu , Maariankatu 7 (Cygnaeuksen ja Puolalan koulujen pihamaalla, kulku Maariankatu 7:n tai Kauppiaskatu 14:n portista)
- 15.00 Palvelupiste ort. seurakuntatalossa, Yliopistonkatu 19 B. Käsiohjelmat, kahvi -ja ruoka liput.
- 16.00 Uhtuan Seudun Perinnesseuran vuosikokous (vuosikokousasiat ja sääntöjen muutosehdotus)
- 17.00 Pohjois-Viena -seuran tapaaminen
Vuokkiniemi-seuran tapaaminen
- 18.00 Ehtoopalvelus ortodoksissa Pyhän Aleksandran kirkossa, Yliopistokatu 19, metropoliitta Leo.
- 18.30 Ekumeeninen iltahartaus (sama paikka), arkkipiispa Jukka Paarma ja metropoliitta Leo.
- 19.00 Karjalainen tee -ja tarinailta ort. seurakuntatalossa, Yliopistokatu 19 B.
- Petroskoin nuorten ohjelmaa
- karjalaisvieraiden haastattelu
- yksinlaulua, Marja-Liisa Kantola
- Uhtuan kirkon suunnittelu ja rakennustyö. Rakentajien Jari ja Jarmo Helmisaaren esittely
- yhteislaulua
- tarjolla on tee/kahvi, haudutettu maito, karjalanpiirakkaa munavoin kera, pasha ja kulitsa (30 mk)
- arpajaiset, myyjäiset, kirjakauppa ym.

SUNNUNTAI 11.4. 1999

- 9.00 Kunniakäynti Karjalaan jääneiden vainajien muistomerkillä ja sankarihaudalla. Lähtö pikkubussilla hotellin edestä
Yliopistokatu 29 klo 8.45

- 10.00 Messu Turun Tuomiokirkossa, emerituspiispa Leino Hassinen
Liturgia Pyhän Aleksandran kirkossa, metropoliitta Leo
- n. 11.20 Ristisaatto messun jälkeen tuomiokirkosta ortodoksiseen kirkkoon Pyhän Henrikin pyhiinvaellusristiä seuraten
- 11.40 Heimomurkina ort. seurakuntatalossa, Yliopistokatu 19 B.
- 12.00 Akonlahden ystävien vuosikokous Sammon tiloissa, Puutarhakatu 1.
- 13.00 Karjalan Sivistysseura ry:n vuosikokous, Sammon auditoriossa
- 14.00 Karjalainen heimojuhla (sama paikka)
- musiikkia
- tervehdys Turusta
- kuulumisia Karjalan tasavallasta
- yksinlaulua, Marja-Liisa Kantola
- lausuntaa, Inkeri Ränni
- Petroskoin nuorten ohjelmaa
- juhlaesitelmä, professori Pirkko Alhoniemi
- perinnehjelmaa, Anni Mattila (7 v.)
- yhteislaulua
- arpajaiset, myyjäiset, kirjakauppa, näyttely
- juontajana professori Paavo Liski

HEIMOMURKINA

Heimomurkinan hinta on 50 mk. Se sisältää karjalanpaistin, salaattit, leikkeet, leivän, juoman ja kahvin. Keittiö toivoo, että murkinalle tulijat ilmoittaisivat tulostaan 6.4 mennessä joko Ilmari Homaselle, puh. (09) 505 1893 tai Niilo Haukilahdelle, puh. (02) 258 0280. Erikoistoivomukset pyritään ottamaan huomioon.

MAJOITUS

Good Morning -hotellista, osoite Yliopistonkatu 29, on varattu yhden hengen huoneita 240 mk/vrk sekä kahden hengen huoneita 320 mk/vrk. Hintaan sisältyy aamiainen, iltasauna ja paikoitus hotellin omalla paikoitusalueella. - Hotelli toivoo, että huonevaraukset tehtäisiin 1.4. mennessä hotellin huonevarauksesta, puh. (02) 232 0921.

**KAIKKI KARJALAISET JA KARJALAISUUDEN YSTÄVÄT
OVAT Tervetulleita tilaisuuksiin.
TULKUA TERVEHENÄ!**

MERKKIPÄIVIÄ

SISKOKSET Aunuksen Mäntyselän Savujärveltä täyttivät vuosia Jyväskylässä viime syksynä. Tarja Laitinen, 75, oikealla ja Klaudia Honkanen, 70, tulivat Suomeen 1944 ja tuolloin sukunimenä oli Jevsejev.

101 vuotta täytti opettaja Toini K ä l v i ä i n e n o.s. Tserni Oulussa 8.1.-99. Hän on kotoisin Repolasta, ja teki elämäntyönsä pakolaislasten opettajana Kymminlinnassa ja Maikkulassa.

Kirjailija ja kirjallisuuden tutkija Eino K a r h u täytti 75 vuotta Petroskoissa 27.11.-98. Valmistuttuaan Petroskoin yliopiston suomen kielen ja kirjallisuuden osastolta hän teki lisensiaattitutkimuksensa Suomen 1840-luvun kirjallisuudesta 1956 ja väitteli tohtoriksi 1965.

Eino Karhun tutkimustyön pääkohteita ovat olleet Suomen kirjallisuuden historia, Suomen ja Venäjän kirjalliset kosketukset, karjalais-suomalainen kansanrunous ja Karjalan kirjallisuus. Hän on julkaisut näiltä alueilta toistakymmentä kirjaa, joista mainittakoon vain kaksiosainen monografia Suomen kirjallisuus ja Venäjä 1800-1850 sekä 1850-1900 (myös venäjäksi), Suomen kirjallisuus runonlaulajista 1900-luvun loppuun sekä Suomen 1900-luvun alun kirjallisuus jne. Perusteellisen tiedemiehenä Eino Karhu - voidakseen perehtyä täydellisesti lähdeaineistoonsa - opetteli sekä ruotsia että myös ranskaa.

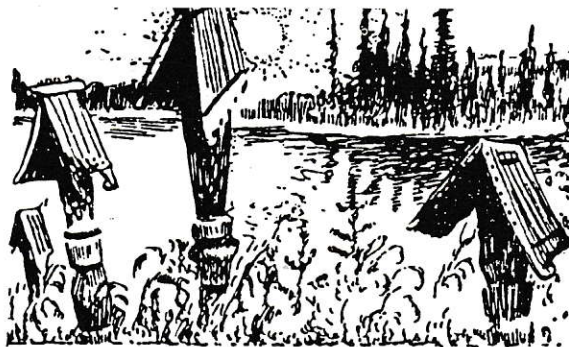
Merkkipäivän haastattelussa (KS 25.11.-98) Eino Karhu sanoo sydämestään toivovansa, etteivät Karjalan pienet kansat katoaisi. Hän kuitenkin harmittelee, että ne vähätkin rippeet vielä elävästä kansankulttuurista siirtyvät paluumuuttajien mukana Suomeen. Karhun

mukaan suomen kieltä yliopistoon opiskelemaan haluavien määrästä voisi luulla, että kielellä menee hyvin ja kiinnostusta riittää. Opiskeluinto ei kuitenkaan Karhun mukaan johdu siitä, että karjalaiset ja inkeriläiset olisivat niinkään kiinnostuneita omasta kielestään, vaan talous määrää tähdin: venäläiset tarvitsevat suomea kaupankäynnissä.

Kansanrunouden tutkija Eino K i u r u täytti 70 vuotta Petroskoissa 18.1.99. Hän on syntynyt Ala-Pukeron inkeriläiskylässä. Sotien jälkeen hän vaihtoi hyvin sujuneet finanssialan opinnot filologiaan; Inkerin kansanrunous, kansankulttuuri - ja kieli kiinnostavat enemmän kuin pitkät numerosarakkeet. Yliopiston päätettyään hän on työskennellyt kansanrunouden tutkijana Karjalan riedekeskuksen kielen, kirjallisuuden ja historian laitoksessa.

Eino Kiurun lukuisista tutkimuksista mainittakoon *Inkerin kansanlauluja* (1974), *Inkeriläinen eepinen runous* (1990) ja *Kansanrunouden hahmokuvien semantiikka* (1993), *Säveliä suuren suuren* (Latvajärven Perttuset) yhdessä Nina Lavosen kanssa (1985). Lisäksi hän on kirjoittanut yli 60 artikkelia kansanrunoudesta ja kansatieteellisistä aiheista.

Kiuru tunnetaan myös kaunokirjallisuuden ja kansanrunouden kääntäjänä. Viimeksi hän on yhdessä Armas Misinin kanssa saanut päätökseen suuren työn, Kalevala-epoksen uuden venäjännöksen

TUONILMAISIIN OVAT SIIRTYNEET

Niilo Marttinen kuollut

Niilo Marttinen 1903-1998.

Elämäntyönsä Oy Alko Ab:n palveluksessa tehnyt toimistopäällikkö Niilo M a r t t i n e n kuoli yli 95-vuotiaana Helsingissä 3.1.1999. Hän oli syntynyt 17.1.1903 Ypäjällä, missä hänen vienankarjalaiset vanhempansa tuohon aikaan pitivät kauppaliekkettä.

Niilo Marttinen polveutui Vuokkiniemen Kivijärven kylän kahdesta valtasuvusta, Marttisista ja Lesosista. Hänen isänsä oli tunnettu kansanperinteen kerääjä Iivo Marttinen ja äiti Ol'ona kylän patriarkan Juakkosen Oleksestä tytär, sukuaan Lesosia.

Kun kauppahommat Ypäjällä päättyivät 1908, perheenpää muutti Kajaaniin ja muu perhe jatkoi kotikylään Kivijärveen, missä Niilo vietti varhaislapsuutensa tullen tuttavaksi mm. pettuleivän kanssa.

Käytyään kansakoulun kotikylässään Niilo opiskeli Uhtuan "seminaarissa" (Uhtinska ja vtoroklassnoje škola). Oppilaista oli tarkoitus kouluttaa opettajia, ellei peräti pappeja, mutta toisin kävi. Alkuvuodesta 1918 oppilaitoksen toiminta keskeytyi, kun Karjalan joutui sekasortoiseen tilaan.

Talvella 1922 olojen koti-

puolella alati kiristyessä Niilo siirtyi Suomeen, minne muu perhe oli jo aikaisemmin asettunut. Oleskeltuaan muutamia vuosia Oulussa hän muutti Helsinkiin, missä työskenteli 1924-32 Maalaiskuntien Liiton palveluksessa tehtäväänään koulutarvikkeiden toimitukset ja liiton kotimaisen kirjeenvaihdon hoitaminen. 1.3.1932 hän siirtyi Oy Alko Ab:n palvelukseen ja teki siellä pitkän päivätyön edeten varastomiehestä aina toimistopäälliköksi saakka. Eläkkeelle hän siirtyi 1.4.1968.

Sotavuosina Niilo Marttinen toimi Päämajassa sotilasvirka miehen vakanssilla mm. kääntäjänä, tulkkina sekä erityistehävissä mm. Karhumäessä sekä Virossa. Erinomaisen venäjän kielen - ja pikakirjoitustaitonsa ansiosta hänet määrättiin Suomen valtuuskuntaan Moskovan välirauhaneuvotteluihin 1944 syksyllä. Tästä mielenkiintoisesta komennuksesta Marttinen kirjoitti laajan, kaksiosaisen artikkelin, joka julkaistiin Karjalan Heimossa 1984.

Karjalan Heimoa Niilo Marttinen avusti vuosikymmenien ajan - jo ennen sotavuosia ollessaan aktiivisesti mukana karjalaisuorten kerhotoimin-

nassa Helsingissä - kirjoituksillaan ja käänöksillään.

Niilo Marttinen oli kautta aikojen nuorin vianaisperinteenkerääjä. Vuosina 1911-15 hän lähetti Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle koko joukon keräämiään satuja ja sananlaskuja - ensimmäisen lähetyksen ollessaan vasta 9-vuotias - ja pyysi palkkioksi sukset. - SV

Voimistelunopettaja Heikki K l e m o l a kuoli 14.12.1998. Hän oli syntynyt Kuusankoskella 28.10.1931, ja toimi paitsi opettajana eri tehtävissä, viimeksi urheilu- ja nuoriso-osaston osastopäällikkönä, opetusministeriössä.

Kun Karjalan Liitto aikanaan halusi luopua valtakunnallisesta kyykkätoiminnasta, niin juuri Heikki kävi neuvoteltelut KL:n edustajan Pentti Ehoimen kanssa valtionavun saamisesta. - Valtionapua saatiinkin, ja Suomen Kyykkäliitto saa sitä vieläkin. Tänä vuonna rahaa tuli 30 000 markkaa siinä missä esim. palloliitto sai 7 600 000 mk. Vähemmän kuin kyykkäliitto saa ainoastaan saapaneuhittoliitto - 20 000 mk.

Lahdessa kuoli 17.12.-1998 rouva Agnes S i l l e r v o. Hän oli syntynyt 8.3.1927 Salmisissa ja kuului tunnettuun Ivakkosukuun.

Sillervot olivat aktiivisesti mukana kokoamassa salmilaisia yhteen Lahdessa. Sinne perustettiin Lahden salmilaiset -niminen seura, jossa Agneksen lisäksi oli mukana hänen miehensä Pentti, joka toimi niin kyykän vetäjänä kuin seuran puheenjohtajanakin.

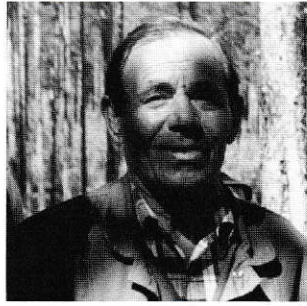
Kauppaneuvos Erkki H a k a m i e s kuoli 8.1.-99 Helsingissä. Hän oli syntynyt 23.7.1913 Koivistolla, ja teki elämäntyönsä Lassila & Tikanojan palveluksessa. Karjalan Siivestyseuran jäsen hän oli jo v:sta 1938.

Elna Inkeri R a h i k a i n e n o.s. Järveläinen kuoli 2.11.1998 Helsingissä. Hän oli syntynyt Viipurissa 25.4.1914.

Heimolaisia etsitään

Ruotsissa, Norrköpingissä asuva Stepana Mitrofanoff, synt. 1918, tuli Suomeen sotien jälkeen ja jatkoi täältä matkaa Ruotsiin. Kotipaikka Karjalassa oli Sorokka eli nykyinen Belomorsk. Isä oli nimeltään Iivana ja äiti Anni.

Stepana haluaa saada selville, ovat velipoika Nikolai, synt. 1922 ja kaksi siskoa, Kat't'i ja Tanja, vielä elossa. Serkkuja koti-Karjalaan jäi montakin. Jos joku lehtemme lukijoista sattuu tästä asiasta jotakin tietämään, niin ottakaa yhteys KH:n toimitukseen, puh. 03-730 4075.

Reino Kuzmin.

Reino K u z m i n, toinen Kiestingin iloisista haitarinsoittajista, on poissa joukostamme. Reino menehtyi sydänkohtaukseen 21.1.-99 ollessaan setänsä hautajaisissa Plotinassa. Hän oli syntynyt Lohilahden kylässä 18.10.1936.

Suruviestin Kiestingistä välitti KH:n toimitukseen Gennadi Kundozerov muistellen apeana pitkäaikaista soittokaveriaan. Yhdessä tämä hanuriduo esiintyi erilaisissa tilaisuuksissa Kiestingissä, Louhen piirissä ja pruasnietkoissa muuallakin Karjalan tasavallassa sekä puolenkymmentä kertaa Suomessa, mm. Kajaanin heimoujuhlissa.

Viimeksi kuulimme Kiestingin hanuristien Gennadin ja Reinon iloista soittoa viime vuoden elokuussa Kuusamossa akateemikko Pertti Virtarannan muistosymposiumin yhteydessä. -SV

Helsingissä kuoli 9.1.-99 rouva Anita A h p o. Hän oli syntynyt 8.2.1924 Kaskisissa. Hänet siunattiin viimeiseen lepoon Hietaniemen vanhassa kappelissa ja haudattiin Ahpojen sukuhautaan ortodoksiselle hautausmaalle. - Anita oli suojärveläis-impilahtelaiseen sukuun kuuluneen pankinjohtaja Jyrki Ahpon puoliso.

Maikki K e n i kuoli Helsingissä 15.11.1998. Hän oli syntynyt Uhtualla 20.4.1921.

Varatuomari Uolevi M a u r a n e n kuoli 20.11.1998. Hän oli syntynyt 2.12.1924. Suku on juuriltaan Repolasta, Koropin kylästä.

MIELIPIDE

Vienan-Karjalan kapinalliset jo aika vapauttaa syytteistä

Severnyi Kurjer -lehdessä 16. syyskuuta 1998 julkaistu kirjoitus "Seikkailu vai kapina" oli kuin balsamia sielussani verestävään haavaan, kirjoittaa Sulo Kirillov Karjalan Sanomissa 30.9.1998.

"Valkosuomalaisten vuosien 1921-22 seikkailu" ja "Karjalan seikkailu" termien merkitys tuli minulle kymmenen vuotta sitten tutuksi, kun tutkin setäni Teppo Virtalan rikosasiaa. Hän oli jääkäriprikaatin upseeri ja hänet ammuttiin 17-vuotiaana maaliskuussa 1938 nimenomaan syytettynä osallistumisesta tuohon "seikkailuun".

Näinä vuosina on monissa tasavallan lehdissä julkaistu kirjoituksiani tästä aiheesta. Pääajatuksena niissä on ollut se, että Pohjois-Karjalan eli Vienan tapahtumat olivat talonpoikaiskapina uutta valtaa vastaan eikä suinkaan suomalaisten militaristien tukema kulakiryhmän kapina, jonka päämääränä oli Karjalan erottaminen Venäjältä, kuten propaganda sitä tulkitsti. Monet ihmiset uskovat yhä tuohon viralliseen versioon.

Kaksituhattaviisisataa (2 500) huonosti aseistettua ja koulutettua synnyinseutunsa puolustajaa nousi Uhtuan tasavallan lipun alle. Viisisataa vapaaehtoista tuli Suomesta. Eno-ni Oskar Aalto oli yksi heistä. Vaikeasti haavoittuneena hänet kuljetettiin sitten takaisin. Hän parani ja myöhemmin hänestä tuli tunnettu yrittäjä.

Olen keskustellut muidenkin kanssa tuon ajan tapahtumista. Elossa on vielä esim. tapahtumiin osallistunut satavuotias Erkki Yrjänä Porin kaupungissa. Meidän maassamme heidät kaikki "pyydystettiin" vuosien 1937-38 "suuren metsästyksen" aikana ja ammuttiin kansan vihollisina, vaikka 30. huhtikuuta 1923 allekirjoitetun armahduksen mukaan heille oli taattu vapaus. Monet armahdukseen uskoneet saivat maksaa siitä hengellään.

Harva suomen kielellä kirjoittava Karjalan kirjailija ei ole heittänyt kiveä "seikkailijoihin". Kysyin eräältä sellaiselta kirjailijalta, uskoiko hän itse siihen, mitä kirjoitti. Vastaus oli, ettei yksikään hänen kir-

joistaan olisi nähnyt päivänvaloa, ellei hän olisi heittänyt tuota kiveä. Vain julkinen kannatus valheelliselle viralliselle versiolle antoi kirjailijoille oikeuden luomistyöhön.

Suomessa Suomussalmella, jonka kautta kulki pakolaisten päätie tammi-helmikuussa 1922, pystytettiin 12. heinäkuuta tänä vuonna muistomerkki sen ajan vapauttajasotilaille ja pakolaisille. Voijärven kylässä vuoden 1921 lopussa syttyneestä ja myöhemmin koko Vienan-Karjalaan levinneestä kansankapinasta on naapurimaassamme kirjoitettu objektiivisesti. Kapinaa tukahdutettiin viisinkertaisesti suuremmin voimin ja sitä pidettiin viimeisenä diktatuurin vastaisena sisäisenä aseellisenä kapinana.

Viranomaisten pitäisi vihdoinkin rehabilitoida talonpoikaiskapinan osanottajat ja vapauttaa heidät syytöksistä.

SULO KIRILLOV

Kirjoittaja on Prääsan piirin aiempi prokuraattori (syyttäjäviranomainen), nykyisin eläkkeellä. Kirjoitus on julkaistu Karjalan Sanomissa 30.9.1998.

Tsasouna vihittiin Jessoilaan

Jessoilan kylä sai oman tsasounan viime syksynä. Se rakennettiin kyläläisten yhteisvoimin ja Suomesta saadulla avulla. Suurin kiitos hankkeen toteutumisesta kuuluu **Joja Saaveljevalle**, tarmokkaalle naiselle, joka uhraa kaiken aikansa karjalaisuuden hyväksi.

Tsasouna vihittiin Paraskeva Piätinitsän päivänä, joka on vanhastaan Jessoilan kyläpruasnietka. Vieraita oli saapunut Präästä ja Suomesta. Isä Martti toimitti palveluksen sekä suomen että livvin kielellä ja pyhitti Seija Karhun maalaaman tsasounan nimikkoikonin. - Tsasounan emäntänä toimii Joja Mämmijeva.

Kuujärven miehen pitkä taival

*Feodor Pahomov*in syntymästä 100 vuotta

Feodor Pahomov, lyydiläiseltä nimeltään Obraman Fedjuu, oli syntynyt 3. p:nä helmikuuta 1899 Kuujärven Joensuun kylässä. Helmikuun 7. p:nä hänet kastettiin ortodoksien tavan mukaan Kuujärven Georgioksen kirkossa, jossa hän sai nimensä suurmartyyri Teodoroksen kunniaksi. Hänen isänsä Ogram Paushinpoika ja äitinsä Oljuu Mitriajantytär kuuluivat Joensuun Pahomovien ja Sjolan Melnikovien sukuihin, jotka olivat Kuujärven vanhimpia ja joista on tietoja ainakin 1700-luvulta saakka. Fedjuu oli heidän nuorin poikansa. Hänen lisäksi perheessä oli ollut vielä kolme poikaa, joista kaksi kuoli jo lapsena ja 1894 syntynyt Djohor kaatui I maailmansodassa 1914.

Lapsena Fedjuu kävi Kuujärven 4-luokkaisen koulun, jonka päätettyään hän sai kiitoskirjan. Häntä opetti maineikkaan Zotikovien opettajasuvun perustaja Dmitri Jefimovitš. Jo varhaisessa iässä Fedjuu aloitti työntöön: kesällä hän kävi äestämässä, talvella puita sahaamassa. Isä Ogram harjoitti vuosisadan alussa pientä kauppaa ja haki erilaista rihkamataraa Pietarin alueelta Kuujärvelle myytäväksi. Siihen aikaan varsinkin kauppiat ja opettajat olivat karjalaisten keskuudessa arvostettuja henkilöitä. Niinpä Ogram vei 12-vuotiaan Fedjuun Aunukseen kauppias Lopski-Panovin oppiin. Siellä poika joutui monenlaisiin töihin: hoitamaan lasta, siivoamaan, puhdistamaan hevosia, leikkaamaan silppua ja kuljettamaan isännän kaupasta ostetut tavarat talollisille. Fedjuun elämän alkeiskoulu oli kova.

Vuonna 1917 Feodor Pahomov palasi Aunuksesta kotikylänsä. Saman vuoden toukokuussa hän oli mukana perustamassa Kuujärven ensimmäistä kauppaa, jonka ensimmäisenä myyjänä hän sittemmin toimi. Tämän kaupan pohjalta perustettiin sitten kulutusosuuskunta, jonka hallinnon jäseneksi hänet valittiin. Helmikuussa 1922 Feodor meni naimisiin Joensuun kylän kuuluisan metsästäjän Djeisijan Pekon tyttären Jevdokian (lyydiksi Outshin) kanssa. Kuujärven vanhat asukkaat vieläkin muistavat heidän kauniit hänsä. Feodorin morsian oli oikea kauno-

Feodor Pahomov (1899-1984).

tar, mutta komea, oppinut mies oli Feodorin; kaiken lisäksi hän soitti hanuria. Jevdokia oli miehensä ikäinen, syntynyt 21. p:nä helmikuuta 1899, joten hänenkin syntymästään tulee tänä vuonna sata vuotta.

Jevdokia eli miehensä uskollisena elämäkumppanina kuusi vuosikymmentä aina kuolemaansa saakka 1981.

Feodor Pahomov perusti 1924 Kuujärven maatalosuuttoyhtiön nimeltään Liittöyhteys, ja toimi sen puheenjohtajana ja kirjanpitäjänä. Yhtiö järjesti lainoja köyhille ja hevosettomille talonpojille. Vuonna 1926 hän muutti perheineen Aunukseen, missä toimi sitten kulutusosuuskunnan hallinnon puheenjohtajana. Tulevat vuodet hän oli tarmokkaasti mukana kaupankäynnin järjestämisessä ja kehittämässä Karjalassa. Pätevänä asiantuntijana hänet komennettiin paikasta toiseen eri puolille Karjalaa; vuosina 1926-38 hän oli mm. Aunuksen, Sorokan, Prääsän ja Uhtuan piirien kulutusosuuskuntien johtajana. 1930-luvulla hän toimi Karjalan kulutusosuuskuntien liiton ja Karjalan metsäkulutusosuuskuntien liiton edustajana Moskovassa sekä ensinmainitun varapuheenjohtajana Petroskoissa.

Työsaavutuksistaan huolimatta Feodorin joutui elokuussa 1938 NKDV:n vankityrmään Uhtualla. Ensin häntä syytettiin neuvostovastaisesta toiminnasta ja sitten taloudellisesta vahingonteosta. Hänen per-

heensä - vaimo, kolme tytärtä ja viiden kuukauden ikäinen poika - ajettiin kotitarkastusten ja kuulustelujen jälkeen pois asunnostaan. Häidin tuskin he pääsivät takaisin Kuujärvelle Ogram-vaarin suojaan. Kidutuksesta huolimatta Feodor Pahomov pysyi henkisesti lujana eikä menettänyt ihmisarvoaan vankilassakaan. Hän kieltäytyi allekirjoittamasta NKDV:n tekaismaa tunnustusta uhkauksia pelkäämättä. Hän kävi läpi Stalinin helvetin ja selviytyi ihmeen kaupalla hengissä.

Nyt hänenlaisiaan spesialisteja tarvittiin sitäkin suuremmalla syyllä, kun Neuvostoliiton kauaskantoiset poliittiset suunnitelmat suosivat suomenkielisiä toimihenkilöitä. Niinpä Feodor Pahomov tie vei vankilan kurjuudesta Astoria-hotellin loistoon Leningradiin, missä hänelle ryhdyttiin opettamaan diplomaattisia käytöstapoja.

Heinäkuussa 1940 Feodor määrättiin Karjalais-suomalaisen SNT:n kauppasiain varainministeriksi. Hänen kokemukseen tarvittiin myös sotavuosi-

Vuonna 1943 hänet määrättiin Belomorskin kauppahallinnon johtoon ja sitten piirineuvoston kauppaosaston johtajaksi. Sodan päätyttyä hän aloitti Petroskoin kaupunkineuvoston kauppaosaston johtajana ja osallistui voimiaan säästämättä tasavallan talouden jälleerakentamiseen. Myöhemmin hänet siirrettiin Glavosobin ta-

varatalon johtajan virkaan, minä jälkeen hän toimi muutamia vuosia Vojentorgin karjalais-suomalaisen piiriosaston johtajana tehtäväänään armeijan varustaminen erikoiskauppojen, ruokaloiden ja apatalouksien kautta. Työn ohella Feodor kehitti jatkuvasti koulutustaan ja suoritti parissa vuodessa ekonomin tutkinnon Leningradissa.

Viimeiset vuodet ennen eläkkeelle siirtymistään Feodor Pahomov toimi Karjalan kulutusosuuskuntien liiton kauppahallinnon varapuheenjohtajana.

Hän kuoli Petroskoissa 21.7.1984 ja on haudattu Besovetsin hautausmaalle Jevdokia-vaimonsa viereen.

Elämänsä loppuun asti Feodor ja Jevdokia säilyttivät oman kielensä, rakkaan lyydin. Feodorilla oli mainiot kertojan lahjat ja syvälinen kansanelämän tuntemus. Pertti ja Helmi Virtaranta kävivät haastattelemassa häntä Petroskoissa 1958; tästä akateemikko Virtaranta kertoo kirjassaan "Kulttuurikuvia Karjalasta" (1990). Feodorilta äänitettyjä lyydin kielinäytteitä on julkaistu Virtarannan Lähisukukielten lukemistossa (1967). Hän oli myös Aimo Turusen (1963) ja Raija Kopsen (1965) lyydin oppaana. Hänen muistelmansa lapsuus - ja nuoruusvuosilta ovat arvokas lyydin kielen muistomerkki. Ne julkaistiin Karjalan Heimossa n:o 7-8/1993.

*Maija Kuujärveläinen
Kaj Kuujärvi*

□ □ Karjalaisessa järjestötoiminnassa pitkään aktiivisesti mukana ollut Raimo Jenu on saanut tasavallan presidentin myöntämän opetusneuvoksen arvon. - Raimo Jenu toimii Suomen Nuorisio-opiston rehtorina Mikkelissä.

"Geenejä jääkauden takaa", kirjoitti Matti Nummelin HS:ssa esitellessään Uppsalan yliopiston professorin Pekka Pamilon ja dosentti Elina Leskisen kirjoittamaa tietokirjaa Ruotsin kasvi - ja eläinmaailman geneettisistä erikoispiirteistä (Genetisk särprägel hos svenska populationer av växter och djur, 1998). Teoksen julkaisija on Ruotsin luonnonsuojeluvirasto. -KP.

Perspektiivikuva Kuhmoon rakennettavasta Juminkeko kulttuurikeskuksesta.

Juminkeko-hanke on monipuolinen

Kuhmon Kulttuurikornitsa-säätiön pitkään valmistelema hanke kansallisesta ja kansainvälisestä Kalevala-informaatiokeskuksesta on toteutusvaiheessaan. Kuhmon keskustaan nousevan kalevalaisen kulttuurikeskuksen Juminkeon rakennustyöt saataneen päätökseen tämän vuoden jälkipuoliskolla; avajaisten on määrä olla loka-kuussa. Toinen Juminkeko tulee naapurikaupunkiin Kostamukseen EU:n Tacis-ohjelman rahoituksella ilmeisesti seuraavana vuonna.

□ □

Juminkeko-nimi juontuu ikivanhasta suomalais-karjalaisesta mytologiasta. Se on Sammon ohella yksi niistä mieltä kiehtovista arvoituksista, joita ei ole vielä kyetty täydellisesti ratkaisemaan. Vanha sanonta toteaa: "Kiertää päivän, kiertää kuun, vaan ei kierrä Juminkekoa".

Juminkeko-hanke sisältää kahden kulttuurikeskuksen rakentamisen. Niiden tehtävänä on toimia Suomen ja Karjalan tasavallan kulttuuri-vaihdon ka-

navina ja Kalevalaan liittyvän kulttuuriperinnön vaalijana. Lisäksi Juminkeot palvelevat Kainuusta Vienan Karjalaan suuntautuva kansainvälistä kulttuurimatkatilua ja Kalevalatietouden levittämistä.

□ □

Matkailijoiden kannalta kummallakin Juminkeolla on oma funktionsa. Kuhmon Juminkeossa matkailijat saavat nykyaikaisten av-välineiden kautta - useilla eri kielillä - tietoutta ja elämyksiä Vienan kulttuurihistoriasta, runonlaulupeirinteestä, Kalevalan syntyprosessista, karelianismista. He voivat samalla tutustua yhteen maailman laajimmista Kalevala-kokoelmista. Kuhmon Juminkeossa valmistetaan internetiin ohjelmakokonaisuuksia Kalevalaan liittyvistä aiheista. Sinne perustetaan myös Vienan äänite- ja kuva-arkisto.

□ □

Kostamukseen Juminkeko toimii taidegalleriana, jossa on esillä karjalaisten taiteilijoiden Kalevala-aiheisia maalauksia

sekä Kalevala-kuvituksia eri puolilta maailmaa.

□ □

Juminkeon suunnittelijat, arkkitehdit Mikko Heikkinen ja Markku Komonen ovat tulleet tunnetuiksi mm. Vantaalla sijaitsevasta tiedekeskus Heureka, Århusin European Film Collegesta ja Suomen Washingtonin suurlähetystöstä. He ovat suunnitelleet myös parhaillaan rakennettavan taideteollisen korkeakoulun AV-keskuksen.

Juminkeot rakennetaan puusta, ja Kuhmon Juminkeosta tulee ensimmäinen merkittävä puinen julkinen rakennus maassamme yli sataan vuoteen. Rakentamiseen työministeriö on varannut 4 milj. markkaa. Valtion kiinteistölaitoksen luovuttama tontti sijaitsee Kuhmon keskustassa Kontiokadun varrella.

□ □

Kalevalan ja Repolan rajavartiostot lakkautetaan ja niiden tilalle perustetaan Kostamukseen rajavartiosto. Hankkeella säästetään tuntuvasti niukkoja budjettivaroja. - Kalevalassa ja Repolassa lakkautushanketta on vastustettu, sillä se tuo paljon - useita satoja - uusia työttömiä.

Palkittuja

Professorit Juha Pentikäinen ja Tšuner Taksami on palkittu harvinaisella samaanituksimukseen mitalilla. Tunnustuksen myönsi kansainvälinen samaanitutkijain seura. Tähän mennessä mitalia on jaettu ainostaan kaksi kappaletta.

Pentikäinen on Helsingin Yliopiston uskontotieteen laitoksen johtaja, Taksami johtaa Pietarin Etnografista museota.

□ Rovasti Niilo Karjomaa voi viettää turvallisia eläkepäiviä, kun jo toinen poika Juhani ylennettiin majuriksi 6.12.1998. -KP.

□ □ Runoilija Armas Mišin, Karjalan Kirjailijaliiton puheenjohtaja, on saanut Venäjän federaation ansioituneen kulttuuriyöntekijän kunnianimen palkinnoksi pitkästä ja menestyksellisestä työstä kulttuurin alalla.

KSS:n kyykkäkerho muisti veteraanejaan

Karjalan Sivistysseuran kyykkäkerhon vuosikokouksessa 10.1.-99 kerhon puheenjohtajaksi valittiin Paavo Rahikainen ja sihteeriksi Oskari Toivokainen.

Kokouksessa jaettiin myös vuoden 1998 kyykkäpalkinnot ja palkittiin kaksi kyykkäveteraaneja, Åke Pollari ja Ismo Karpoff.

Kumpikin heistä aloitti kyykkätoimintansa autopataljoonassa, mutta siirtyivät sieltä Niilo Prähkyn johdolla Seuraosaaren pelaajiksi. Åke täytti jo 80 vuotta ja hän on syntynään "stadin kundi". Karjalaisuutta hän imi kivääri olalla Äänisjärven Sungun niemellä. Ismo puolestaan täytti 60 vuotta. Hän kuuluu tunnettuun vienolaiseen Karpoff-sukuun. - KP.

Ps. Se, että lehtemme kyykkäpalsta on tässä numerossa näin lyhyenlääntä, ei johdu siitä, että kyykkäilyjät olisivat talvihorroksessa. Kyykkäpelit esim.

KSS:n kyykkäkerhon talvikuukausipelit

Juniorit: 1) Santeri Hämäläinen, KSS, 40+37 = 77, 2) Oskari Hämäläinen, KSS, 35+34 = 69.

MM-sarja: 1) Väinö Oksman, HSS 21+20 = 41.

MA-sarja: 1) Raimo Kononen, HSS 19+17 = 36, 2) Veijo Nousiainen, HSS 16+10 = 26, 3) Sakari Hirso, KSS 13+11 = 24.

MB-sarja: 1) Erik Tallgren, KSS 16+15 = 31, 2) Juri Kupri, KSS 0-6 = -6, 3) Tero Hämäläinen, KSS 14 - = 14.

MV-sarja: 1) Viljam Nappu, KSS 19+17/+6=42, 2) Kalle Paajaste, KSS 20+18/+2 =

Seuraosan perinteisellä, historiallisella kyykkäkentällä jatkuvat, satoi sitten vettä, lunta tai vaikka vanhoja akkoja, mutta talvisaikaan kilpailutoiminta on melko vähäistä.

Näinä sydäntalven hiljaisina aikoina itse kukin kyykkäpelaaja voisi vähän muistutella menneitä tapahtumia ja kirjoittaa niistä Karjalan Heimoon. Sopivia aiheita on paljon, vaikkapa Kuinka tulin kyykkäpariin, Mieleenjäynyt kilpailumatka, Paras pelini, Hyvän lyönnin salaisuudet, Muistelus 'kyykkäisästä' Boris Karppelestä jne. Kirjoitusten ei tarvitse olla mitään novelleja, vaan sopiva pituus voisi olla puolesta liuskasta sanotaan puoleentoista. Voit kirjoittaa koneella tai käsin; toimittaja kyllä virkansa puolesta hoitaa käsittelyn ja oikeakielisyyssasiat. Näin saamme väriä KH:n kyykkäsivuille ja samalla talteen kyykkäpelin historiaa! - Päätoimittaja

40, 39 Aaro Karhu, HSS 11+9/+1,5 = 21,5, 4) Paavo Rahikainen, KSS 6+5/+5,5 = 16,5, 5) Ismo Karpoff, KSS 10+6/+0 = 16, 6) Ilmari Honkala, HSS 1+0/+7,5 = 8,5.

NA-sarja: 1) Raili Oksman, HSS 15+7 = 37.

NB-sarja: 1) Liisa Nousiainen, HSS ZO+17 = 37, 2) Marita Simaldina, KSS

12+8 = 20, 3) Maija Halenius, KSS -3 -4 = -7, 4) Marita Paajaste, KSS -12-13 = -25.

NV-sarja: 1) Hilikka Nikkola, KSS 9+4/+2,5 = 15,5.

Kilpailut käytiin 7.2.-99. -OT

KSS:n talvikyykkää

Naiset: 1) Hilikka Nikkola, KSS, 18,5 (2,5), 2) Liisa Nousiainen, HSS, 11, 3) Raili Oksman, HSS, 10, 4) Marita Simaldina, KSS, 10, 5) Maija Halenius, KSS, -8.

Miehet: 1) Vijam Nappu, KSS, 30 (+6), 2) Erik Tallgren, KSS, 23, 3) Pentti Karvonen, Porvoo, 23 (+4), 4) Kalle Paajaste, KSS, 22 (+2), 5) Väinö

Oksman, HSS, 19, 6) Paavo Rahikainen, KSS, 18,5 (+5,5).

Juniorit: 1) Santeri Hämäläinen, KSS, 40,5.

Joukkueet: 1) KSS 1 (Paajaste, Nappu, Tallgren ja Nikkola), 2) HSS 1 (Oksman, Oksman, Nousiainen, Kononen), 3) KSS 2, 4) KSS 2.

Kilpailupidettiin 30.1.-99. -OT.

VIENAN HIIHTO hiihdetään Suomussalmen Kuivajärvellä Domnan Pirtin maastossa 4.4.1999. Matka on 20 km. Välipala tarjotaan Murhijärvellä. Lisätietoja antaa Ritva Huovinen, puh. 08-723 179.

Varokaa väärää bensiiniä!

Joulukuun 22. pnä viime vuotta ajoin Oulusta Kostamukseen ja tankkasin heti perille päästyäni Fregatista jonkin matkaa kaupunkiin päin olevalta huoltoasemalta 25 litraa lyijytöntä 95 okt. bensiiniä. Niin ainakin luulin.

Vaikkeudet alkoivat heti seuraavana päivänä, kun starttasin autoni parkkipaikalla. Se ei meinannut onnistua. Nykytelin ja moottori putputtaen ajoin hakemaan jouluvieraani ja sitten ykkös - ja kakkosvaihteita käyttäen pääsimme vaivoin rajalle Suomen tulliin, josta sain jäänestoinetta ja tiepalvelun numeron.

Matka jatkui vauhdikkaasti eli 20-30 km/h, kunnes runsaan neljän tunnin kuluttua auton moottori lopullisesti sammui eräessä ylämäessä ennen Ala-Vuokkia. Kilometrejä oli karttunut noin 70. Ulkona oli pakasta -26 astetta ja - joulukuun ovelle.

Auto hinattiin Ämmänsaaren huoltamolle, ja siellä todettiin, että bensiini oli sekoitus jotakin rasvaista paloöljyä ja jätteöljyä tai jotain sellaista. Kostamuksen huokea bensiini tuli todella kalliiksi, kun tankin tyhjennys ja uudelleen täyttäminen maksoivat melkein 400 markkaa.

Aatonaatto meni auton kanssa seikkaillessa. Perille Pudasjärven Kelosyötteellä, minne olimme matkalla, saavuimme uhtualaisen Galina Lesojevin kanssa vasta klo 19 aikaan. Matkantekoa Kostamuksesta oli kestänyt kaikkiaan 10 tuntia! Ja haaveeni voida ajaa koko matka valoisin aikoihin jäi myös toteutumatta.

Karjalaan menijät: täyttäkää mieluusti auton polttoainesäiliö jo Suomen puolella ja varatkaa menovettä kanisteriin. Minä en kuulemma ollut suinkaan Ämmänsaarella ensimmäinen tällainen itäturisti armon vuonna 1998.

Hyvää uutta vuotta paremman autoilun merkeissä!

LAINA LAHTI

□ □ Petroskoi ja Sortavala ovat tilastojen mukaan vaarallisia paikkoja suomalaisille turisteille. Näissä kaupungeissa tapahtuu eniten ulkomaalaisiin kohdistuvia rikoksia. Syynä on paljolti se, että niissä käy eniten suomalaisia.

Suurin osa rikoksista on varkauksia; pysäköityyn autoon ei kannata siis jättää ainakaan näkyville mitään tavaraa. Ravintolasta toikkaroiva turisti on taas helppo saalis ryöstäjille.

Melentjev sai töitä

Hiljattain (rahapulan takia?) lakkautetun Uhtualla ilmestyneen Vienan Viestin entinen päätoimittaja Viktor Melentjev on saanut töitä: hän on nyt petroskoilaisen Oma Mua-lehden Uhtuan suunnan aluetoimittaja. Ensimmäiset jutut ilmestyivät Oman Muan numerossa 3/1999.

Julkaisemme ohessa yhden jutuista, joka on ajankuva nykypäivän Uhtualta; jutun loppuun Viktor näyttää laiteen pienen piikinkin. Otsikolla "Kompassutah ne herratki" hän kirjoittaa:

"Lika - ta ruhkaläjät ollah monen kerrostalon eläjien riansana. Niijen siivuoimisesta on tullun probleemi. Ei auta, vaikka rahvas käypi herrojen luona valittamassa.

... Läksipä uuvvenvuuvun alla Kalevalan piirin ensimmäinen varajohtaja Anatoli Demtzenko viemäh likasankkuoh talon liiterijen välissä olovah ruhkaläjäh. Se oli ylen suuri ta tuuli ta koirat oli kannettu muovipussija ympäri pihua. Mies kun pimiessä tallasi pussin piällä, livestocka rojahi pitäkse - jalka poikki!

... Nyi talon eläjät vuotetah kärsivällisesti, konsa musikka parenou ta antau käskyn korjata likatukku näkyvistä ta molitah Jumalua, jotta ei vain suin ki Petroskoissa elävä Kalevalan kansallisen piirin nykyin

□ □ Konevitsan Jumalanäiti on historiallisesti Suomen arvokkain ikoni, totesi professori, fil. tri Aune Jääskinen radiossa 11. tammikuuta vastauksena toimittajan kysymykseen, mikä on Suomen arvokkain ikoni. Jääskinen korosti, ettei tämänkaltaisten ikonien rahallista arvoa voida määritellä.

Aune Jääskisen loppusyksystä ilmestynyt kirja "Ikoni-tohtori" kannattaa lukea. Siinä hän kertoo tiestään pohjoiskarjalaisesta maalaiskylästä keskelle taiteen maailmaa ja Suomen ainoaksi ikonitaiteen erikoistuntijaksi. - Aune on rovas-ti Erkki Piironen sisko

Edullisesti karjalaista kirjallisuutta

Karjalan kieltä

KARJALAN KIELEN SANAKIRJA.

Mahtava perusteos karjalan kielestä. Se perustuu satoihin tuhansiin sanamuistiinpanoihin, joita on koottu viime vuosisadalta lähtien. Sanakirjasta on nyt valmiina osat I–V (kirjaimet A–S), yhteensä yli 60 000 sanaa. Hinta osalta nid. 300,-, sid. 350,- postikuluineen. Teos on sopiva esim. arvokkaaksi merkkipäivälahjaksi.

MAKAROVIN SANAKIRJA

Karjalan kielen sanakirja (livvi-venäjä) odotti painatustaan vuosikymmenen verran. 20 000 sanaa, noin 500 sivua. Nyt saatavissa seuramme kautta todella edullisesti, hinta postik. 145,-

KAUNISTA KARJALUA

Tekijä Pekka Zaikov. Luventakirja vienankarjalaksi. Satuja, runoja, sananlaskuja, arvoituksia ja käytännön tietoa lapsille. "Tiijät-kö nämä kalat, nämä sienet, marjat, heinät, linnut" jne. Hinta postik. 70,-

KARJAL-VENALAINEN SANAKNIIGU

Ljudmila Markianovan ja Tatjana Boikon karjalais-venäläinen sanakirja (8 000 sanaa) on alansa asiantuntijoiden laatima ja sanastoaltaan tuore. Suosittelemme. Myyntihinta postikuluineen 65,-

PEKKA RUOTSIN MURREPAKINAT

Salmilaisen opettaja Pekka Ruotsin loistavat livvinkieliset murrepakinat vihdoon kirjana. Hinta 140,- postikuluineen.

ABUN'IEKKA - lyhyt suomalais-karjalainen sanasto

Kosti Pamilon toimittama sanasto on melkein välttämätön kaikille murteen ystäville. Hinta postik. 40,-

TUOHUZ IKKUNAS

Ainutlaatuinen uutuuus. Ensimmäinen Iyydinkielinen kaunokirjallinen teos. Nuoren karjalaisen Miikul Pahomovin ajatuksia ja tunteja, runoja, 63 sivua. Petroskoi 1993. Hinta postik. 35,-

ANUSRANDAINEN

Pajokogomus (laulukokoelma), aunukselaisten Nikolai Dubalovin ja Vladimir Brendojevin teksteihin, 22 laulua (sanat ja nuotit). Petroskoi 1995. Hinta postik. 45,-

KULDAINE ILDU

Olga Mishinan proosakokoelma (proozukirjoituksii) livvin kielellä. Hinta postik. 35,-

TVERIN KARJALAN TSASTUSKOJA

Virolainen Tiit Kukk tallensi 1980-luvulla Tverin Karjalan itäläidältä Vesjegonksin alueelta 160 tšaštuskaa. Teos antaa selkeän kuvan murteen nykytilasta. Hinta postik. 40,-

Karjalaista kulttuuria

KOLME PAULAHARJUA

Samuli Paulaharju teki kesällä 1907 pitkän keruumatkan, joka alkoi Joensuusta ja päättyi Sortavalaan. Matkan tuloksena syntyi kolme matkakertomusta: Karjalainen talo, Karjalainen sauna sekä Matkakuvia Karjalan kankailta. Kukin teos 120,- postikuluineen.

KARJALAN KIELTÄ JA KANSANKULTTUURIA I

Helmi ja Pertti Virtarannan teoksessa tverinkarjalaiset kertovat omalla kielellään, millaista oli elämä entisaikaan. Erinomainen kuvitus, 445 sivua. Hinta 185,-

HALPA HINTA, PITKÄ MITTA

Ensimmäinen kokonaisesitys vienan- ja aunuksenkarjalaisten Suomessa harjoittamasta värikkäästä laukkukaupasta. Teos pohjautuu fil.lis. Maiju Keynään jo ennen sotia aloittamiin sumpt-

sankantajien haastatteluihin ja hänen laukkukaupasta tekemäänsä lisensointityöhön. Runsas kuvitus, 294 sivua. Hinta postik. 132,-

SURU VIRRET SUUHUN TUOPI

Professori Pertti Virtarannan Karjala-kirja on pienoistutkielma itkuvirsirunoudesta lähtökohtana tverinkarjalaisen Anna Andrejeva Sutjajevan itku äitinsä muistolle. Itkuvirsi on teoksessa käännettyä 20 kielelle, myös nuotitettuna. Tekstiosa suomeksi ja englanniksi. Hinta postik. 98,-

KANSANRUNON KAUKO-KARJALA ja Kalevalan synty.

Professori Väinö Kaukosen loistelia teos kansalliseepoksemme taustoista ja itäkarjalan kylien ihmisistä ja maisemista. Ainetlaatuiset värikuvat niiltä ajoilta, jolloin vanhat runokylät vielä elivät. Tilaa itsellesi tai lahjaksi. Hinta postik. 150,-

KYNÄLLÄ KYLMÄLLÄ – KÄDELLÄ LÄMPIMÄLLÄ

Akateemikko Pertti Virtarannan taattua tuotantoa jokaisen karjalaisen kirjahyllyyn. Inkeriä, Vienaa, Aunusta, Tverin Karjalaa... Teoksessa 356 sivua, henkilöhakemisto, loistava kuvitus. Hinta KSS:n kautta 150,-

SYNTYMÄ, LAPSUUS JA KUOLEMA

Vienankarjalaisia tapoja ja uskomuksia, Samuli Paulaharjun teos, joka vasta nyt julkaistaan alkuperäisessä asussaan ainutlaatuisine valokuvineen, avaa näkymiä Vienan-Karjalan ikivanhaan uskomusmaailmaan. SKS 1995. Hinta postikul. 170,-

KAUAS LÄKSIT KARJALAINEN

Helmi ja Pertti Virtaranta, parhaat mahdolliset Tverin Karjalan tuntijat ovat kirjoittaneet kuuden tutkimusmatkansa pohjalta teoksen, joka hakee vertaistaan. Hinta 175,-

Karjalan historiaa

ITÄ-KARJALAN VAPAUDENTIE, julkaistu 1944.

Karjalan ulkomaisen valtuuskunnan kirjassa mainitaan toista sataa Itä-Karjalan kunnallisiin luottamustoimiin osallistunutta henkilöä, jotka toimivat eri lähetystöissä karjalaisuuden säilyttämiseksi. Hinta postik. 60,-

LIIKKEELLÄ LEIVÄN TÄHDEN

Fil.lis. Tapio Hämysen väitöskirja on selvitys Raja-Karjalan väestöstä, sen toimeentulosta ja itärajan merkityksestä. Tutkimusjak-

so käsittää vuodet 1880–1940. Runsas kuvitus, sivuja 562, uutta arkistotietoa. Hinta postik. 120,-

VIENAN KARJALAN ETNISEN KOOSTUMUKSEN MUUTOKSET 1600–1800 -LUVULLA

Matti Pöllän väitöskirja tuo aivan uutta tietoa kysymykseen Vienan Karjalan asutuksen iästä ja alkuperästä. Teoksessa on 353 sivua, runsaasti karttoja ja kuvia sekä taulukoita. Hinta 148,- ja postikulut. Teos on sukuaan tutkivalle välttämätön.

SISSI P5 TALVISODASSA

Seppo Pernun tallensi katoamassa olevaa sotahistoriaa kirjamalla muistiin pääosin itäkarjalaisista ja inkeriläisistä koostuneen sissipataljoonan vaiheet perustamisesta hajoittamiseen asti. Täydelliset nimiluettelot ja runsas kuvitus. Hinta postik. 90,-

PRIK. K HEIMOSOTURIT JATKOSODASSA.

Majuri Timo Kallioniemen laatima sotahistoria Prikaati Kuussaaren sekä Vienan ja Aunuksen heimosoturipataljoonien perustamisesta ja vaiheista jatkosodassa. Täydellinen nimiluettelo ja runsas kuvitus, 398 sivua. - **Nyt lukijatarjouksena** puoleen hintaan 90 markkaa (sis. postik.).

SUOMI SUUREKSI – VIENA VAPAAKSI

Prof. Jouko Vahtolan perusteellinen tutkimus Vienan retkestä 1918 ja Suomen suhtautumisesta Itä-Karjalan kysymykseen. Runsas kuvitus, karttoja ja piirroksia. 476 sivua. – Hinta postik. 195:–

ONGELMIEN JA MAHDOLLISUUKSIEN KARJALA

Suomen Maantieteellisen yhdistyksen vuosikirja Terra n:o 4 on omistettu Karjalalle. Se sisältää 10 laajaa artikkelia Karjalasta, mm. Karjalan kansan synty ja hajoaminen (Kirkinen) ja Itä-Karjala Suomen politiikassa vv. 1918–22 (Vahtola). Runsaasti kuvia ja karttoja, 100 sivua. – Hinta postik. 45:–

ITÄMERENSUOMALAISET

Arvovaltaisen asiantuntijajoukon (suomalaisia, karjalaisia, virolaisia ja inkeriläisiä) kirjoittamana ja prof. Mauno Jokipiin toimittama laatuaan ensimmäinen kokonaisuus heimokansojemme kohtaloista Itämeren piirissä viime vuosiin saakka. Runsas, ennen julkaisematon kuvitus, karttoja, hakemisto. – Hinta postik. 330:–

I.K. INHA, valokuvaaja Vienan Karjalassa.

Upea, suurikokoinen teos, johon on koottu Inhan-Vienan kuvien parhaimmisto sadan vuoden takaa. Pekka Laaksosen esipuheen lisäksi teoksessa on Inhan matkakumppanin K.F. Karjalaisen ennen julkaisematon matkakertomus. Hinta postik. 142:–

Elämäkertoja

ALEKSEI MITRO, karjalainen kauppias ja yhdistysmies

Lehtori Pertti Leheksen tutkimus Aleksei Mitrosta, Vienan Karjalaisten Liiton ensimmäisestä puheenjohtajasta. Kirja on myös laukukaupan historiaa. Hinta postik. 60:–

IIVO MARTTINEN

Vuokkiniemen kansanperinteen suurkerääjä Iivo Marttinen, Ontron Iivana (1870–1934) toimi kauppiana ja vakuutusmiehenä Suomessa, mutta omisti koko elämänsä kotiseutunsa kansantietouden tallentamiselle. Elämäkerran on kirjoittanut tyttärensäpoika Sakari Vuoristo. Runsas kuvitus. – Hinta postik. 150:–

BOBISIVÉN Karjalan sankarinuorukainen

Erkki Kansanahon laatima elämäkerta Bobi Sivénistä, joka toimi Suomen edustajana Repolassa vv. 1920–21. – Hinta postik. 80:–

TANNER & MANNER.

Vienalaista laukkukauppaa, tukkukauppaa, vaatetusteollisuutta ja pakolaishistoriaa. Ville Lahelman mielenkiintoinen tutkimus Tannerin ja Mannerin liiketoiminnasta ja Orismalan kutomosta ja pukutehtaasta. Runsas kuvitus. Hinta postik. 60:–

On hyvä tietää

KARJALAN VAAKUNAT JA LIPUT.

Aleksander Paskovin perusteellinen selvitys Karjalan tunnuksesta kaupunkivaakunat mukaanlukien Pietari I ajoista nykypäivään. Runsas väri- ja mv-kuvitus. 352 sivua. Petroskoi 1994. – Hinta 80:–

AUTOILIJAN TIEKARTTA KARJALA.

Ensimmäinen luotettava tiekartta rajantakaisesta Karjalasta. Sisältää runsaasti matkailijalle tärkeitä tietoja. Tiestömerkinnät ajan tasalla. Toimittanut Karttakeskus Oy. – Hinta 75:– (postik. 5:–)

VIENAN RUNOKYLÄT

Markku Niemisen selkeä, asiantunteva ja luotettava kulttuuriopas Vienan runokyläin matkaaville. Hyvät karttapiirroukset, runsas kuvitus ja tiedot nähtävyyksistä. SKS 1995. – Hinta postik. 145:– Huom. Lukijatarjoitus 100 mk vielä voimassa.

ISKEVÄN IKIMITAN OPAS

on Petri Niikon laatima tuore opaskirjanen kalevalaisen runomitan soveltamisesta ja käytöstä. – Hinta 50:– postik.

Uusia kirjoja

POHJOIS-VIENAN PORONHOITO

J. Juhani Korttesalmen laaja, 556-sivuinen väitöskirja sisältää runsaasti harvoin nähtyjä valokuvia, karttoja ja piirroksia. Erinomainen tietokirja Vienan vanhasta elinkeinosta ja historiasta. – Hinta 250:– postik.

ITÄ-KARJALAN TUNNUKSIA

Heraldiikan asiantuntijan Kari K. Laurilan perusteellinen, runsaasti kuvitettu teos Itä-Karjalan tunnuksista, lipuista ja vaakunoista kautta aikojen. 145 sivua. – Hinta postik. 100:–

VALKOISET SIVUT

eli suomalainen oppikoulu Itä-Karjalassa. Kouluneuvos Martti Hölsän toimittama Äänislinnan Yhteislyseon historia vv. 1942–44. Haastatteluja, paljon valokuvia, 140 sivua. – Hinta postik. 90:–

VIENAN KARJALAISTEN LIITOSTA KARJALAN SIVISTYSSEURAKSI vv. 1906–1922. Apul. prof. Raimo Rannan syväluotaus seuramme alkuhistoriaan. Kuvitettu, henk. hakemisto, 229 sivua. – Hinta postik. 130:–

KAINUUSSA JA VIENASSA. Näkökulmia naapurusten elämään. (Studia Carelica humanistica 10). Joensuu 1977. Hinta 80:– postik.

VIENAN SINEÄ. Maija Lehtisen tuore runokirja Kalevalan laulumailta. Julk. Koivu ja tähti Oy 1997. 112 siv. Hinta 90:– postik.

Karttakirja KARELIA. Topografinen kartta koko tasavallan alueelta, venäjänkielinen. Hyvä apu matkalla Karjalassa. 136 siv. Hinta 100:–.

Suvulta suvulle II

Wienan Karjalaisten liiton/Karjalan Sivistysseuran historia vuosilta 1906–1996. Karjalan Heimo -lehden päätoimittajan, maisteri Sakari Vuoriston kirjoittama kokonaiskatsaus Karjalan Sivistysseuran ja sen edeltäjän vaiheisiin, lähes vuosisadan mittaiseen kulttuurityöhön. Teoksessa on runsas kuvitus, 242 sivua, nid. – Hinta postik. 120:–

*

Myös teosta Suvulta suvulle I (seuran 50-vuotisjulkaisu) on vielä saatavissa. Se täydentää alkuhistorian osalta nyt ilmestynyttä teosta. Suosittelemme! Myyntihinta vain 50 markkaa.

Karjalan Heimon artikkelihakemisto

Fil. maisteri Anna-Maija Pietilän kokoama Wienan Karjalaisten Liiton ja Karjalan Sivistysseuran aikakauslehtien artikkelihakemisto vv. 1906–1994. 545 sivua, nid. – Hinta 250:–

Myyntivarastossamme lisäksi:

- * Bjarmien mailla (useita kirjoittajia) 182:–
- * Etsin kultaista kuurnaa (P. Perttu) 50:–
- * Kalevalan kehto (V. Pällinen, laulukirja) 45:–
- * Idäntutkimus 4/1995 35:–, postik. 49:–
- * Isät Suomessa, sydän Karjalassa (M. Nieminen) 40:–
- * Karhunajolla Kauko-Karjalassa (Wartiainen) 50:–
- * Karjalaiset kauppiat Joensuussa 1920-luvulla (H. Tarma) 120:–
- * Salmin murteen sanakirja 110:–
- * Luvemma vienankarjalaksi (P. Zaikov) 70:–

Kirjatilaukset osoitteella:

KSS, Luotsikatu 9 D 10, 00160 Helsinki